

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM ERDŐMÉRNÖKI KAR
NÖVÉNYTANI TANSZÉK

TILIA

Szerkeszti:

BARTHA DÉNES

Vol. VIII.

MESTEREINK. ILYENNEK LÁTTUK ŐKET.
Emlékmorzsák a közelmúlt jeles botanikusairól.

Szerkesztette
számos botanikus pályatárs segítségével:

BARTHA DÉNES
CSAPODY ISTVÁN
SZODFRIDT ISTVÁN

SOPRON

2000

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM ERDŐMÉRNÖKI KAR
NÖVÉNYTANI TANSZÉK

TILIA

Szerkeszti:

BARTHA DÉNES

Vol. VIII.

MESTEREINK. ILYENNEK LÁTTUK ŐKET. Emlékmorzsák a közelmúlt jeles botanikusairól.

Szerkesztette
számos botanikus pályatárs segítségével:

BARTHA DÉNES
CSAPODY ISTVÁN
SZODFRIDT ISTVÁN

SOPRON

2000

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM ERDŐMÉRNÖKI KAR
NÖVÉNYTANI TANSZÉK

TILIA

Szerkeszti:

BARTHA DÉNES

Vol. VIII.

MESTEREINK. ILYENNEK LÁTTUK ŐKET. Emlékmorzsák a közelmúlt jeles botanikusairól.

Szerkesztette

számos botanikus pályatárs segítségével:

BARTHA DÉNES
CSAPODY ISTVÁN
SZODFRIDT ISTVÁN

SOPRON

2000

Lektorálta:

BORHIDI ATTILA
akadémikus

PÓCS TAMÁS
akadémikus

ISSN 1219 - 3003
ISBN 963 7180 923

A kiadvány megjelenését támogatta:

Magyar Tudományos Akadémia
Biológiai Tudományok Osztálya

Felelős kiadó: DR. BARTHA DÉNES
Megrendelve: 2000. november 10., példányszám: 300
Készült a LŐVÉRPRINT Nyomdában, 9400 Sopron, Ady Endre u. 5.

TARTALOM

<i>Előszó</i>	BARTHA DÉNES – CSAPODY ISTVÁN – SZODFRIDT ISTVÁN	5
Andreánszky Gábor	BORHIDI ATTILA HORÁNSZKY ANDRÁS	7 12
Boros Ádám	SIMON TIBOR SZODFRIDT ISTVÁN SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	16 17 18
Csapody Vera	CSAPODY ISTVÁN JÁRAINÉ KOMLÓDI MAGDA SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	18 28 29
Fehér Dániel	CSAPODY ISTVÁN SZODFRIDT ISTVÁN	30 36
Hortobágyi Tibor	JEANPLONG JÓZSEF	37
Jávorka Sándor	SZODFRIDT ISTVÁN SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	39 40
Juhász-Nagy Pál	BORHIDI ATTILA SIMON TIBOR	41 44
Kárpáti Zoltán	CSAPODY ISTVÁN	46
Kol Erzsébet	SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	53
Magyar Pál	BORHIDI ATTILA CSAPODY ISTVÁN SZODFRIDT ISTVÁN	53 55 60
Majer Antal	BORHIDI ATTILA TÓTH IMRE	61 63
Mátyás Vilmos	SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	64

Papp József	SIMON TIBOR	64
Rásky Klára	SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	65
Soó Rezső	BORHIDI ATTILA FELFÖLDY LAJOS	66 73
Szatala Ödön	SIMON TIBOR	110
Tallós Pál	SZODFRIDT ISTVÁN SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	110 111
Tímár Lajos	JEANPLONG JÓZSEF	111
Újhelyi József	SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	112
Vajda László	SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	113
Visnya Aladár	SZÖVÉNYI PÉTER	113
Zólyomi Bálint	FEKETE GÁBOR	122
Zsák Zoltán	SZUJKÓNÉ LACZA JÚLIA	126

Előszó

*Akitől nincs messze az élet határa
Nem előre szeret nézni, hanem hátra.*

PETŐFI SÁNDOR

Szokatlan ötlet pattant ki valamelyikünk agyából: megörökíteni legutóbbi egy-két évtizedben élt, munkálkodott jeles botanikusok emberi arcát. Szakmai munkájuk értékét, tudományban elfoglalt helyüket, rangjukat könnyű feltárni: szakirodalmi közléseik ehhez bő alapot szolgáltatottak. De emberi arculatokról ezek nem árulkodnak, márpedig egy jeles ember megítéléséhez ez is hozzátartozik. A szakfolyóiratok, szakkönyvek erről nem szólnak. Csak a pályatársak, munkatársak, közvetlen tanítványok emlékezetében élnek. Mivel pedig ők is esendők, ismereteik velük együtt költöznek abba a világba, ahonnan már soha többet fel nem idézhetők. Ezért gondoltunk arra, hogy a napjainkat közvetlenül megelőző korszak kiváló botanikusairól átmentsük az utókornak azokat a jelenségeket, nem egyszer jóízű epizódokat, amelyek meghatározzák a kiválóság emberi arculatát, egyéniségét, és magyarázatul szolgáljanak ahhoz, miért éppen ezzel vagy azzal a témával foglalkozott, alkotásainak erénye, itt-ott a gyengéje milyen emberi motívumok révén alakult olyanra, amilyenek a szakirodalmi közlésekből kiviláglik.

Számos botanikus barátunknak küldtünk felkérő levelet és kértük emlékező írásaikat. Voltak, akik készséggel álltak mellénk - őket illesse köszönet erről a helyről is- , és voltak, akik még kimentő válasza sem méltattak. Úgy történt, ahogy lenni szokott: nem vagyunk egyformák.

A beérkező anyagok nem készültek sablon szerint, egy kaptafára. A szerzők azt írták le, amit jellemzőnek tartottak, amit megörökítésre méltónak gondoltak. Volt, aki szakmai életrajzot is írt, volt aki csak egy jellemző mozzanatot jegyzett fel, olyat, amelyben egy csepp tengervízben rejülő tengerhez hasonlóan, benne rejlik az egész ember. Akárhogyan is történt, örülünk, hogy gyűjteményünkkel segítjük eltűnt nagyjaink emlékének megőrzését. Azzal a kéréssel adjuk közre, hogy miként egy herbárium sem lehet teljes, a mi összeállításunkban se a hiányzókat keressék, hanem azokra figyeljenek, akikről mégis összegyűjthettünk érdekes adalékokat.

Szeretnénk, ha kezdeményezésünk követőkre találna és lenne, aki a hiányok pótlásában, az anyag gazdagabbá tételében feladatot találna, és ezzel

egyszer a gyűjtemény teljesebbé válna. Ezen gondolatokkal bocsájtjuk az olvasó kezébe ezen összeállítást.

A kötet szerkesztői hálásan köszönik Borhidi Attila, Fekete Gábor és Pócs Tamás akadémikusoknak a lektorálásban és a megjelentetésben nyújtott önzetlen segítségüket.

BARTHA DÉNES - CSAPODY ISTVÁN - SZODFRIDT ISTVÁN

ANDREÁNSZKY GÁBOR

A tanítvány kötelessége, hogy tanúságot tegyen mesteréről.

Ezért szeretném elmondani, hogy az én életemben és pályafutásomban milyen szerepe volt Andreánszky Gábor személyiségének, életfelfogásának, munkastílusának és munkásságának.

Csapody Vera néni írta jókivánságképpen, kislányom születésekor: „adja a Mindenható, hogy az új kis teremtmény mindenkor megtalálja az életben a számára kijelölt utat s helyet.” Ebben a rövid félmondatban benne van az emberi élet két sarokpontja: a hivatás és a küldetés. Egy életpálya sikerét elsősorban nem a felhalmozott anyagiak mennyisége és értéke jelzi – bár természetesen ez sem közömbös – hanem az, hogy mennyire tudtuk fogni a hívást és mennyire tudtuk elfogadni a küldést.

Manapság azt tekintik mesternek, akitől valamely szakma mesterfogásait, szakmai titkait el lehet lesni, meg lehet tanulni. A mester eredeti jelentése azonban ennél sokkal több. A mester nemcsak szakmát tanít, hanem példát is ad életszemléletből, stílusból, tartásból, emberségből. A mester – tudatosan vállalva, vagy öntudatlanul, de mindenképpen – részese egy kozmikus tervnek és munkatársa a Gondviselésnek. Mert közvetítője a hívás és küldés jeleinek, és birtokosa a hivatás és küldetés eszközeinek.

Az én életemben Andreánszky Gábor ilyen teljes értelemben volt mester. Magam eredetileg vegyésznek készültem és csak a kor pártutasításos beiskolázási rendszere révén lettem biológus. Mikor az egyetemre kerültem, még nem volt kialakult érdeklődési területem, bármi lehettem volna. Azt, hogy 5 másik tanszék meghívása ellenére a botanikára esett a választásom, nem elsősorban a növényrendszertani órák érdekességének és Andreánszky vonzó előadói egyéniségének köszönhettem, hanem sokkal inkább annak az intellektuális vonzásnak, amelyet az akkori Növényrendszertani Intézet vezetőjének emberi tartása és keresztény szellemisége jelentett, és amely akkor az egész Intézet légkörét jellemezte. Ez az Intézet sziget volt az egyetem egészén elhatalmasodó marxista és liszenkóista politikai-ideológiai nyomás tengerében, s ezt a szigetet Andreánszky szilárd egyéniségének szent konoksága tartotta felszínen, ameddig lehetett. Ezért a magatartásáért méltán tekinthetnénk Andreánszky Gábort – a francia becsületrend mintájára – az emberi becsületrend, a “Légion d’honneur humain” lovagjának, ha lenne ilyen. Nem véletlenül használom a lovag hasonlatot. Hisz akkoriban sokan hasonlították Andreánszkyt Cervantes búsképű lovagjához és sokan emlegettek szélmalomharcot az okos túlélők közül. De Quijotékra mindig szüksége lesz az emberiségnek, akikre ugyan ideig-óráig rásütik a

maradiság bélyegét, hogy később, mikor tragikus hősként felmagasztosulnak előttünk, felismerjük bennük a maradandó értékek hűséges őreit.

Andreánszky Gábort én ilyen értelemben is példaképemnek és mesteremnek tekintem.

1952 szeptember 1-én, III. évesen lettem az ELTE Növényrendszertani és Növényföldrajzi Intézetéhez beosztott botanikus szakos hallgató. Ezt megelőzően, augusztus hónapban már részt vettem egy nagy intézeti munkában. Horánszky Bandi vezetése alatt, Fekete Gabival és Komlódi Magdival meg Verseghy Klárral az Egyetemi Botanikus Kert növénygyűjteményét osztottuk be az Intézet nagy hírű, – Borbás típusokat és Andreánszky afrikai gyűjtéseit is, (több mint 100.000 lapot) tartalmazó – nemzetközileg is nyilvántartott Herbáriumába. Az előző években ugyanis az Egyetemi Botanikus Kert a Gimesi Nándor által vezetett Növényélettani Intézethez tartozott (előbb Frenyó Vilmos, majd Maróti Mihály tanár urak szakmai felügyelete alatt) és csak 1952-ben került vissza a Növényrendszertani Intézet keretébe. Andreánszky felterjesztésére Claus Gyurkával együtt mindjárt demonstrátori kinevezést is kaptunk, ami akkor tisztességes díjazással járt, s ez végre könnyebbséget jelentett egyetemi tanulmányaim folytatása szempontjából, mert polgári származású gyerekként – kitűnő előmenetelem ellenére – nem kaphattam ösztöndíjat. (Claus Gyurka kitűnő algológus lett, majd 56-ban az Egyesült Államokba távozott, ahol egy időben George Claus néven világhírnévre tett szert a meteoritokon talált „algalenyomatok” felfedezésével. Egy katolikus kollégium tanáraként, fiatalon, 48 éves korában halt meg szívroham következtében). A gyakorlatokon való segédkezés mellett azt a megtisztelő feladatot is megkaptam, hogy Andreánszky „Ösnövénytan” jegyzetéhez növény-, kővület- és térképrajzokat készíthettem. És végül – amit az ember soha nem felejt el – Tőle kaptam első tudományos kutatási témámat.

Bár Andreánszky elsősorban ösnövénytan iskolát szeretett volna kialakítani, és ehhez kereste a tanítványokat, jó szívvel beletörődött abba, hogy én a növényföldrajz iránt érdeklődtem, és ennek megfelelően keresett témát számomra. Ő irányította figyelmemet a klimatológiára, mint olyan területre, amelynek ismerete jelentősen tágíthatja egy botanikus-fitogeográfus látókörét. Andreánszky rendkívül széles látókörű botanikus volt, akinek óráin a tér- és időhatárok eltűntek, s aki képes volt éghajlat és növényzet kapcsolatait évmilliók távlatokban és globális összefüggésekben látni és láttatni. (Ez a szemlélet még nagyon új volt a 40-es, 50-es évek fordulóján Magyarországon.) Ezért a klimatológiai kutatásokat a maga számára is fontosnak tartotta. Palaeobotanikusként Andreánszky mindenekelőtt vege-

tációkutató és ökológus volt, akinek szemléletében sosem a taxonómiai újdonságok leírása volt az elsődleges cél, hanem az, hogy a felfedezett növények mit jelentenek az adott kor környezeti viszonyainak megértése szempontjából. Ennek a célnak a megközelítésére azt a módszert alkalmazta, hogy a paleobotanikai leletanyag taxonjainak megkereste a legközelebbi recens rokonait. Tanulmányozta ezek ökológiáját és elterjedési területét, majd ezeket a megfelelő geológiai korba visszavetítve igyekezett megrajzolni az adott kor és terület éghajlatát és vegetációképét. Mint kezdő szakos hallgató ebbe a munkába kapcsolódtam be és feladatomban az volt, hogy Eurázsia fáinak elterjedéséről gyűjtsék adatokat, majd készítsék térképeket és végül az area-határokat próbáljam meg éghajlati elemek elterjedésével, elsősorban izoterma vonalakkal jellemezni. Mintegy kétezer fafajra vonatkozóan gyűjtöttem adatokat. Ebből a hatalmas cédulakatalógusból, amelyhez Andreánszky útmutatásával az Intézet teljes könyvtárát könyvről-könyvre átrágtam, kiválogattunk 77 európai fafajt, amelyeknek az elterjedési térképét megrajzoltam, majd számos klímaatlasz és főleg Gorczyński akkor legfrissebb munkájának izotermáival jellemeztem az areák különböző szakaszait.

Mialatt ezen dolgoztam, az Intézet élén nagy személyi változások történtek. Pártunk és kormányunk – miután az akadémikus Andreánszkyt reakciós bárónak nyilvánította, – a TMB „alapminősítő kollégiuma” pedig kandidátussá minősítette vissza, – 1953 februárjában az Intézet éléről is elmozdította és beosztott kutatóként a Természettudományi Múzeum Növénytárába helyezte, ahol eleinte még azt is nyilvántartották, hogy ki jár hozzá, kikkel érintkezik. Az elárvult egyetemi tanszékre Kárpáti Zoltán professzor úr járt át megbízott előadóként a Kertészeti Egyetemről, egészen Soó Rezső 1954-ben bekövetkezett kinevezéséig. Soó – aki már érkezése előtt meglehetősen sok információt gyűjtött rólunk (informátorai nem mindig voltak jóindulatúak, egyik-másikuk kifejezetten az intézeti tagság ellen hangolta a Profot) – meglegedettséggel nyugtázta, hogy a szakos hallgatók többsége növénycönológiával foglalkozik, ilyen tárgyából készíti diplomamunkáját. Nálam elfogadta, hogy a Majer Antaltól kapott cönológiai témán, a feketefenyves ültetvények társulástani hatásaival foglalkoztam, de diplomamunkának új témát adott: a Kisalföld homokpusztai vegetációjának feldolgozását, amely hiányzó láncszem volt a készülő „Conspectus” második kötetéhez. Az Andreánszkytól kapott témán azonban továbbra is dolgoztam, és ennek tanulságos következményei lettek, amelyek jellemzően világítanak rá két egymást követő mesterem jellemére.

Történt, hogy 1954-ben az Egyetem pályázatot hirdetett meg egyetemi hallgatók tudományos munkáira. A pályázat titkos és jeligés volt, de a Prof. természetesen tudta, hogy ki mivel foglalkozik, így könnyen azonosította a pályázók személyét a benyújtott munkák alapján. Igenám, csak hogy én kétszeresen is megszegttem a hallgatólagos játékszabályokat. Először is azzal, hogy két pályamunkát nyújtottam be, a feketefenyveseket és az „Európa fának elterjedése és klimatikus határai” címűt, másodszer azzal, hogy ez utóbbiról Soó nem tudott. A „Sic itur ad astra” kifejezetten provokatívnak tűnő jeligés munkáról a professzori bizottság nem tudta kideríteni, hogy kié, csak a jeligét tartalmazó zárt boríték felbontása után. Ez példátlan eset volt.

Soó raportra hívott és iszonyatosan letolt. „Hogy képzeled magad, hogy az Intézet vezetője, aki felelősséggel tartozik az Intézetben folyó tudományos munkáért, nem tudja, hogy mi történik az Intézetében ?!” – Nekem a jeligében szereplő valamennyi csillag vitustáncot járt a szemem előtt, míg a Prof tirádáit hallgattam. Mikor végül szóhoz jutottam, elmondtam, hogy én szentül hittem, hogy egy jeligés pályázat azért titkos, hogy a zsűri pártatlanul tudjon dönteni a pályázatokról. Soó erre egyszerre megenyhült és azt mondta:

– Édes fiam, maga egy naív számár. A zsűriben az egyetem professzorai ültek, akik ismervén az Intézetükben készült munkákat, elszántan harcoltak azért, hogy azok minél kedvezőbb elbírálást nyerjenek. Én valósággal köznevetség tárgya lettem, hogy az Intézetemből kikerült egyik legvastagabb pályamunkáról nem tudtam, hogy kié. De nemcsak tekintélyi okokból jó, ha a professzor tudja, hogy mivel foglalkoznak az emberei. Látja, maga hatalmas munkát végzett, amikor az európai fák elterjedési adatait összegyűjtötte. Ide nézzen! – és az asztalra tette Meusel 1943-as Arealkunde című könyvét. – Látja, ebben benne van csaknem valamennyi európai fának az elterjedése. Maga ezen hiába dolgozott! – Itt Soó nem állta meg, hogy egy oldalvágást ne tegyen Andreánszky felé, és azt mondta: - Látja a maga volt mestere fölöslegesen dolgoztatta magát.

– Megdöbbszem. Valóban, Andreánszky be akart volna csapni engem? Vagy a tudása volt hiányos? Egyiket sem feltételezhettem. Miért tette ezt velem?

Soó észrevette megingásomat és átment jóindulatú atyaiba. – Persze a munkájának a klimatikai része így is újszerű és értékes, és ezt a zsűri is értékelte azzal, hogy a pályamunkát második díjjal jutalmazta. És az sincs ellenemre, hogy továbbra is foglalkozzék az éghajlat és növényzet kapcsolataival, csak tudjak róla.

Ebben meg is állapodtunk. A történethez még hozzá tartozik, hogy mindkét pályamunkámmal második díjat nyertem. A két első díjas méltán lett Fekete Gábor és Pócs Tamás, akik lényegesen kiérleltebb munkákkal pályáztak. Évekkel később, mikor már magam is vezettem doktorképzős hallgatókat, értettem meg, hogy Andreánszky milyen zseniális mester volt, amikor nem adta a kezembe Meusel könyvét. Ő tudta, hogy én a botanikában nulláról indultam, gyakorlatilag minden szakirodalmi ismeret nélkül. Azt akarta, hogy a kutatási téma keretében alaposan megismerjem a szakirodalmat azáltal, hogy tanulmányozom és megismerem Eurázsia florisztikai és növényföldrajzi irodalmát. És ezt sikerült elérnie. Volt idő, amikor az Intézet könyvtárának anyagát én ismertem a legjobban, s könyvtárosunk, Bodoki Jutka néni mindig hozzám fordult segítségért, ha a Prof. részére hirtelen meg kellett keresni egy kevésbé használt könyvet vagy ritkább folyóiratszámot.

Andreánszkyról mindenki tudta, hogy a fosszilis flóra legnagyobb ismerője Magyarországon. Az, hogy a recens hazai flórának olyan szuverén ismerője volt, mint Jávorkán kívül talán senki más, kevésbé volt ismert. Pedig erről tanúskodott Andreánszky leglátogatottabb spec. kollégiuma, a „Növényismeret”, amely mindig hallgatók tucatjait vonzotta. Amikor az Intézethez kerültem demonstrátornak, éppen a fészkeseket ismertette. Minden órára maga válogatta ki a herbáriumból az egyes fajokat jellemző legtipikusabb példányokat, azokkal illusztrálva előadásait. Andreánszky növényismeretét az jellemezte, hogy az Ő fejében egy teljesen önálló határozó kulcs működött, amely nem a határozókönyvek szokásos kulcsai szerint csoportosította a növényeket, hanem úgy, ahogyan azokat Ő látta meg és ismerte fel a természetben, habitusról, elágazásról, gyakran szóban szinte alig megfogalmazható bélyegekről. Az Ő ismertetésében a legbonyolultabb csoportok is áttekinthetővé váltak, úgy tudott egyszerűsíteni, hogy a lényeg megmaradt és nem torzult. Ma már tudom, hogy a tudásnak ez a legmagasabb foka. Ahhoz, hogy életem első rendszertani tanulmányát az igen bonyolult Centaurea-nemzetség Triumfettii csoportjáról merészkedtem megírni, az adott bátorságot, hogy Andreánszky növényismereti óráján olyan világosan mutatta be ezt a nemzetséget. Az pedig hogy ezt a kis monográfiát a genusz legjobb európai ismerője, a prágai Dostál professzor, a Flora Europaea-ban mint alapvető irodalmat idézi, Andreánszky módszerét dicséri.

Hogy ez a képesség és tudás mennyire egyedi és személyhez kötött volt, csak később tudtuk meg, amikor már óráit nem hallgathattuk többé. Előadásait két félévre Kárpáti Zoltán prof. vette át, aki nagyon igyekezett,

hogy azok ugyanolyan szintűek legyenek, mint Andreánszkyéi. A növényismeretéről – és különösen a balkáni dendroflóra ismeretéről – híres Zoli bácsit megkértük, hogy folytassa Andreánszky növényismereti kollégiumát is, mégpedig az általa kitűnően ismert Leguminosae bemutatásával. Csalódottan láttuk, hogy Zoli bácsi – hatalmas tudása ellenére – mennyire nem tudott elszakadni a határozókönyv leírt szövegétől. Előadásai nagyon hasznosak voltak abban a tekintetben, hogy kitűnően megmagyarázta a határozókulcs bélyegeit, hogy azokat hol és miként kell látni és értékelni, de gyakran elveszett a részletekben, és azt a átfogó szemléletet nem tudta nyújtani, ami Andreánszky sajátja volt. A különbség körülbelül olyan volt, – s ezért Kárpáti Zoli bácsi haló porában se haragudjék meg – mint egy kiváló koncertmester és egy hegedűvirtuóz játéka között.

DR. BORHIDI ATTILA

* * *

Mélyen megilletődve állok itt, hogy egykori tanítómesterem emlékét, szülőhazájában Alsópetényben e jeles alkalomból felidézhetem, mint egykori tanítványa, majd munkatársa, akinek családja az övével közös lipói őshazából származik. Ezt a megtisztelő lehetőséget ezúton is köszönöm mindazoknak, akik szívükön viselték, és nem feledték sőt gondosan ápolják e kicsiny rejtett nógrádi település múltját, nem tagadva meg szülőtteit sem. Andreánszky Gábort mint világhírű tudóst méltatják a szakmai körök, munkásságát sokszor egyoldalúan az ősnövénytan kutatásokban elért eredményeire szűkítve. Pedig ennél sokkal szélesebb volt tevékenységi köre. A számos saját költségén végzett külföldi tanulmányút, amelyre nem egyszer tanítványait, munkatársait is magával vitte, egyre tágabb szemlélet birtokosává tette. Feltárta a mediterrán térség és a szaharai táj növényzetének ismeretlen részleteit. Nem csupán a tudományra új fajok felismerése, leírása köszönhető neki, hanem a növényföldrajzi jelenségek magyarázata, az egykori földtörténeti, kultúrtörténeti folyamatok és a mai nép közötti összefüggések magyarázata is. Gyarapodó ismeretei birtokában a törzsfelődési folyamatokat tükröző új növényrendszertani áttekintést, törzsfát alkotott. Mégsem hangzott el sehohsem, hogy ez az Andreánszky-féle rendszer. De tanította és magyarázta, indokolta, s ezzel tanítványai szemléletét is fejlesztette. Előadásai mind a rendszertan mind a növény-

földrajz tárgyköréből lenyűgöző élményt nyújtottak. Érződött, hogy saját tapasztalaton, meggyőződésen alapulnak, az összefüggéseket feltáró, magyarázó ihletettségtől indítva, nem lexikális adathalmazzal elkápráztató, öncélú bifláztatást provokálva. Óráiról sohasem távozhattunk azzal az érzéssel, hogy hiábavaló volt időtöltésünk. Nem csoda, hiszen a rengeteg tapasztalat mellett a tudományos szakirodalom alapos ismeretét is birtokolta, hisz nyelvismerete rendkívüli volt, (a latin, görög, német, angol, francia mellett a skandináv és németalföldi szövegeket éppúgy olvasta, mint az olasz, spanyol, sőt észak-afrikai útjaihoz nélkülözhetetlen arabot is. Önzetlenségét nem csupán széleskörű és alapos ismereteinek átadásában, a tanításban lehetett tapasztalni. Ezt tükrözi az a gesztusa is, hogy gyűjtéseit az Egyetemnek ill. a Múzeumnak ajándékozta. Hasonló sorsra lelt értékes könyvtára is, méghozzá nem látványos akció keretében, hanem szép csendesen, menet közben, észrevétlenül.

Ugyancsak önzetlenségére vall az a szinte példa nélküli megoldás, amivel a tanszéki helyszükében az érdeklődők részére helyet biztosítottunk. Saját professzori dolgozószobájába telepített be doktoranduszoknak, diplomásoknak munkahelyet, megnehezítve ezzel saját munkavégzésének feltételeit. Csak így tudta fenntartani úttörő jellegű paleontológiai iskoláját. Kétségtelen, hogy munkássága végefelé az ősnövénytan kutatások kerültek előtérbe. Addigra már megvolt hozzá a jelenkori növényvilágból nyert bő tapasztalatanyag, amely lehetővé tette a kövületek pusztá leírásán túl, a belőlük kiolvasható összefüggések oknyomozó feltárását. Paleontológiai munkája révén elkerülhetetlenül kapcsolatba került a határtudományok képviselőivel. Késhegyre menő vitákat folytattak, de ez soha nem jelentett durvaságot, az emberi kapcsolatokban oly gyakran tapasztalható szűkszerű ellenségeskedést. Azt hiszem, ennek köszönhető az az eset, ami felemelő érzéssel tölt el akárhányszor csak eszembe jut. AG temetését szervezve mindenütt visszahúzódnást lehetett tapasztalni. Senki nem akadt, aki a sírhely megválasztásában segíteni akart volna. Ekkor, mint az egyik gyakori vitapartnerét Vadász Elemér geológus professzort kerestem fel tanácskérés céljából. Ő volt az, aki kiállt az érdemtelenül mellőzött, félreállított kollégája mellett, azonnal levelet írt, aminek eredményeként az új köztemető helyett a Farkasréten lelt örök nyughelyet. Amikor másnap a temetésén megláttuk a sírhelyet elcsodálkoztunk a sors játékán: az ő szeretett mediterrán tájainak hangulatát idéző tujafák koronázzák nyughelyét.

Kevésbé esik szó Andreánszky Gábor személyiségi, emberi tulajdonságairól. Pedig ebből a szempontból sem kisebb jelentőségű egyéniség.

Báróságát gyakran emlegették, pozitív és negatív felhangokkal egyaránt, pedig ha valaki nem hangsúlyozta ezt, az éppen Ő maga volt. Csupán a tanrendben a neve melletti jelzetből tudtuk. Magatartása, igénye nem tükrözött semmiféle felsőbbrendűséget. Sőt, szerény, mindenki számára szolgálatkész segítő, érző lelket érzékelhetett mindenki aki kapcsolatba került vele. Régi barátja és iskolatársa, Baránszky-Jób Imre emlékezéséből tudjuk, hogy az I. világháborúban teljesített katonai szolgálata idején az orosz és az olasz fronton is megfordult, hadifogságba esett. De mindvégig együtt küzdött és szenvedett beosztottjaival, semmiféle megkülönböztető tiszti előnyt nem fogadott el, nem használt ki, hanem mindenét megosztotta velük.

Egyéniségének alakulására családi környezete bizonyára jelentős hatással volt. Ősei közt kiemelkedő Veres Pálné, a közismerten felvilágosult gondolkodású, nőnevelésben ill. képzésben úttörő egyéniség, akinek nyílt gondolkodásmódja bizonyára a család szellemiségében sem maradt nyomtalan. Tudjuk, hogy édesapja is foglalkozott növényekkel, ha nem is hivatásszerűen. Nem elhanyagolható Andreánszky Gábor karakterének alakulásában az a piarista szellem sem, amelyben 8 évi váci gimnáziumi tanulmánya idején nevelkedett, és fejlődött. Ezen az alapon érthető, hogy keresztény világnézetével nem volt összeegyeztethető az 1940-es évek végével erősödő irányzat. Közvetlenül nem is politizált. Mégis alkalmanként nem félt kifejezni, hogy más a felfogása. Akár a személyi kultusz időszakának vastapsba futó ülései alkalmával, akár szakmai vitákon. Amikor az ilyenféle eseteket kihasználva mozgalmat indítottak az egyetemről való eltávolítására, szinte megdöbbenő volt jóhiszeműsége, elnéző magatartása, ellenségeivel szemben. Az isteni szeretetparancsnak megélt teljesítésére önála élőbb példát nem tudnék mondani. Ez a szeretet éppúgy vonatkozott embertársaira, mint a tudományra és magára a természetre. Olyan erkölcsi magaslaton állt, hogy az ellene indított támadások kicsinyeskedések nem tudták megrendíteni, eltéríteni felfogásától. Még ellenségeinek is segített szakmai előrehaladásukban, minden megkülönböztetés nélkül.

Az az ember volt, aki nem hangos szóval, hanem csendes példaadó egyéniségével, tetteivel befolyásolta azokat, akik képesek voltak érzékelni megnyilvánulásait. Az Ő világában a kimondott egyenes szónak értéke, becsülete volt. Soha semmilyen értelmezési kérdés nem merült fel, szavai nyomán. A megszerzett tudományos ismeretek kemény kötelezettséget jelentettek számára, szakmai és emberi szempontból egyaránt, nempedig a hatalmat, még kevésbé az azzal való visszaélés lehetőségét. Élte a maga

szilárd meggyőződése szerinti belső életét, méghozzá olyan hitellel és odaadással, hogy holmi hétköznapi problémák nem tudták megzavarni, eltéríteni.

Mint egyetemi tanár első kötelezettségének tartotta az ifjúsággal való szakmai törődést, de ez sohasem rekedt meg a száraz formalitásban. Egy alkalommal sürgős telefonnal azonnal berendelték a MTA osztályára. Ő előbbrevalónak minősítette azt, hogy tanrendi óráját megtartsa, s csak azt követően ment be az Akadémiára.

Nem adatott meg számára a családi életben az utódok nevelésének öröme, de talán ellensúlyozta ezt a Tanszéke, ahol mindig meghitt családi szellem uralkodott. Ő volt a családfő, nem a zsarnokoskodó főnök, hanem a mindenkit szemmel tartó, gondoskodó, csendes atyai segítőtárs. Ez nem csupán a szakmai ismeretek átadása terén, hanem a hétköznapi gondjai kapcsán is fennállt. Nem egyszer anyagilag is támogatta a rászoruló hallgatókat. Előfordult, hogy tanulmányi kirándulást szervezett és az egyetem nem tudta finanszírozni ennek költségeit. Már-már úgy látszott, megghiúsul a terv. Ekkor Ő elzalogosította családi ékszereit, hogy hirtelenjében fedezni tudja az útiköltséget. Ha valaki netán megköszönte segítőkézségét, azt azonnal elutasította azzal, hogy „nincs mit köszönnie, ez a kötelességem. A köszönet az lehet, hogy maga is úgy tesz másokkal, ahogyan tőlem látta.”

Szigorú elve volt, hogy a tudás nem privilégiumot jelent, hanem szolgálatra való kötelezettséget, az ismeretek kamatoztatására, a megszerzett ismeretek továbbadására, válogatás nélkül, minden érdeklődő részére. Így eshetett meg, hogy olyanok is részesültek támogatásában, akik önös érdekből, jó pontokat szerző igyekezetükben mégis képesek voltak ellene fordulni. Mikor egyik munkatársa figyelmeztette erre, Ő a leghatározottabban elutasította ezt, és kötelezte, hogy a nevezett munkatárs is segítsen az illetőnek. Gyűjtő-utakon a nehéz fizikai megterhelést sem hárította másra. A súlyos préseket, felszerelést, vagy kövület-leleteket maga is cipelte, akkoriban még gyakran gyalogosan, jobb esetben löcsös szekéren rázódva a vasútállomáshoz. Ő volt az, aki idős pedellusunktól a legnehezebb meredek útszakaszokon átvette a súlyos csomagokat és maga cipelte tovább a hegytetői szállásig. Terepgyakorlaton, egyszer a hortobágyi pusztán, ahol a 3 hét alatt szinte kiéhezett, lerongyolódott diákseregnek a pusztai forráságban kellett több órás bemutató előadást végigélveznie, a vendéglátó korholásai közepette, hogy nem figyelnek, nem érdeklődnek, Ő viszont az állattanos kollégával mélyen a zsebébe nyúlt, és megvendégelték a holtra fáradt diákságot.

Úgy érzem, nem túlzás, ha azzal összegezem az elmondottakat, hogy Andreánszky Gábor élete és munkássága a kimagasló szakmai teljesítményeken túl, az időtlenségbe mutató, örök értékek felmutatásával is jellemezhető.

Emléke napjainkban, amikor az övéhez hasonló erkölcsi felfogás mondhatni már ritka öslelet számba megy, emlékezésre, és emlékeztetésre készíti mindazokat, akiknek még szerencsájuk volt őt közvetlenül ismerni, és tőle tanulni. Jól ismerve egyéniségét, most valójában szégyellni kell magam, mert látom magam előtt, amint pattogó stílusban megdorgál: „nem kellett volna a sok dicsérő szó, nem a mi dolgunk a megítélés.” Mégis úgy gondolom megbocsát nekem, és e kevesek nevében is úgy hiszem mondhatom, köszönjük a Gondviselésnek hogy részünk lehetett tőle tanulni, s kívánjuk, hogy emlékének fénye sokáig világítson, és adjon példát az utókor számára most és az idők végezetéig.

Alsópetényben, 1994. aug. 28. a kopjafa ünnepélyes megáldása alkalmával elmondta

DR. HORÁNSZKY ANDRÁS

BOROS ÁDÁM

Rá aztán igaz a jelző, gyenge testben erős lélek. Közismerten beteges volt, pl. asztmás, ami fátyolos hangján is hallatszott, amúgy végtelenül vézna, és hajlott hátú gyenge fizikum jellemezte. De mégis vitte az erős lelke. Felélénkülve simogatta - akkor még szokatlan - hatalmas szakállát, csillogott a szeme, ha moha lelőhelyekről volt szó. Mikor híret vette a Csarodai lápok felfedezésének, s hogy ott Sphagnumok és ritka lombos mohák vannak, két nappal később már Bábtaván és Nyírestón gyűjtött. Természetesen az én moháimat is Ő határozta meg. Az erdei termőhelyekről küldött anyagomat is, amiért letölt rendszeren, mármint a gyűjtés póri módjáért, mivel a fajokat nem külön kapszulákba, hanem egy nagy közös - a termőhely számával jelzett - zacskóba tettem. De meghatározta mégis, rövid idő alatt. Gyorsaságát mindig csodáltam. Amit napközben gyűjtött, este meghatározta és már írta is be a fajok nevét híres naplóiba, a Növénytarban őrzött, nagyalakú füzetekbe. Gazdagnak és érdekesnek mutatkozott a beregi erdők mohafldrója, ezért kérte, vigyem el az érdekesebb helyekre. Naményban találkoztunk (én Debrecenből jöttem kismotoron, Ő vonattal Pestről), éppen influenzás volt, köhögött, fáradt volt. Imre bácsi (Erdőközi)

szívesen fogadott bennünket és a Tomcsányi Kastélyban lévő erdészet vendégszobáiban aludtunk. Esett az eső és beázott a mennyezet éppen Ádám bácsi felett, az ágya átnedvesedett, így állapota még rosszabbra fordult. De reggel hősiesen felült a kismotor hátsó ülésére elmaradhatatlan hátizsákjával, botjával egyetemben és betegen is hatalmas gyűjtést végzett a gyönyörű Dédai- és tarpai erdőkben.

DR. SIMON TIBOR

* * *

Az ötvenes évek közepén a Keszthely közelében fekvő Zalaszentőrs községben erdészetvezetőként működhettem. Legényember voltam még, ezért a nekem adott kétszobás szolgálati lakást nem tudtam belakni. Így hát nem okozott gondot annak a kérésnek teljesítése, amivel Ádám bácsi fordult hozzám: adjak neki és feleségének szállást a környéken végzett gyűjtőútjához. Akkortájt az erdészetvezetőnek fogat és hintó is rendelkezésére állt. Ezzel utaztattam Ádám bácsiékat az erdészet területén. Így jutottunk el a falu fölött magasodó Kovácsi hegyre is. A bazalt vonulat tetején kiemelkedő természeti érték húzódott: a Vad-tó. Mellig érő vízálláson keresztül lehetett eljutni a közepén hívogató nyírfák és bokorfüzesek csoportjához. Amikor ideértünk, Ádám bácsi azonnal gatyára vetkezett (nyár elején volt!) és felkészült a Vad-tó bejárására. Egy jó órát bóklászott a füzek tájékán. Furcsa jelenség volt amikor ismét előkerült. Vézna, kissé hajlott testalkata, akkor még szokatlan lobogó szakállá és a víztől átázott gatyába csomagoltan valóban nem mindennapi látványt nyújtott. Ráadásul a lábán fél tucat pióca lógott. De Ádám bácsi mindezekre ügyet sem vetett. Átszellemült mosollyal nyújtotta felém markát, amiben három-négy nagyon ritka Sphagnum faj sorakozott. Nem tudom leírni azt a szembetűnő boldogságot, amivel a ritka zsákmányt elhelyezte gyűjtőjében. Vagyis magas víz, süppedős láp és piócák sokasága észrevétlen maradt számára akkor, amikor valami ritkaságot lehetett felfedezni. Igazi tudós volt!

DR. SZODFRIDT ISTVÁN

* * *

A Budapesti Mártírok útján (ma Margit krt.) az egyik nagy OFOTÉRT kirakatában megnyerő külsejű, nagyszakállas, tudós férfiú arcképe függött kint hosszú ideig. Ez volt Boros Ádám arca. Termete vékony, hajlott, beszéde halk. Előadásai közben kék szemével gyakran a távolba nézett. Virágosnövény és mohászati vonalon is kora legnagyobb floristája. Még a mások által ritkán látogatott Alföldön is oly gyakoriak voltak kerékpáros gyűjtőúttjai, hogy e terület flórakincse az ő egykori magángyűjteményében volt a legnagyobb. Virágosnövény- és mohagyűjteményét a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytára őrzi. A maga csendes módján szarkasztikus humora volt. Magánéletében ügyes-bajos dolgait gyakran a bíróságon intézte.

A Rózsadombon álló Áldás utcai háza nemcsak vára, hanem gyűjteményeinek és nagyszámú adatot tartalmazó utinaplóinak helye, s a mohászat iránt érdeklődők kedves fogadó tere volt. Vajda Lászlót mint „Laci bácsit”, barátjának és szaktársának tekintette.

A briológiaihoz való viszonya egy életre szóló és jellemző. Halála előtt néhány évvel felesége, Julia és Debreczy Zsolt és felesége társaságában erdélyi gyűjtőútra mentek. Egészségi állapota ekkor már nagyon gyenge volt. Erős tüdőasztmája miatt teste „hétrét” hajlott, fejét azonban festői szakáll díszítette. A tudományos élet ekkor kezdett foglalkozni a sokat látogatott barlangok elalgásodásával és mohosodásával. Ádi bácsi tehát mindenképpen mohát akart gyűjteni a barlang faláról. A barlang alján a szokásos hidegvízű patak. Boros Ádám az akkor mintegy ötven kg-os testsúlyával, Debreczy hátán lovagolva, ágaskodva gyűjtött. Időnként türelmetlenül ösztökélte Debreczy-t a gyorsabb haladásra vagy hosszabb álldogálásra.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

CSAPODY VERA

A Sopronhorpácsról kirajzott Csapody család nagynevű tagjának, a természet terén kimagasló eredményeket elért, ugyanakkor a tudományos ismeretterjesztés és nyelvészet terén is jelentőset alkotó dr. CSAPODY ISTVÁN c. nyilv. rk. egyetemi tanárnak (1856-1912) és a művészetek iránt fogékony ALLAGA VILMÁnak, ALLAGA GÉZA zeneszerző leányának házasságából származó 8 gyermek közül elsőnek, 1890 március 29-én, Budapesten született.

Elemi iskoláit magánúton, a polgári leányiskola négy osztályát a Csokonai utcai, a felsőbb leányiskola (gimnázium) négy osztályát a Váci utcai tanintézetekben végezte, s itt is érettségizett 1908-ban. Saját szavaival élve, "amióta iskolába jártam, mindig vonzott a természettudomány, néha kínos tudásvágy fűtött, érteni akartam a körülöttem levő világot; az okokat kutattam. Ezért főként az egzakt tudományok érdekeltek. A tudomány szolgálata és a tanítás vágya volt legerősebb ösztönöm." (Vallomás életemről. Rádióriport. 1964. márc. 13.) Ezért természetes volt számára, hogy beiratkozzon a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakára, melyen a gyakorlati év letelte után, 1913 áprilisában tanári oklevelet szerzett. Egyetemi tanulmányai alatt - amelybe boldogan vetette bele magát - FRÖHLICH IZIDOR és báró EÖTVÖS LORÁND, a világhírű fizikus és BEKE MANÓ, e három nagy tanáregyéniség gyakorolt rá nagy hatást. Talán kísérletező kedve - amely később is jellemezte középiskolai tanári munkáját - tűnt fel professzorainak, mert a negyedik év végén, az akkori szokásoknak megfelelően díjtalan gyakornoki állást kínáltak fel neki.

Nagy kitüntetés volt ez, hiszen ekkor még hallgatóként is épp hogy csak beengedték a nőket az egyetemre, a női demonstrátor pedig fehér hollónak számított. De nagy kísértés is volt ez számára, mert választania kellett egy fényesen kibontakozó tudományos pálya, doktorátus, és - a világháború nyomorában váratlanul elhunyt édesapa után - a családfenntartó nélkül maradt sokgyermekes család önkéntes, önzetlen szolgálata között. Ő - nem érezvén áldozatnak - ez utóbbit választotta, s hogy özvegy édesanyjának, testvéreinek támasza lehessen, középiskolai tanári állást vállalt. Először (1914-1916) fiúknak tanított matematikát és fizikát a Práter utcai gimnáziumban, majd leányokat oktatott a Sacré Coeur (Szent Szív) apáca-rend Sophianum nevű intézetében (Bp., Mikszáth K. tér). Az itt eltöltött csaknem negyedszázados tanári (1916-1938) és egy évtizedes igazgatónői (1938-1948) működésének, igazi pedagógusi lényének és belülről fakadó nevelői elhivatottságának jellemzésére sem akkor, sem most, sem tanártársai, sem tanítványai nem találtak kellő szavakat. Ő maga megszokott szerénységével erről a korszakáról csak ennyit mondott: "Szerettem tanítani. Szerettem növendékeimet és hivatással foglalkoztam velük." (Id. rádióriport.) Ez a mindent teljes lélekkel végző cselekvő szeretet csiholt ki nem éppen közkedvelt tárgyai iránt is lelkesedést tanítványaiból, és jelentett életre szóló élményt. Helyesen állapította meg egyik méltatója, hogy már "a század első felében olyan modern pedagógiai elveket vallott és ültetett át a gyakorlatba tanóráin, amelyeknek tantervi meghonosodását gyakran még

ma is csak áhítozzák a nevelők. A munkáltató tanulást - ma így mondanánk: a munkára nevelést, a politechnikai oktatást - sok mindennél fontosabbnak tartotta, ezért leánynövendékeivel közösen készítette el a fizikai kísérletekhez szükséges egyszerűbb eszközöket". (Nekrológ. Magyar Nemzet, 1985. nov. 15.). S a legválságosabb időszakban, a második világháború alatt és után "nemcsak szakmai elhivatottságáról, de emberségéről, keresztény áldozatkészségéről is meggyőződhetek tanítványai és a szülők. Üldöztetések és háborús ínség elől menekítette és óvta tanítványait", akiktől pontos nyilvántartást vezetett, akiktől látogatások, levelezések és az elmaradhatatlan érettségi találkozók alkalmából sorsuk alakulásáról, életük folyásáról és családtagjairól mindent tudott - s akik oly bizalommal osztották meg vele örömeiket és bánataikat élete szinte utolsó órájáig, mintha mindannyiuknak igazi édesanyjuk lett volna. Az intézményt, amelyiknek oszlopa volt, elsodorta a pártállam terrorja. CSAPODY VERA azonban jelkép, szimbólum maradt; mert szeretete és hite minden változásnál maradandóbbnak bizonyult.

1948-ban, 34 évi tanárság után, az iskolák államosítása során tanúsított kemény magatartása és ellenállása miatt ALEXITS GYÖRGY akkori kultusz államtitkár minden jogigény elutasítása mellett állásából azonnali hatállyal elmozdította, (Rehabilitációja csak 1958-ban történt meg.) s ezzel életének első jelentős korszaka véget ért. Mint botanikusnak és növényfestőnek híre azonban ekkor már országhatárainkon túl, egész Európában, sőt a tengerentúl is ismertté vált. S elkezdődött CSAPODY VERA "második élete".

Amikor a mellőzés hosszú évei után (kétszer ütötték el a Kossuth díj odaítélésétől) "divatba jött", sok rádiós és televíziós riportban, újságoknak adott nyilatkozataiban elmondta; hogy "ez a második élet" egy bajai nyaralással kezdődött. Anyai nagyszülei ugyanis Baján éltek s 1912-ben, nagyapja betegsége idején, ott tartózkodása alatt megigézte a táj szépsége, a növények alak- és színgazdagsága. Mivel jó rajzkészsége volt, hozzákezdett megörökítésükhöz. Rajzolt, festett - s noha semmiféle művészeti képzésben sem akkor, sem később nem részesült, mindössze édesanyjának, aki csodálatos szépségű lepke-akvarelleket készített, tehetségét örökölte - egyre nagyobb lelkesedéssel fogott a kerti virágok és a bajai szőlők között talált növények, gyomok megörökítéséhez. Elhatározta, hogy Magyarország valamennyi növényfaját lefesti. Tanulmányozni kezdte az akkor egyetlen magyarnyelvű növényhatározókönyvet, a CSEREY ADOLF-féle, több kiadást megért "Kis növényhatározó"-t (1905), s mielőtt bármely fajt lefestett volna, azt először meghatározta. Kezdő tanár korában már tekin-

télyes gyűjteménye volt a magafestette akvarellekből, amikor egyik tanártársának ösztökélésére egy tanáregyesületi előadás keretében képeit bemutatta. A bemutatóra - tudtán kívül - meghívták JÁVORKA SÁNDORT, a Magyar Nemzeti Múzeum Növénytárának osztályigazgatóját, aki akkor már elkészítette a Kárpátmedence virágos és edényes virágtalan flórájának nagy szintézisét, a Magyar Flórát (*Flora Hungarica*). A mű - KITAIBEL PÁL és minden utána következő magyar flórakutató álma - 1925/26-ban, 1307 oldalon megjelent, ám JÁVORKA előtt a WALDSTEIN-KITAIBEL-féle "Descriptiones et icones" példája lebegett, ő is valóság-hű növényábrákkal szerette volna illusztrálni kéziratát, s ezért vállalkozásához társat keresett. Amikor CSAPODY VERA rajzait és akvarelljeit a bemutató alkalmával megpillantotta, tudta, hogy célhoz ért. A találkozóból életre szóló, 40 éves, eszményi munkakapcsolat, illusztrált növényeskönyvek tucatjai, mindkettőjüket klasszikussá avató életmű született, mindenekelőtt azonban az első, máig halhatatlan közös művük, „A magyar flóra képekben (*Iconographia Florae Hungariae*)” 1926 és 1934 között.

Ma sem tudjuk, mit csodáljunk jobban: azt a szorgalmat-é, amely éveken át, tanítás után, órakedvezmény nélkül JÁVORKA irányítása mellett a Növénytár rajzolóasztalához ültette és a herbárium elmélyült tanulmányozására készítette, hogy elsajátítsa a botanika formanyelvét és látásmódját, vagy azt a művészi tökélyt, a pontossággal párosult egyszerűséget, amellyel a fajok valóság-hű rajzát vagy képét a legmagasabb igényt kielégítő módon papírra vetette? S a minőség mellett hallatlan volt a munkatempó! Négy év alatt 576 oldalon és 40 színes táblán elkészült a történelmi Magyarország valamennyi edényes virágtalan és virágos növényfaj 4238 tusrajza, a teljes magyar flóra! Egyedülálló teljesítmény a maga nemében! Ma már természetesnek tűnhet, hogy csaknem minden európai államnak megvan a saját jól illusztrált flóraműve, 1934-ben azonban sem a környező államok, sem a jóval tehetősebb nyugati országok hasonlókkal nem dicsekedhettek!

(A cseh flóra, a Kvetena ČSR, J. DOSTAL műve 1951-ben (s azóta több modern kiadásban); a román flóra, a Flora Romania, mint a magyar NYÁRÁDY ERAZMUS GYULA munkája T. SAVULESCU jegyzése mellett 1952 és 1966 között; a lengyel flóra W. SZAFER és B. PAWLOWSKI közös műve, a Flora Polska 1924-1962 között jelent meg (s máig befejezetlen); a Flora Slovenska, J. FUTÁK és társainak műve csak 1966-ban indult meg és ma is torzó; az osztrák ERWIN JANCHEN *Catalogus Florae Austriacae* c. munkája pedig illusztrálatlan (mindössze a Kis-Janchennek (1996) vannak ábrái (stb. Ezért írhatta joggal GOMBOCZ

ENDRE 1936-ban A magyar botanika története. A magyar flóra kutatói c. alapművében (p. 604.), hogy a "Magyar flóra képekben JÁVORKA SÁNDOR tudományos és CSAPODY VERA művészi képességeinek összefogásából született a magyar flóra e századbeli legnagyobb alakjának és a szakszerűségét művészettel ötvöző tehetségnek munkája. A növényképek pontossága és hűsége szempontjából az egész európai botanikai irodalom egyik legértékesebb terméke. Valódi nemzeti vagyoni; példakép más, a környező államok később megjelenő flóraműveinek illusztrálására, minden terepkutató botanikus nélkülözhetetlen segédlete." Sokáig a szakmai könyvpiac legdrágább és legkeresettebb műve volt: Az Akadémiai Kiadó ezért nagy hiányt pótol, amikor az Iconographia-t 1975-ben németnyelvű, 1979-ben angol nyelvű függelékkel (SOÓ REZSŐ előszavával s nomenklaturai korrekciókkal, PRISZTER SZANISZLÓ szerkesztésében) hasonló kiadásban megjelentette Közép-Európa délkeleti részének flórája (Iconographia florae partis austro-orientalis Europae) címmel és változatlan-tartalommal.

A "nagy Jávorka" kiegészítéseként 1934-ben, teljessé vált JÁVORKA-CSAPODY mellé harmadik testvérként hamarosan odaszegődött a "kis Jávorka" is, vagyis "A magyar flóra kis határozója." (1941), CSAPODY VERA tusrajzaival. S ettől kezdve nincs hazai középiskolai "természetrajz-könyv" - így MÉHESES, SZTERÉNYI, GREGUSS, KERÉKGYÁRTÓ, stb. (1925-1945), - nincs valamirevaló botanikai közlemény, ami ne az ő illusztrációival jelenne meg hat évtizeden keresztül. Alkotójuk teljesértékű florista már, nemcsak kedves növényeinek hű másolója, hanem tudósa és doktora is, mivel 1932-ben a szegedi Ferenc József Tudományegyetem Matematikai-Természettudományi karán az európai hírnévű bryológus professzornak, GYÖRFFY ISTVÁNNak kérésére disszertációját is benyújtja "Mediterrán elemek a magyar flórában" címen.

Amikor csak teheti, gyűjtőútra kel. Pedagógus munkája mellett hétvégeken rendszeresen járja JÁVORKÁVAL az országot, és nyári vakációit is az ország távolabbi vidékeinek felkeresésére fordítja. Nem utazik a nagyvilágban, mindössze egy-egy alkalommal jár Bécsben, Prágában és Erfurtban, mert minden idejét és energiáját a Kárpátmedence növényeire összpontosítja. Ezért jár Erdélyben, a Magas Tátrában, az Al-Dunánál, a Bucsecsen, a horvát tengerparton, Quarneron s amikor rövid időre Kárpátalja is hazatér, még a Hoverlán is. Talán legnagyobb élménye - amint azt elmondta egyik írásában - első tátrai útja volt: "Nemcsak először láttam havasi növényeket, hanem a semmi máshoz nem hasonlítható szépség is magával ragadott, a távlatok, a csodálatos sziklacsúcsok, a kristályosan tiszta levegő is. Az

ember leveti a földi salakot és átadja lelkét a teremtés szépségének". (Vallomás életemről, 1964.) Minden emlékezésében feldereng a feledhetetlen Adria, a kék víz algavilága, a plitvicai vízesések környékének virágpompája, a Velebit panorámája, Herkulesfürdő, Máramaros és a Fátra völgyei. Napokon át a Déli Kárpátok pojánáin fest nyestecettel; de rendszeres turistája volt a szűkebb, megcsonkult hazának a Dunántúli Középhegységtől Pécsig, Kőszegtől - ahová rokon szálak fűzték - a hortobágyi rizsföldekig, a szarvasi Pepikerttől Kámonig és Jeliig. E sorok diákkori élménye, amint VERA néni megszabadulva érettségi elnöki tisztétől, szabad délutánján a Fertőmelléki dombsoron megkésített tavaszi héricszet festett kecskelábú székén ülve, a szabadban, hogy azután később számtalan kirándulásunkon közösen gyűjtsünk herbáriumi anyagot, ő alumíniumdobozába (akkor még nem volt nylon), én mappámba, itatóskok közé. Emlékezem az azóta már elpusztult kelenföldi szikes rétekre és a Gellérthegyre és a Solymári-falra, melyeket vele és JÁVORKÁval jártam be először. Azután következett a Vértes, a Bakony és Uzsapuszta velük és az entomológus FODOR JENŐ orvosprofesszorral, BOROS ÁDÁMMal, KÁRPÁTI ZOLTÁNNal, PAPP JÓZSEFFel, PRISZTER SZANISZLÓval, UJHELYI JÓZSEFFel, VAJDA ERNŐvel, VAJDA LÁSZLÓval és ZÓLYOMI BÁLINTtal, mely lelkes kis alkalmi csapatokban mindig velünk tartott VERA néni és SÁNDOR bácsi. Sokszor láttam kirándulások hajnalán tábori széken ülve, rendíthetetlen nyugalommal; belső békében és könnyed biztonsággal, amint kartonra lehelte - minuciózus finomsággal és bámulatraméltó színérezéssel - a kézben tartott v. vízbe állított növényt. Mert mindig élő növény után dolgozott és semmit sem változtatott azon, amit látott. Ezért vallotta magáról mindig, hogy nem művész, hanem csak másoló, ahogyan írták is róla (Sinkó F. Új Ember, 1980), hogy CSAPODY VERA, mindannyiunk szeretett Vera nénije "a hajdani másolók, Ráskai Lea és Sövényházi Márta huszadik századi nővére, aki a legszebb legenda, a történelmi Magyarország, a Kárpát-medence virágdíszzeit másolta rendíthetetlen türelemmel." Ő maga ezt vallotta: "Az én hivatásom, hogy másoljam le a természet szépségeit. Mindegyiket, amennyire csak lehetséges." Vonalvezetésének tisztasága, minden barokkizálástól, stilizálástól mentes stílusa, a legapróbb részletekre kiterjedő pontos és szakszerű megbízhatósága - amelyben őt JÁVORKA SÁNDOR állandó útbaigazításai és revíziói segítették - minden más növényillusztrátortól első látásra megkülönböztetik. Valószerűtlenül finom akvarelljei egyszerre tüntetnek fel apró részleteket és morfológiailag hangsúlyozni kívánt

bélyegeket; miniatúra és absztrakció, egyedi és mégis tipikus, amely megismerésre készlet és esztétikai örömet ébreszt.

Fentiek valamennyi, hozzávetőlegesen 14-15.000 tusrajzról és 12.000 színes vízfestményéről (mely utóbbiaknak teljes gyűjteménye ma már a Nemzeti Múzeum Növénytárának tulajdonát képező nemzeti vagyton) elmondhatók. S ehhez a "második életmű"-höz betűrendes katalógus tartozik, minden megörökített növényfaj lelőhelyadataival. (Ma már számítógépen...is!) Utifeljegyzéseit tartalmazó kirándulási naplói pedig - a legnagyobb flórakutatók mintájára - történelmi és természetvédelmi dokumentumok.

A monumentális életműnek természetesen csak egy része született az Iconographia körüli időkben, pontosabban 1948-ig. Igazán akkor kezdett kiteljesedni, amikor CSAPODY VERÁT, ekkor már mindenki VERA nénijét, a hivatalos kormányzat által kiebrudalt tanárt - a Vajdahunyadvárában elhelyezett Növénytárban maga mellé és védelmébe vette az akadémikus JÁVORKA SÁNDOR, az ekkor már mindenki Sándor bácsija. Vera néni itt folytatta, mint tudományos főmunkatárs 17 éven át, 1966 január 1-én történt nyugdíjazásáig azt, amit korábban csak szabad idejében, kedvtelésből végzett. Sokszor emlegette, hogy hálás a Gondviselésnek, amiért a megváltozott körülmények lehetővé tették számára, hogy most már főfoglalkozásként minden idejét kedvenc növényeinek szentelhesse. Ebben az időben külföldi és hazai kutatók, fiatalok és idősek csak megilletődéssel keresték fel a Széchenyi-sziget csúcsíves palotáját, melynek egyik szobáját két csodálatos ember: Vera néni és Sándor bácsi alkotóműhellyé, zárandokhellyé, nemzeti szentéllyé avatta.

Ennek a második periódusnak nevezhető korszaknak mindjárt az elején, 1950-ben jelent meg talán legismertebb és legnépszerűbb könyvük, az 5 kiadást megért "Erdő, mező virágai (az 5. kiadás 1972-ben), amely évszakonként és virágszínnek szerint csoportosítja a hazai leggyakoribb növényeket (az 5. kiadás már 20 színes táblán a Magas Tátra növényritkaságaival). A munka szlovák nyelven JAN FUTÁK közreműködésével "Kvety lesu luk" címmel két kiadásban (1959, 1966) is megjelent.

Ezt az ismeretterjesztő, közművelődésének tudatosan vállaló munkát tudományos munkák egész sora követte. Így rajzai illusztrálják (1905 ábra) SOÓ REZSŐ és JÁVORKA SÁNDOR A magyar növényvilág kézikönyvét (I-II. köt., 1951); a HORTOBÁGYI TIBOR által szerkesztett, 3 kiadást ért Növényhatározó-t (1886 ábrával), később ugyanebben a műfajban (1968) SOÓ REZSŐ és KÁRPÁTI ZOLTÁN növényhatározóját, a Magyar Flóra-t (1990 ábrával), 1953-ban BOROS ÁDÁM bryológiai életművét, a

Magyarország mohái-t (519 rajzzal), 1957-ben UJVÁROSI MIKLÓS Szántóföldi gyomnövényeink c. könyvét (176 ábrával), ill. az ennek továbbfejlesztését jelentő, nagylelegzetű Gyomnövények, gyomirtás c. munka I. kötetét (1971; 805 rajzzal), közben MAGYAR PÁL Alföldfásításának I. kötetét (1960, 220 rajzzal); 1963-ban MAJER ANTAL Erdő - és termőhelytípusok útmutató növényei c. OEF kiadványt (32 színes táblával) - mely voltaképpen színes változata az Országos Erdészeti Főigazgatóság korábbi kiadásában (1962) megjelent Fontosabb lágyszárú növényeink-nek (az Erdő- és termőhelytipológiai Útmutatóban):

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia megindította Kultúrflórasorozatát, a nagyszabású vállalkozás első köteteinek egyike volt a X. sorszámmal jelölt Színes Atlasz Magyarország Kultúrflórájához c. nagyalakú mű (1962) 180 haszonnövény színes festményével. Lengyel változata az Atlas róslin uprawnych 1973-ban, Varsóban jelent meg.

CSAPODY VERÁnak és JÁVORKA SÁNDORnak utolsó közös munkája a Kerti virágaink. Közép-európai dísnövények színes atlasza (1963, 116 színes táblával). Ennek megjelenését a szövegíró már nem érthette meg, a könyv korrektúráját már halálos betegen látta el.

A könyvek áradása azonban JÁVORKA halála után is folytatódott; s ezek sorában különleges hely illeti meg azt a kisalakú kötetet, mely Magyar növénynevek szótára szerény címet viseli (1966): A kötet népi növényneveinket tartalmazza, tájneveket, amelyeket még GOMBOCZ ENDRE kezdett feldolgozni, s amelyet CSAPODY VERA maga is gyarapított országjárása során. (A könyv másodszerzője PRISZTER SZANISZLÓ). E növényiszótárnak megjelenésével egyidőben (1966) főként a közép- és felsőfokú iskolák diáksága számára SIMON TIBOR társszerzőségében napvilágot látott a Kis növényhatározó is (308 színes képpel, ma már 24. kiadásban).

Ugyancsak megkülönböztetett hely illeti meg CSAPODY VERA életművében a kétszikű növények csíranövényeinek határozókönyvét, a Keimlingsbestimmungsbuch der Dicotyledonen-t (1968), 1491 faj csíranövényének ábrájával. Ennek a könyvnek szövegét, határozókulcsát is maga készítette, sőt a rajzok modelljeül szolgáló csíranövényeket is önmaga gyűjtötte terepen, ill. sajátmaga csíráztatta a magvakat a Növénytar napos ablakaiban. "Nyugalomba vonulása" után ez az első nagy alkotása; születésének körülményeiről a könyv címével azonos című publikációban számol be (Fragmenta Botanica); de ebben is csak annyit árul el, hogy 773 nemzetséghez tartozó 2200 faj csíranövényeit sikerült megörökítenie. Nem említi, viszont, hogy sok növényfaj csírázásbiológiáját is ő tisztázta s a

gondosan lepréselt csíranövények herbáriumával a Növénytár egy új típusú gyűjteményének vetette meg az alapját.

E sorok írójával, unokaöccsével közösen 3 könyvet készített. Az Erdei fák és cserjék c. dendrológiában (1966) 114 táblán 674 színes képben a hazai és erdészetiileg fontos, kultúrába fogott exóta fás növények csíranövényeit, hajtásait, leveleit, virágait (virágzatait) és terméseit (magjait) mutatta be. Másodikként az Erdő-mező növényei-t (1980) illusztrálta, mely nem egyszerűen a JÁVORKA SÁNDORral összeállított Erdő-mező virágai-nak átdolgozott kiadása, hanem önálló mű, mert nem a virágok színe, hanem termőhelye szerint, a virágzás fenológiai sorrendjében veszi számba a hazai flóra leggyakoribb növényeit tekintettel van a védett fajokra, és a fák tusrajzait akvarellekkal cserélve fel, a 120 színes táblából 20 táblán az addig elhanyagolt gyomnövényeket is bemutatja, megfelelő kísérő szöveggel. Ennek a kötetnek szlovák nyelvű kiadása (Rastliny lesov a luk) Pozsonyban, 1983-ban látott napvilágot. Harmadik közös kötetünk a Védett növényeink (1982), amelynek 80 színes képét festette meg.

Senki kérését nem utasította el, minden botanikusnak készségesen bocsátotta rendelkezésre tollát és ecsetjét. Amikor gyógynövényes szakemberek kérték, megfestette a Gyógyító növényeink-et. (RÁPÓTI I. - ROMVÁRY V. 1967; 2. kiad. 1969) ill. illusztrálta a Farmakológia c. egyetemi kézikönyvet (HALMAI J.; mindkettő az AUGUSZTIN B. GIOVANNINI. R. JÁVORKA S. - ROM P. Magyar gyógynövények (1948) színes kötet (190 akvarell) folytatásának tekinthető. A gyomnövények témája is állandóan foglalkoztatja, s mikor W. HOLZNER, a bécsi Univerzität für Bodenkultur tanára gyomnövénykönyvének illusztrálására kéri, 85 táblán 268 faj tusrajzát készíti el. Ez jelenik meg 1962-ben Acker-Unkräuter címen (Springer Verlag, Graz-Stuttgart). Jóval korábban PRISZTER SZANISZLÓ nélkülözhetetlen terminológiai könyvét (A növényiszervtan terminológiája) kíséri rajzaival, és több egyetemi praktikumot díszítenek mellékletei (pl: HORÁNSZKY A. - JÁRAINÉ KOMLÓDI M. Növényrendszertani gyakorlatok 1967; SIMON TIBOR: Növényrendszertani terepgyakorlatok, 1960, stb.)

Munkássága utolsó korszakában nagy érdeklődéssel és lelkesedéssel fedezi fel maga számára a díszkertek, parkok, arborétumok növényanyagát, távoli földrészek nálunk néhol telepített fáit és cserjéit. Ennek a témakörnek első jelentkezése DEBRECZY ZSOLTTal készített Télen is zöld kertek c. népszerű munka (1971), amelyet 85 tábla 326 tusrajza ékesít. Ennél is látványosabb az 1982. évi Flowering trees and shrubs (Virágzó fák és

cserjék). Ez a parádés könyv 295 oldalon 306 kevésbé ismert dísznövényt mutat be (a szöveg TÓTH IMRÉŐI származik).

A fás növények iránti vonzalma terebélyesedett ki élete legutolsó periódusában is kb. 1973-tól haláláig, amikor egy 4-5 kötetre tervezett Dendroatlasz megrajzolására vállalkozott. A 4500 mérsékelt égövi fás növényt 5000 táblán bemutatni szándékozott óriásműben DEBRECZY ZSOLT a munkatársa. Az anyagnak mintegy 2/3-ad része készült el, s torzó alakjában is nemzeti kincs. Amikor készítette, sohasem mulasztotta megjegyezni, hogy megjelenését már nem fogja megérni - mégis szüntelenül dolgozott rajta abban a Baross utcára néző emeleti szobában, ahol húga és családja szerető, féltő gonddal vigyázta lépteit.

Nyolcvanhárom éves volt ekkor, s napirendje a korábbi évekhez, évtizedekhez viszonyítva csak annyiban változik, hogy már nem jár ki a Növénytárba. De minden reggel 1/2 7-kor ébred, szentmisét hallgat és áldozik a közeli Krisztus Király-kápolnában, aztán reggeli után íróasztalához ül és dolgozik. Rajzol, fest szószerint napestig - s ebben csak váratlan látogató, posta érkezése vagy házi orvosának tanácsára bevezetett kényszerű ebéd utáni szünet tartóztatja fel. De ilyenkor sem alszik, olvas. Nézi az órát, alig várja, hogy véget érjen a szieszta. És mindig megújulásra kész tehetsége szakít addigi rajztechnikájával: a térbeli dimenziók kihangsúlyozására, a fény és árnyékhatások érzékeltetésére sraffozást alkalmaz. A tobozok, levelek, leveles hajtások lelépnek a kartonról és önálló életet kezdenek élni. Zsákszámra érkezik a lerajzolandó anyag - és Vera néni keze alatt- hétről hétre tornyosulnak a kész táblák. Kitartó céltudatossággal és rendíthetetlen nyugalommal úgy ül őrhelyén rajzeszközei közt, mint aki tudja, hogy küldetése van. Nem siet, lelkének békés derűje átsugárzik mindenkire környezetében és a kisszerű aggályoktól megvédi hite, mert hosszú élete folyamán megbizonyosodott arról, hogy "minden csak kegyelem".

S elsuhan fölötte a 85. majd a 90. életév. Ekkor érte néhány kisebb kitüntetés (Munka Érdemrend ezüst fokozata, Entz emlékérem) után az alkotókat megillető legmagasabb kitüntetés, az Állami-díj. 94. születésnapja alkalmával atlanti cédrusokat ültettek tiszteletére a Gellért-hegyen: örült ennek is, annak is. De szemében csodálkozás bujkált. „Hiszen én nem csináltam semmit” mondotta csendesen. S vallomásában nem volt semmi tettetés. CSAPODY VERA; Vera nénink valóban egész életén át nem tett semmi különöset, csak a dolgát tette, csak kötelességét teljesítette, csak a hivatásának élt és okosan sáfarkodott talentumával. És az ünnepnap után tovább festett, rajzolt élete utolsó hetéig. Akkor, amikor közeledni érezte

halálát megkérdezte orvosát: Sokáig tart e még? Néhány nap múlva, 1985 november 6-án ellobbant a láng, elringatta a jótékony halál. 96 életévében járt.

Élete gazdagabb és teljesebb nem lehetett volna - nemcsak időtartamát és életművét tekintve, hanem személyiségét illetően sem. Mélységes ember-szeretete és minden erénye sziklaszilárd hitéből, keresztény meggyőződéséből fakadt. Egyszerűségén és alázatán, hivatástudatán és kötelességteljesítésén, tehetségén és szorgalmán, hűségén népéhez és szeretetén minden embertársa iránt átfénylett megélt életszentségének ragyogása. Mi, akik hosszú éveken, évtizedeken át részesei lehettünk e tapasztalásnak, kötelességünk tanúságot tenni, élőknek és utódoknak erről a Fényről!

Ma már a felvidéki falusi kovács világhírű fia, JÁVORKA SÁNDOR is, a sokgyermekes dunántúli parasztcsalád sarjaként halhatatlanná vált CSAPODY VERA is a Farkasrétre költöztek. De csak a testük porlad el. A Fény, amely belőlük azóta is árad, világít és melegít, amíg virágok nyílnak a Kárpátmedencében.

DR. CSAPODY ISTVÁN

* * *

Virágok között élt. Nemcsak szívével, lelkével, gondolataival, de minden érzékszervével. Simogató pillantásaival egyszerre ismerte fel az előtte lévő virág minden szépségét és összes tudományos jellemzőit. A legkisebb, sokak számára jelentéktelen virágban is meglátta a szépet. Rajzai nem csak gyönyörködtetőek, de tudományosan is hitelesek, mert a matematikus pontosságával egyetlen apró részlet, botanikai jellemző sem került el a figyelmét.

Legszívesebben csak élő virágról rajzolt. Tudtuk ezt mindnyájan, s ha csak egy mód volt rá, hoztunk neki egy-egy szál virágot országjáró kirándulásainkról, egyetemi terepgyakorlatainkról, kutató expedícióinkról.

Ezzel lehetett a legnagyobb örömet okozni Vera néninek. Az átnyújtott virág tartózkodó mosolyt csalt az ajkaira és felragyogtatta sokszor igen fáradt, megtört pillantását. A virágot gyönyörködve átvette, és azonnal, vizsgálódva, alaposan meg is nézte.

Több mint fél évszázadon keresztül minden szabadidejében szeretett virágait rajzolta. A leggazdagabb emberek egyike volt a Földön, mert mérhetetlen

sokaságú virág volt a szívében, lelkében és ezek közül sok-sok ezer művészi szépséggel, természetűen papíron is megörökítve.

Gazdag volt, de adakozó. Ha egy új vagy különleges, más színű, más formájú virágot találtunk, mint a megszokott, hozzá siettünk. Sokszor tapintatlanul, bejelentés nélkül, s nem egyszer tudat alatt türelmetlenül; hogy nézze meg, mondja meg, fesse meg. S habár a kitűzött feladata többszöröse volt hosszú, Isten áldotta életének, senkitől, soha nem sajnálta segítségét. Sőt, derűs, nyugodt, kiegyensúlyozott természetével mintha meg tudta volna nyújtani a napokat, heteket, éveket. Mindenkire mindig volt ideje. Mi több, örült nekünk. Kezébe vette a virágunkat, s azonnal gazdag asszociációval fonta körül: utoljára mikor látta, vagy hol szedte, vagy kitől kapta, vagy akkor éppen mi történt, vagy kivel volt és az mit mondott és így tovább. Ilyenkor letagadhatatlanul, őszintén megerősödött bennünk, hogy minden szál virág Vera néni édes gyermeke.

S hogy ezt miért mondom? Mert történt egyszer, hogy egy fiatal botanikus megkérdezte tőle, hogy nem sajnálja, hogy egész életét a virágok tanulmányozásának, festésének, rajzolásának szentelte, s nincsenek gyermekei? S akkor csodálkozva felnézett és azt mondta: ezt honnan veszik? Hiszen neki óriási családja van, az egész természet és abban sok-sok ezer gyermeke: a virágok.

JÁRAINÉ DR. KOMLÓDI MAGDA

* * *

Munkahelyünk 1954-től 1972-ig közös volt, de ezidő alatt nem hallottam tőle humoros megjegyzést. A katolikus egyház iránt elkötelezett szigorú hívő volt, élete végéig. Haját hátrafésülve kontyba csavarva viselte, az apróbb szálakat elől egy fésű fogta össze. Ruházata a lehető legegyszerűbb, legfeljebb egy fajansz melltűvel díszítve, noha ebben az időben nagyszámú könyv és cikk illusztrátoraként nagyon szép jövedelemmel rendelkezett. Egyetlen „költésés” szenvedélye volt. Egy hajdan szépművű gépíróasztal eternit borítást kapott, s ezen rajzolt. Mellette, az elkészült munkákat tároló polcon állandóan volt egy doboz keksz. Ebből eszegetett, szokását haláláig megtartotta.

Jövedelméből népes családját, számos volt tanítványát, a botanikus Pócs Tamást és Debreczy Zsoltot anyagilag támogatta. Komoly helyzetekben, esetenként kérés nélkül is segített másokon.

Jávorkához a sok évtizedes közös munka küzdelmein és sikerein túl, különös, soha ki nem érlelt ézelmi szálak fűzték. A Jávorka centenárium alkalmából a tatai Jávorka Sándor szakközépiskolában tiszteletére emlékoszlopot avattak. Ebből az alkalomból többek között Vera néni is mondott emlékbeszédet. Az ünnepség után, visszafelé jövet elvittük az Agostyáni Arborétumba. Életkora és egészségi állapota miatt már évek óta nem volt kirándulni. Szemmel látható örömet okozott neki a hamisciprus fasori séta. Hatvan éves koráig a matematika-fizika szakos tanári és szakírói munkát az igazgatói címmel és magas társadalmi megbízásokkal honorálták. Az iskolák államosítása után, 1949-től kezdődően múzeumi munkáját a csíranövények létrehozása, és a növényfestés jelentette. Munkájának elismeréseként számos kitüntetésben volt része, közülük a legnagyobb, a 90. születésnapjára kapott Állami díj volt. Sírjánál a tanítványok, az Akadémia és Múzeum részéről mondtak búcsúztatót.

Még életében létrejött a Csapody Vera kert és növénykedvelők köre. Debreczy Zs. közvetítésére a család íróasztalát, rádióját, festékeit a Növénytárnak adományozta. Ezek ma Budapesten a Könyves K. krt. 40. sz. alatt, a Jávorka emlékszobában vannak elhelyezve. Így vált ez a helység Jávorka - Csapody emlékszobává.

SZUIKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

FEHÉR DÁNIEL

A mai erdőmérnök-hallgatók és a fiatalabb nemzedék számára: legenda, botránykő, anekdotákba illő történetek hőse, professzori fenegyerek - saját kora hallgatóinak nem annyira szigora, mint inkább szeszélyei miatt rettegett mókamester, akinek szigorlataira és kollokviumaira a városból vadidegenek szórakozni jártak. Tanszékén autokrata uralkodó, de besztottjainak irányító mestere, nagy tudású vezető és jóságos atya, aki fehérköpenyes asszisztenciája élén úgy vonult élükön órát tartani a tanterembe, mint Radamesz az Aidában. Egyénisége egyesekben ellenérzést indukált, másokat karizmájának aurája büvkörébe vont, de közömbös vele szemben senki sem maradt. A Soproni Főiskola akkoriban csaknem kivétel nélkül markáns tanáregyéniségeket mondhatott magáénak, de Ő robusztus alakjával kitűnt közülük, s nemcsak testileg volt "magasb mindeneknél", hanem a legmarkánsabb karakter is, mert ha itthon epigonok néha sarlatánnak és kóklernek is nevezték, különcségen átütött a tudós, s nemzetközi hírnév lengte körül, hiszen ismert és elismert volt az Északi-

Óceán jeges partjaitól Közép-Afrika forró homokjáig. S ez nem szókép, mert tudományos kutatásai kiterjedtek Észak-Finnországtól a Csád-tóig s 35 év alatt 7 magyar-, 1 német- és 1 francia nyelvű könyve jelent meg 270 eredeti értekezése és tankönyvei mellett.

S ez a termékeny élet 1890-ben, a Győr-megyei Teke-pusztán, egy molnárcsaládban látta meg a napvilágot. Középiskolai tanulmányait a budapesti Barcsai-utcai gimnáziumban végezte (ahol egy osztályba járt Vajda Ernő ügyvéddel, a későbbi kitűnő növényfotográfussal - és tanítványa volt Simonkai Lajosnak, a kor Borbás Vince mellett legjelentősebb botanikusának), felsőfokú tanulmányait pedig a világháború után, a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola erdészeti fakultásán, 1921-ben fejezte be. Időközben, 1918-ban azonban már a Növénytan Intézetben tanársegéd (díjtalan gyakornok), 1919-ben ösztöndíjas Bécsben, ahol növénytan-vegytan tárgyából doktorátust szerez, elsősorban Richard Wettstein-nél, akinek rendszere szerint ülteti később a soproni Botanikus Kertben a fás növényeket. Doktorátusának megszerzése után gyors az előmenetele: 1922-ben egyetemi adjunktus a Sorbonnon doktorált és később a Budapesti Műegyetemre került Kövessi Ferenc professzor mellett (aki nem tévesztendő: össze Kövessi /Schmolen/ Antallal, a mechanika professzorával), 1926-ban pedig egyetemi nyilvános rendes tanár 1951-ben bekövetkezett kényszerű távozásáig.

Pályájának 37 éve alatt bejárta fél Európát, elsősorban Skandináviát, így 1926-ban félévet töltött Dániában, Norvégiában, Finn- és Svédországban s ezt az utat 1932-ben újabb finn és svédországi tanulmányutak követték. 1933-ban előadásokat tartott a bázeli és a zürichi egyetemeken s elsőnek szervezett francia-magyar sivatagi expedíciót a Szaharába Ch. Kilián algéri professzor felkérésére 1934-ben és 1936-ban. 1938-ban felkeresi Észak- és Dél-Olaszországot s sorban érik az elismerések: a Finn Tudományos Akadémia tagjává választja, 1950-ben pedig a VII. Nemzetközi Botanikai Kongresszus Ökológiai Szekciója alelnöki tisztséggel ruházza fel (Berlin), itthon 1954-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

Híre, egyre jobban kiterjedő munkássága nyomán évről évre nő: Berlinben megjelenik "Mikrobiologie des Waldbödens" című műve (1933), Párizsban napvilágot lát a szaharai talajéletnek kutatásainak summázatát jelentő "Microbiologie des sols Sahariens" c. munkája (1939), amelynek egyébként ismeretterjesztő, népszerű változata magyarul is kiadásra került (1937). Irt főiskolai és egyetemi tankönyveket, így egy vaskos Talajtan-t, Szerves kémiát (Vági Istvánnal közösen) és egy 3 kötetes Erdészeti Növénytant (1928-35), Mágócsy-Dietz Sándor és Fekete Lajos hasonló

című munkáinak felhasználásával. Ennek fiziológiai része a maga idejében a legmagasabb nívójú élettani kézikönyv volt. (Soó R.)

Munkásságának középpontjában két évtizeden át a hazai erdőtalajok biológiai vizsgálata állott, amelyeket a negyvenes években a mezőgazdasági talajokra is kiterjeszt. Számos kísérlet-sorozatot végzett a talajok összetételének, széndioxid légzésének, szervesanyag-termelésének, nitrogénkörforgalmának, foszfor- és káliumgazdálkodásának; a talajok baktérium életének és biológiai folyamatai időbeli periodicitásának, az erdei talajjelző növények pH határértékeinek, a talajok mikro- és makroszkópikus moszat- és gombaflórája összetételének és elterjedésének megállapítására. Foglalkozott a növények hő- és vízgazdálkodásának egyes kérdéseivel, a növekedés egyes környezeti feltételeivel. Az utolsó 15 évben megragadja az a gondolat, hogy az összes elemek sugárzásokat bocsátanak ki, amelyek a növények tropisztikus görbüléseivel biofizikailag tesztelhetők. Kegyes volt hozzá a sors, hogy halála előtt, háromévi szakadatlan munkával (melyben e sorok írója is segített) befejezhette élete főművét, a Talajbiológia-t, melyhez fogható azóta sem jelent meg a világirodalomban.

A Talajbiológia címet viselő életmű igénybe vette minden erejét és energiáját, de életerejét nem ez törte meg, hanem az, hogy második dékán-sága idején (1949-1951) először arra kényszerítették, hogy mint dékán zárja ki az Egyetem Erdőmérnöki Karáról azt a 41 kitűnő előmenetelű, de a selmeci hagyományokat ápoló hallgatót, akik világnézeti és politikai tekintetben persona non grata-nak, ill. osztályidegennek számítottak, majd őt magát is megfosztották katedrájától (Magyar Pál és Győrfi János professzorokkal együtt). Igaz, hogy szerény kárpoztulásul személyre szabva megszerveződött a Magyar Tudományos Akadémia Talajbiológiai Osztálya, először a Növénytani Intézet morzsáiból, utóbb a Tihanyi Biológiai Intézet és a Vácrátóti Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet részeiből. S még ebben az élethelyzetben is iskolateremtő műhelyt hozott létre, a mai magyar mikrobiológia idősebb nemzedéke munkatársai közül került ki. De már nem volt a régi: életkedve megtört és 1955 február 17-én délután moziba menet tüdőembólia végzett vele. Nem szenvedett sokat: a Mátyás király utcában fel tudott még menni kezelőorvosához, Pogátsa József belgyógyászhoz, de a mentőkocsiban, kórházba szállítása közben meghalt. Február 19-én az Egyetem aulájából temették, koporsóját a Szent Mihály-temetőben helyezték örök nyugalomra.

Mellszobra az Egyetemi Botanikus Kertben egyáltalában nem hasonlít hozzá: olyan, mint egy egyenruhába öltöztetett kínai. Csak tar koponyája és

orra alatt a kis angol bajusz emlékeztet reá. Egérszemeiből nem sugárik fürkésző tekintet, szájából hiányzik az elmaradhatatlan szivar, fejéről a kalap, kezéből a póráz, melyen Hanzi nevű dakszliját vezette. Legendákban és anekdotákban, "fehériádákban" azonban tovább él, feltehetőleg ezek még művein is túlmutatnak!

A Fehér Dánielről, vagyis Dani bácsiról, egyszerűen szólva Daniról szóló fehériádák egyik legnevezetesebbje az, mikor 1934-ben Ch. Kilian algíri professzor (mint azt az előzőkben már említettem) felkérte Fehért, hogy két hónapos tanulmányutat szervezzen és vizsgálatokat végezzen a Szaharában. A felkérés két főre szólt, a másik kedvezményezett Vági István volt, a szerves kémia tudós professzora, Fehér kollégája és közeli munkatársa. Amidőn azonban a meghívás Sopronba megérkezett, nyár volt már és Vági távol volt. Fehér Dániel kihasználta a helyzetet és maga mellé véve mindentudó laboránsát, Döme Károly botcsinálta kémikust, elutazott a homoksvatagba. Már letelt a vállalkozás félideje, amikor Vági István itthon értesült a történetéről. Mérhetetlen dühbe gurult - egyébként is vehemens, bosnyák származású ember volt -, de semmit sem tehetett. Megvárta tehát, míg tanártársa hazatér Fekete-Afrikából, ő maga pedig elrejtőzködött a Neu Hof, vagyis az Erzsébetkert bokrai között, ott, ahol barátja Hanzi nevű dakszliját esténként rendszeresen sétáltatni szokta. Amikor azután egyik nap esti sötétedésekor, mikor a félhomályban feltűntek Dani hatalmas alakjának körvonalai, kirohant rejtekéből mint Zrínyi a várból és paraplójával alaposan helyben hagyta a mit sem sejtő Fehér Dánielt. Az eset természetesen nem maradt titokban: a kisvárosban hetekig erről beszéltek és Fekete Zoltán azidőszerinti dékánnak sem sikerült az önkényes igazságtevőt a jogtalan kártevővel megbékíteni: életük végéig haragosai maradtak egymásnak, Vági pedig angol, német és francia nyelvű pamfletokkal árasztotta el Európa fontosabb talajbiológiai intézeteit "Hogyan készülnek dr. Fehér tudományos munkái?" címmel és azzal a sanda gyanúsítással, miszerint Fehér Dániel kísérleti eredményei kozmetikáztak.

Egy másik alkalommal svéd vendége érkezett Daninak, akinek meg szeretne volna mutatni az Asztalfői-erdőt. Gondolt egyet s össze kapcsolandó a kellemest a hasznossal, közölte (az akkor mindössze 8-12 főből álló) erdészévfolyammal, hogy a soronkövetkező növényteni terepgyakorlatot skandináv vendégével együtt vasárnap fogja megtartani. A hallgatóságnak persze ez egyáltalában nem volt ínyére, s kérdéssel fordultak az Ifjúsági Kör (amolyan Selmecről átörökített önkormányzati szerv) vezetőihez eldöntendő: "Meg lehet-e tagadniuk részvételüket vasárnap a tervezett gyakorlaton?" A pragmatikus válasz pedig ez volt: "Lenni lehet, de nem

tanácsos!" Az ifjúság erre fel a kiszemelt vasárnap reggelén - 7 óra körül indult ekkortájt a vicinális Sopron-Déli p.u.-ról Ágfalvára - szétszóródtak a Schmauser-vendéglő környékén, ki az indóház, ki egy öreg fa mögé bújva, vagy villanyoszlop mögé rejtőzve - s várták a fejleményeket. A várakozásnak megfelelően hamarosan feltűnt a láthatáron Dani a svédrel és a kutyával. Dani körülnézett, perdült egyet és senkire sem várva, vendégével felkászálódott az ágfalvi vonatra, hogy onnan a Borsóhegy alatt elsétáljanak a hidegvízvölgyi Főiskolai Vadászház felé. A hallgatók pedig itthon maradtak tüntetőleg s várták a legközelebbi tanórát, professzoruk reakcióját. Dani azonban néma maradt, mint a sír, éppúgy megtartotta óráit, mint máskor, és közölte, hogy a legközelebbi növényteni gyakorlatot a Dudlesz-erdőben fogják megtartani. A tanrendszerű gyakorlatra annak rendje-módja szerint sor is került, de nem fejeződött be délben, hanem csak este 7-kor, a kelénpataki határban, Ausztriához közelebb, mint Sopronhoz, legalább két óra járásnyira. (S akkor még a hallgatótárat nem szállították autóbusszal, hanem minden lépést gyalog kellett megtenniük!). És ez így ment egész szemeszteren át: hol Harka határában, hol Asztalfőn, hol a Fertőrákosi-kőfejtő tetején mondta ki Fehér az utolsó szót estefelé. Mindenki tudta, hogy miért, de sem a professzor, sem a hallgatók nem ejtettek egy szót se, mintha misem történt volna. Végre az utolsó gyakorlat ideje is elérkezett, a társaságot letelepítette Dani Harka felé, a katonai lőtérnél, ahol egy kocsmá is volt, s imígyen szólt (mint Zarathustra): "Urak! Maguk kitoltak velem. Én is magukkal! De becsülettel álltak s ezért most csapra ütünk egy hordó sör, az én költségemre!". Volt benne civil kurázsiz! A nőhallgatókat nem szerette, mert az volt a véleménye, hogy nem valók azok erdőmérnöki pályára. Később persze meg kellett barátkoznia velük - az én évfolyamomon is akadt már kilenc - de az első kolleginát, egy Tóth Csitri nevűt elüldözte, mert előadásait minden alkalommal így kezdte: "Uraim és a Nő!", a kollokviumon pedig az első kérdés után kivágta. A növényteni kollokviumokon és szigorlatokon ugyanis szuverén uralkodóként viselkedett s mivel a vizsgáztatást legterhesebb kötelességének tartotta, igyekezett azt a maga számára minél mulatságosabbá tenni. Emlékezetes eset volt, hogy a meghirdetett szigorlatra összegyűlt 7-8 delikvens reggel 8-tól délután 7-ig hiába várta a szigorlatoztató professzort, mert az elfeledkezett róluk. Küldöncök jöttek és mentek, riasztották a rektort de hiába. Dani csak este 7 felé került elő és dühös volt. Le sem vetette kabátját, le sem ültette a hallgatókat, hanem kapásból "rátámadt" "bikaforsz" kérdéseinek egyikével az előtte álló hallgatóra. De meg sem várta a választ, csak ujjal mutatott a következőre. Mikor így mindenkin

keresztülhaladt az első kérdéssel, ugyanígy járt a második beugratós kérdéssel is el, majd a harmadiknál megszólalt: "Uraim! Mindenki elégtelenre válaszolt. Így bukik meg nálam 5 perc alatt 7 hallgatóból 21." S nem volt appelláta! Szigorlatozni csak fél év múlva lehetett újra.

Egészen más volt a vizsga kimenetele, ha az Öreg jókedvű volt. Egyik alkalommal pl. kitűnő évfolyamtársunk, G.I. azt a feladványt kapta szóbeli kollokviumán, hogy rajzoljon fel a táblára egy hydatoda-t, azaz légzőnyílást. Már nyúlt is volna két kezével a kréta után, mikor karjai lehanyatlottak és ezt mondta: "Professzor Úr, én ezt nem rajzolom fel!" "Apám, apám, talán bizony szabotál!?" - kérdezte Fehér Dániel. "Azért nem rajzolom fel, mert ezt még senki sem tudta Professzor úrnak felrajzolni" - hangzott a válasz. "Lajos, Lajos" fordult fellelkessedve a prof a mindig jelenlévő Kiss Lajos kertészeti főfelügyelőhöz, a Botanikus Kert vezetőjéhez - hallottad ezt?! Hiszen ez egy okos fiú!" - s azonnal beírta G.I. indexébe növénytanból a jelest.

Dani bácsi szeszélyes kiszámíthatatlanságánál csak szórakozottsága volt nagyobb. Egy alkalommal például elindult otthonról, a Szent Imre tér alsó sarkán álló földszintes, sárga családi házából az Egyetemre s már a fele utat is megtette, amikor rá akart gyűjtani kedvenc szivarjára. A nagy ellenszél miatt azonban meg kellett fordulnia s egyszer csak ismét háza előtt találta magát, mert elfelejtett mégegyszer megfordulni!

Mókamesteri természetét jól illusztrálja az az eset, amikor mindentudó mindenese jelentette, hogy az alsó laboratóriumból a vegyszerek közül az utóbbi időben feltűnő gyorsasággal fogyasztzik az alkohol. "Majd kiugratom én a bokorból, ki dézsmálja a snapszot" - s megbízta mindenését, hogy az alkohol melletti nagy üvegre is ragasszon egy alkoholos címkét és töltsse meg azt az ugyancsak színtelen és szagtalan phenolphtalein hashajtóval. Néhány nap elmúltával azután a beosztottak közül egyik jelentkezett a profnál és felmentést kért a gyakorlatvezetés alól, elállíthatatlan diaréja okán. S alig, hogy panaszát elrebegette, máris rohant a toalettre. "Semmi baj sincs öregem" - így Fehér. "Majd elmúlik, ha ebből a gyomorerősítóből iszol most egy kupicával" - s megitta újfent phenolphtaleinnal. A hatás frenetikus volt, a szesztolvaj napokig nyomta az ágyat, a szeszt pedig nem dézsmálta tovább senki sem.

Fehér Dániel nemcsak a Növénytani Intézetnek, hanem a Botanikus Kertnek is főnöke volt. A növényeket nem ismerte, a szakszerűséggel nem sokat törődött, de a kertben a jeltábláknak egyenesen kellett állniok s az üvegházban is tisztán a cserepeknek. Ha rendetlenséget talált, valamennyi

virágcserepet kihajigálta és összetörte - de az okozott kárt saját zsebből fizette!

A halála előtti évben felterjesztették Kossuth-díjra. A Bizottság azonban nem hozott egyhangú szavazatot, mert Manninger Rezső akadémikus, Fehér Dániel régi haragosa lévén, a jelölés ellen szavazott. A bizalmas információ Soó Rezső útján kiszivárgott, Soó elmondta az esetet Magyar Pálnak, az pedig egyenesen Fehérnek. Fehér ekkor berendelte szobájába titkárnőjét és a következő, nyomdafestéket nem tűrő (általam itt megszelídített), lakonikus rövidségű levelet diktálta gépbe: "Tisztelt Bizottság! Teszek az Önök Kossuth-díjára, el sem fogadnám. Dr. Fehér". Ezért nem jutott még post humus sem Kossuth-díj 1955-ben Fehér Dánielnek; azt egy másik erdészkiválóságnak, Roth Gyula professzornak ítélték oda. Az eset hiteles, láttam a levelet!

A megemlékezés végén személyes kapcsolatunkról ide kívánczik annak felemlítése még, hogy én fel nem vett egyetemi hallgatóként Magyar Pál ajánlására kerültem Fehér Dániel belső körébe, aki alkalmazott a Botanikus Kertben, rábízta a herbárium rendezését, foglalkoztatott könyvei szerkesztésénél s igen meleg, atyai szeretettel támogatott egyetemi felvételemmel, első publikációm közreadásában, a hallgatósági terep-gyakorlatok csoportjainak állandó vezetésében s a Jenőmajori-szikkísérleti telep fitocönológiai feldolgozásában. Többször kirándultunk is együtt Kárpáti Zoltán és Vajda Ernő társaságában, s mint tanítvány és a nála hallgatott utolsó évfolyam, valamint a belső intézeti fiatalok nevében én is mondhattam temetésén néhány mondatot. Ebből idézek: "Búcsúzom azok nevében, akiknek utoljára adott elő, s akiknek lelkébe tűzzel-vassal beleégette a magyar erdő szeretetét. Erdőmérnök generációk nőttek fel a keze alatt, s mire már nem lehettek hallgatói - egy egész ország lett a hallgatója. Búcsúzom azok nevében, akik ha nem is élvezhették ragyogó előadásait, mégis az ő nevével ismerkedtek meg először s akik előtt Alma Materünkkel összeforrt alakja egyre inkább felmagasodik."

DR. CSAPODY ISTVÁN

* * *

Dani bácsi vizsgáztatási gyakorlata a vizsgázónak nem jelentett sok örömet, annál több mulatságot mi több, szórakozást jelentett az oda betévedőnek. Igazi showman volt, maga is élvezte a vizsgáztatási ceremóniát, amikor a

vizsgára diszbe öltözött diákok közé sleppjével - Kiss Lajos bácsi botanikus-kert vezetővel, Boros Ádámné Murányi Jolánnal és más tanszemélyzettel-bevonult a vizsgáztatás színhelyére, az előadóterembe.

Kérdései nem mindig tartoztak a szorosan vett növénytanhoz, mert az ópiumháború és a boxer-lázadás gyakran volt farce-kérdés, de a soproni egyetemen ezekre a választ már balekok számára szervezett tanfolyamon a firmák oktatták (Az elsőévest Sopronban baleknek nevezik, idősebb társai a firmák!) Volt úgy, hogy egy délelőtt 15-en is elvérezték, de voltak szemfülesek, akik délelőtt elbújtak, aztán hazamentek, átöltöztek másik ruhába vagy az erdész egyenruhába, a waldenbe bújtak és délután újra beálltak a sorba és még az is lehetséges volt, hogy jelessel távoztak. Dani bácsi csak akkor nyult az index-hez, ha már az érvényes vizsgajegyket kellett beírnia. Erre épült az a régi trükk is, hogy mivel Dani az első öt vizsgázót szinte automatikusan rugta ki, az erdészhallgatók némi itóka fejében kölcsönkértek a pécsi egyetem karaként Sopronban működő evangélikus teológiáról öt teológust, őket állították a sor elejére s miután Dani szűrűket gyorsan kitette elégtelen növényteni, dendrológiai tudásuk miatt, már az erdészek a siker reményében állhattak a vattatás elé.

Showman mivoltára jellemző a következő eset. Egésznapos növényteni gyakorlaton voltunk valahol a soproni hegyekben. A gyakorlatot Dani (selmeci szokás szerint kapott vulgónevén: "Gyalázatos Weisz") vezette. Délajt már észrtevette, hogy a reggel népes csapat úgy a felére apadt. Elrendelte hát a katalógust, ez harmadszorra vezetett eredményre, mert a hiányzó helyett valaki mindig jelen-t kiáltott. Majd a legközelebbi előadás alkalmával statáriumot tartott. Előszedte a hiányzókat és kikérdezte őket távolmaradásuk okáról. A legkacifántosabb válaszok hangzottak el, képtelebbnél képtelenebb okokat jelöltek meg a vétkesek. Dani kinek-kinek ötletessége alapján kisebb-nagyobb büntetéseket osztott ki. Komolyan vettük, mert azévbén dékán is volt és tartottunk a szigorától. Felesleges volt, mert a cirkusz végén minden büntetést nagy kegyelmesen elengedett.

DR. SZODFRIDT ISTVÁN

HORTOBÁGYI TIBOR

Dr. Hortobágyi Tibort egyetemi tanári munkája során az 1958 utáni években, mint a gödöllői Agrártudomány Egyetem Növényteni és Növényéletteni Tanszék vezetőjét, hivatali főnökömet jól megismertem.

Emberi vonásai, környezetével, munkatársaival, az egyetem oktatóival, vezetésével, diákjaival, a botanika általa művelt és rokon területeinek szeretett szakembereivel való kapcsolataiban voltak érezhetőek. Előadásában, munkáiban kínosan ügyelt a szép és választékos magyar nyelvre. Mindig javított a rosszul használt kifejezéseknél pl. virág szerkezet (helyesen virág felépítése) vagy pl. mérges gombák (pl. mérgező gombák... részéről) - újabban a régi kifejezés elfogadott. Tiltakozott a kultúrnövény használata miatt, pedig ez ma elfogadott az MTA által. Szerette említeni az irodalom nagyjai által használt elnevezéseket, Arany János, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Csokonai Vitéz Mihály műveiből. Előadásai azért voltak oly lebilincselők, mert irodalmi, és zenei ismereteiből mindig tudott anekdotákat, népdalokból érdekes, botanikai vonatkozásokat említeni. A napi szakmai problémáknál akadtak nehézségek, ekkor mondta: "nincs lehetetlenség, csak tehetetlenség". A pontosságra nagy súlyt helyezett, az órakezdesre saját példájával tanította nemcsak kollégáit, hanem az előkészítésben szereplő hivatalsegédet, laboránsokat és a hallgatókat is. Mindig hálával emlegette volt tanárait (Győrffy Istvánt, Szent-Györgyi Albertet és Greguss Pált a szegedi Tud. Egyetemről). Mindig sokat adott a választékos beszédre, és kifogástalan öltözetre. Vizsgák esetén sok hallgatót elküldött ápolatlan külső miatt. A tehetségeket korán felismerte, az első év után mint szakkörösökkel nagy gonddal foglalkozott velük, nagy részük ma is elismert algológus, hidrobiológus (Hajdu Lajos, Németh József, Ördög Vince). Hortobágyi Tibor rajzkészsége kivételes volt, ez kb. 200,000 rajzában - jórészt algák, de vízigombák, fejlődésmenetek ábráiban megmutatkozott. A rajzok cikkeiben, tankönyvekben, általános elismerést arattak. Szervező munkája, mint tanszékvezető, rektorhelyettes, biológiai társaságokban elnök, akadémiai szakbizottsági tagként, tudományos konferenciák programjainak összeállításában egyaránt kitűnt. Doktori, kandidátusi munkát készítő oktatóknak órakedvezményt adott. A derű, az életöröm igazán a tanszéki kirándulásokon jubileumok, névnapok alkalmával rendezett összejöveteleken mutatkozott meg. Ének- és zenei ismeretei révén a zongora adta lehetőséget soha sem mulasztotta el, énekelt, zongorán magyar nótákat és táncdalokat is kitűnően játszott. A tanszéki kirándulások életreszóló élményt jelentettek: Eger, Gyöngyös, Mátra, Bükk, Balatonfelvidék tájain a növény-, termésgyűjtés, fotózás mellett a baráti beszélgetések, pincelátogatások, szakmai ismerkedések (pl. Nyírségben a Tanárképző Főiskolán, az egri Tanárképző Főiskolán (az utóbbi helyen 9 évig volt a Növénytani Tanszék vezetője).

Mintaszerű családi életet élt, 4 gyermeket, nevelt fel, 2 fiút és két leányt. Felesége Tamás Eszter nemcsak mint anya, hanem mint kiváló grafikus, sok segítséget adott tankönyvek illusztrációinak készítésénél. Sokszor csodáltuk, hogy a hatalmas alkotó tevékenység mellett a családra mi ideje maradt? Mélyérzésű családapa volt, az otthonban mindig a derű, a figyelmes törődés jellemezte a napi életet. Nagy ismeretsége, baráti köre volt. Otthonában sokszor láttam szakembereket, folyóiratok szerkesztőit, akadémikusokat, tanárokat. Kevés szabad idejét mindig szívesen osztotta meg látogatókkal.

Távozásával nagy veszteséget érzünk, pedagógust, jóbarátot és lelki támaszt jelentett nemcsak munkatársainak, hanem az új nemzedéket nevelő, az országban dolgozó tanároknak, kutatóknak is. Emlékét tisztelettel megőrizzük.

DR. JEANPLONG JÓZSEF

JÁVORKA SÁNDOR

Keszthelyi erdőgazdasági szolgálati időm alatt két alkalommal is szerencsés lehettem Jávorka Sándor bácsival együtt kirándulni. Rövid volt ez az idő, de néhány jellemző vonását ennek alapján is meg lehet örökíteni.

Az erdőgazdaságunkhoz tartozó Uza környékére jött le ez alkalmakkor. A közelben húzódó billegei kavicsvonulat szélsőségesen savanyú talajállapotával lehetőséget adott a *Calluna* tömeges megjelenésére, ugyanakkor a kavicsvonulat közül több helyen kibúvó dolomit dombok a legjellegzetesebb dolomit vegetációval rendelkeztek a csereszömörccs molyhos tölgyesektől kezdve a Keszthelyi-hegységből ismert *Leontodon incanus*-ig. A Lesence patak völgyében még éltek a halastavak, ezek oldalsó rézsűin számos aprócska patak kibúvás teremtette meg a nagyon ritka *Pinguicula alpina*, *Drosera rotundifolia* és *Primula farinosa* életfeltételeit. Jávorka Sándor bácsi ezek megtekintésére érkezett időnként hozzánk. Ha Sándor bácsiról összegezett véleményt kellene mondanom, azt írnám: tudását csak kivételes szerénysége múlta felül. Olyan szeretet sugározott belőle, ami nemcsak tudománya, de emberi környezete számára is meghatározó volt.

Akkor tájt még nagyon kezdő voltam a botanika terén. Ezért ritkának éppen nem mondható növényeket is odavittem hozzá és ő mindig igen nagy türelemmel és figyelemmel magyarázta el jellemzőit, különböztető jegyeit

fajtestvéreitől, egyszerűen soha nem érezte velem azt a tudáskülönbséget, ami az övé és az enyém között feszült. S ha véletlenül később ugyanazt a növényt kérdeztem tőle, hasonló alaposággal és szelídséggel magyarázta el nekem, úgy mint korábban tette. Soha egyetlen türelmetlen arcfintor vagy szó nem mutatkozott rajta.

Csodálatra méltó volt a helyismerete. Bár Uzsára úgy háromévenként jött le, mégis az egész erdőt fejében tartotta. Mikor elindultunk, elmondta, hogy most megyünk ezen a nyiladékon vagy 100 métert, akkor keresztez majd bennünket egy erdei út, csinál két balra kanyart és a legközelebbi nyiladékszéli erdő szélén ott találjuk X vagy Y növényfajt. Megtettük a 100 métert a nyiladékon, megtaláltuk a két balra kanyargó utat és az előre megjelölt helyen ott pompázott teljes virágzatában az előre jelzett növény. Bámulatós volt ez a memória! Ha az ország egyéb részein is így működött és ezt alighanem feltételezhetjük, akkor az egész országot lépésről lépésre ismerhette minden növényi érdekességével.

Visszagondolva alakjára, úgy őrzöm Őt emlékezetemben, mint akiben a nagy tudás egyesült az őszinte emberi jósággal, szelídséggel és a másik iránti végtelen türelemmel.

DR. SZODFRIDT ISTVÁN

* * *

A XX. századi magyar flóra megírója, Kitaibel Pál herbáriumának publikálója. Őt szinte valamennyi magyar botanikus segítő barátjának tudta. Jelleméhez tartozik: nyílt levelezőlapon írt a munkatáborba hurcolt Levendel Lászlónak (diákkorában J. S. segítségével botanizált, később tudóspecialista és író), menedéket nyújt Lányi Gyulának.

Csapody Vera hatvan éves, amikor az iskolák államosítása kapcsán felmentik igazgatói állásából Régi munkatársát Jávorka segíti, hogy a Növénytárban, vele közös szobában folytathassa rajzoló tevékenységét. Néhány hónapig, míg Székessy V. főigazgató h. álláshoz tudta segíteni Csapody-t, Jávorka az akadémiai tiszletdíjából segítette Vera nénit. Objektivitásra törekedett. Erre a következő a jellemző: 1956 október 23.-a és november 4.-e között, objektív okokból munkaszünet volt (nem volt tüzelő). Mindketten bementünk a Vajdahunyadvárba. A Növénytárban a híres kerengőben találkoztunk, s a körülöttünk zajló eseményekről beszélgettünk. Jávorka jobb keze mutatójával vakargatta mindig rövidre

nyírt haját, s megjegyezte „nem helyes, nem helyes ha a sértettek ítélkeznek”.

Más. J. S. orvosai tanácsára minden vasárnap kirándult és gyűjtött. Itt ismerkedett meg „vasárnapi szerelmével”. A közös kirándulások után, az éppen útbaeső vendéglőben fogyasztottak valamit. Jávorka fizetett, s elkérte a számlát. E számlák hátoldalán, Jávorka ceruzával írt szerelmes üzenetei - gondolatai - találhatók. A legutolsó cédula már Jávorka kórházi ágyán halála előtt íródott. A szeretett asszony megőrizte ezeket a „számlákat”, amelyek ma a Magyar Termud. Múz. Tudománytörténeti Gyűjteményében, a Jávorka hagyatékban található.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

JUHÁSZ-NAGY PÁL

A mai fiatal és középkorú generáció már úgy ismerte meg Juhász-Nagy Pált, mint JNP-t, a zseniális szobatudóst, az elméleti ökológia, a modellekben való gondolkodás iskolateremtő nagymesterét. De mindez az elméleti tudás, a szupraindividuális növényi szerveződésekbe való mélységes belelátás nem alakulhatott volna ki alapos tereptapasztalatok nélkül, amelyeket még fiatalon szerzett, amikor még Soó Rezső nyomán az egész szakma Palikának hívta.

Palika nemcsak azért került a mestereink közé, mert korábban – igazán fiatalon, teljes szellemi frissességében – távozott közülünk, hanem elsősorban azért, mert forradalmian új gondolataival nekünk, vele egykorú pályatársainak, beleértve azokat is, akik néhány évvel idősebbek lévén hivatalból oktatói voltunk, jelentősen befolyásolta szemléletünket s talán még pályafutásunkat is.

1956 nyarán kettesben barangoltuk végig a Pareng-hegység lucos rengetegeit és hegyi rétjeit és akkor volt alkalmam megismerkedni a terepkutató Juhász Nagy Pállal. A nagy kirándulás előzménye az volt, hogy Pócs Tamás és Simon Tibor felvetették azt az ötletet, hogy egy magyar kutató brigád készítse egy teljes cönológiai feldolgozást egy olyan hegyvidékről az erdélyi Kárpátokban, amelyről ilyen kutatás korábban egyáltalán nem készült. Ebbe az abszolút nem hivatalos programba hat fiatal botanikus kapcsolódott be. Választásunk a Déli Kárpátok 2500 m fölé emelkedő, szinte teljesen ismeretlen hegyvidékére, a Fogarasi havasok és a Retyezát közt fekvő Pareng hegységre esett. A hattagú csapat a következő

zonális feladat megosztásban dolgozott: Törpecserjések, havasi gyepek, szubnivalis régió: Pócs Tamás és Simon Tibor, lucos és törpefenyves övben: erdők, tőzegmohalápok, hegyi rétek: Borhidi Attila és Juhász Nagy Pál, bükkös öv: Vida Gábor és Skoflek István. Tenyérnyi nagyságúra, ha úgy tetszik: lenyelhető méretűre kicsinyített Ferenc-József korabeli térképek alapján jártuk be a hegységet. Palival teljes egy hetet dolgoztunk kettesben. Közben felfedeztük a Déli Kárpátok legnagyobb, 14 km hosszú erdős tőzegmohalápját a Lotru völgyben és csináltunk 100 cönológiai felvételt. A terepmunka nemcsak szakmailag volt izgalmas. A Zsiec-völgy lúcos rengetegekben itt-ott csellengő medvéket láttunk. Szerencsére nem sok ügyet vetettek ránk. Annál veszélyesebbek voltak a hegyi rétek, ahol gyakran talákoztunk nyájakkal, román pásztorokkal és főleg borjú nagyságú pásztorokutyákkal, amelyeket legalább addig távol kellett tartanunk, míg a pásztor odaérkezett és visszaparancsolta a vérszomjas szelindekeket. Néhány nehéz találkozás után alakítottuk ki azt a védekezési módot, hogy amikor a kutyák ránk rohantak, növénygyűjtő mappáinkat magunk elé eresztettük a földre, mire a kutyák azt ugatták hevesen és békén hagyták védtelen lábszárainkat.

A felvételeket közösen készítettük. Én meglehetősen gondtal választottam ki a négyzeteimet, de kevésbé ragaszkodtam a mintaterület nagyságához. Pali ellenkezőleg, kevésbé törődött a minta kiválasztásával, viszont szigorúan ragaszkodott a minta méretéhez és nagyságához. Jól ismerte a növényeket, de ezen kívül még nagyon alaposan fel is készült a felvételező munkára. A kritikusabb, formagazdag nemzetségekről (pl. *Campanula*, *Pedicularis*, *Euphrasia*, *Thymus*) saját készítésű, kézzel írt kis határozó kulcsokat hozott magával, apró részletrajzokkal, amelyek nagyon hasznosaknak bizonyultak. Ennek köszönhetően többek között az *Euphrasia illyrica* felfedezését a Zsiec völgy egyik szikláján, amely adat újnak bizonyult az egész Kárpátokra és Romániára.

Pali igen jó és kitartó gyalogló volt. Együtt tettük meg azt az egész napos túrát, amely valószínűleg mindkettőnk legnagyobb menetteljesítménye volt. Terepmunkánk utolsó napján egyetlen nap alatt kellett eljutnunk az 1450 m magasan fekvő Lotru menedékházból az 1850 m magasan fekvő Pareng menedékházba. A két pont között azonban 35 kilométert kellett megtenni, és közel 3000 méter szintkülönbséget legyőzni. Hajnali négykor indultunk a Lotru menedékházból és reggel nyolcra felkapaszkodtunk a Lotru völgyet a Zsiec völgyétől elválasztó 2200 m magas hegygerincre. Innen kellett leereszkednünk a Zsiec völgybe, amely 500 m mélyen kanyargott alattunk. Könnyű utunk lett volna lefelé, de egy hatalmas leégett erdőbe kellett

beereszkednünk, amely teljesen járhatatlan volt az össze-vissza dőlt fatörzsektől és a köztük felverődött méteres csalántengertől. Ekkor egy facsúszdára bukkantunk, amelyen – úgy tűnt, – száraz lábbal és gyorsan le fogunk érni. El is indultunk lefelé, de a rendkívül meredek és nedves, csúszós favályúban nem tudtunk talpon maradni. Én hanyatt estem és nagy sebességgel csúsztam lefelé, ami az első pillanatban nem zavart, sőt, örültem, hogy milyen hamar le fogok jutni a völgybe. Pillanatok alatt kiderült azonban, hogy a csúszda aljából az eresztékeknél, – úgy 30 méterenként – hatalmas ácskapcsok hegyei álltak ki 8-10 cm hosszán. Megállni már nem tudtam. Egyetlen lehetőségem volt, hogy a felnyársalást megússzam, hogy az ácskapcsoknál oldalt dobtam magam s így sikerült elkerülnöm őket. Szerencsésen le is értem a völgybe, ahol a vályú esése csökkent, le tudtam magam fékezni és felálltam. Nagy zajjal egy csomó konzerv, meg minden egyéb cucc – köztük a fényképezőgépem – potyogott ki a hátizsákomból. Ekkor jöttem rá, hogy a hátizsákom nem tudta ugyanúgy kikerülni az ácskapcsok hegyét mint én, és azok kegyetlenül kiszaggatták az alját.

Mialatt madzaggal elkötöttem a kilyukadt részeket, nem is tudtam odafigyelni, hogy Palival mi történt. Csak az tűnt fel, hogy Pali még mindig nem érkezett meg. Felnéztem és láttam, hogy messze fölöttem, a faúsztató állványába kapaszkodva sántikál lefelé a meredeken. Csaknem egy órába telt, mire leért hozzám, a nadrágja elszakadva, a lába csúnyán lehorzsolva.

– Mi történt veled?

– Mikor megláttam az első ácskapcsot kimeredni, keresztbe tettem a lábamat és sikerült lefékezni. A nadrágom, elszakadt, a lábam lehorzsolódott, de ennél nagyobb baj is történt, kiugrott a térdizületem.

– Elszörnyedtem. – Miért nem kiabáltál és hogyan tudtad egyedül helyrerángatni? – kérdeztem.

– Kiabáltam én, csak nem hallottad, – Persze, közvetlenül mellettünk a Zsiec habosan harsogva zúgott lefelé a völgybe. – Szerencsére, a csúszda állványzatába be tudtam akasztani az egyik lábam, a másikat pedig nekifeszítettem és így nagy nehezen sikerült. Persze rohadtul fáj.

– Mit csináljunk? Még iszonyú hosszú út áll előttünk. A Mindra csúcsáig közel 900 m-t kell felfelé kapaszkodnunk és onnan másik 3 óra járás a menedékház.

– Nem baj, – mondta Pali hősiezen. – Most leülünk és megebédelünk, közben a patakban borogatom a lábam.

Úgy is lett. Ebéd után felszedelődzködtünk és elindultunk. A borogatás jót tett, de persze komoly fájdalmai lehettek Palinak, de erről többet már nem

esett szó. Úgy jött utánam, törpefenyőkön átgázolva, törmeléklejtőkön felkapaszkodva, hogy alig álltunk meg 2-3 alkalommal egy-egy tízperces fújtatásra. Este fél nyolckor fenn volt a Pareng hegység legmagasabb csúcsán, a 2529 m magas Mindrán. Iszonyú fáradtak voltunk, én is alig éreztem a lábamat. Pedig innen még három órát kellett lefelé gyalogolnunk. Sérült térdel lefelé menni pedig kegyetlenül gyötrelmes dolog, később magam is próbáltam. Nekiindultunk a felkelő hold csalóka fényeitől alig megvilágított hegyi ösvénynek. Pali kitarotán, alig sántikálva jött mögöttem. És beszélgettünk. Irodalomról, zenéről.

Nagyon boldogok voltunk, mikor 11 óra tájt feltűntek az egyre erősödő holdfényben a Pareng menedékház körvonalai.

DR. BORHIDI ATTILA

* * *

A debreceni Nagyerdő ösvényei öreg tölgyes állományok és virágos tisztások között kanyarognak. Egy idősödő apa, - neves jogtudós és műkedvelő természetbúvár-, aki jól ismerte e homokháti élővilágot, fáradhatatlanul felelt a körülötte szaladgáló két kisfiú kérdéseire. Sorra kerültek az erdei és réti virágok, az otthoni udvar árnyékosán is növő gyöngyvirág, bogarak, lepkék, de alkonyatkor a nyári égbolt korai csillagai is. Pali, az egyik kisfiú, játszva rakta ez ismereteket olvasmányai: Arany, Petőfi, Jókai és más írásaiból nyert természeti képei mellé. Dús fantáziája már korán (4-6 éves korában) megnyilatkozott. Esténként, lefekvés után az egész családot szórakoztatta kitalált kalandos történetekkel, amelyek főszereplői tündérek, manók, és egyéb rejtelmes lények voltak, akik ilyenkor "elindultak" a ház pincéjén, padlásán...

A Református Főgimnáziumban kiváló tanuló volt, természetrajz tanára, Szűcs Lajos - egyideig maga is Soó tanítvány, tanársegéd - így jellemezte: "ilyen tanítványom még nem volt, a humán és reál tárgyakban egyaránt kitűnő, utóbbiból a biológiát, kémiát egyformán jól tudja és matematikából is kiváló...". Továbbtanulását a bölcsészet (klasszika-filológia) és természettudományok között fontolgatta, de említett tanára "szelíd" javaslatára az utóbbit választotta. Mint harmadéves biológiai-kémia szakos Palika már - Soó-nál szakdolgozott a Beregi Sík rétjeinek cönológiai viszonyain - és kiemelkedő növényismerete volt, hogy a társulásokat, amelyek tele voltak pl. füvekkel, sásokkal, megbízhatóan, a finomabb

összetételbeli változásokat is érzékelve, felvételezte. Mindennek az alapját is ismerni kívánta, így a növénytársulások elemi összetevőit (fajkettesek, -hármások stb.), ezek kapcsolódásának törvényszerűségeit. Így jutott el a társulás modellig, ahogy ő fogalmazta: a koegzisztenciális szerkezetig.

Munka után a szakmai viták és megbeszélések mellett került sor az irodalom, zene aktuális kérdéseire is, s poharazgatás közben a magyar népdalokra, amelyeket nagy számban ismert. Gyakran idézett lírát és prózát, bámulatos pontossággal, alkalomhoz illően. Mindezt rendkívüli szerénységgel, szakkátós nevetgélések közben. Meleg nyári napok alkonyatán hatalmasakat úsztunk a kanyargó felső Tiszában - ruhánkat elrejtve a fűzfabokorban, 2-3 km-t felszaladva - ereszkedve a csendes áramlással, vissza a ruháig, majd heverésztünk a puha homokpadokon, bámulva a csillagokat, keresgélve a nevezetesebb csillagképeket, hallgattuk a fűz susogását.

Egy tikkasztóan forró napon a Zempléni-hegységben a Nagykirályos és környéke növénytársulásait térképeztük. Este rekordméretű sörözés és nótázás után - amelybe a falu közép nemzedéke szívesen részt vett mind "rund"-okat mind a nótákat illetően, illően elbúcsúzva jó hangulatban "szaladtunk" felfelé a hegyen Istvánkúti tanyánk felé. Az első nyeregben a tisztáson volt egy kő, amelyre Attila¹ felkapaszkodott és csodás falzettóban elénekelte az "én Lohengrin vagyok"-al végződő nagyáriát. Bandi² a holdfényben - hosszú idővel egy kivágott fatörzs tönkjére támasztva gépét - kiváló dokumentumfelvételt készített, amelyet azóta is örzünk. Továbbmenve természetesen eltévedtünk. Ez a Zemplénben még nappal sem szégyen, mert annyi az út és az elágazás. A helyes irányvétel érdekében kértem Palikát, vegye elő a tájolóát, amelyet oldaltáskájája kis zsebében hordott. "Nincs itt" mondja, de látom, hogy degesz a kis zseb, "ott van, mégis vedd elő". Finom szárazkolbász volt az iránytű tartóban, , amely hasznunkra vált, mivel megettük, de irányunk elveszvéen óriási kerülővel, jóval éjjél után értünk haza, az Istvánkúti nyíresben lévő kis vadászházba. Palika mindenben benne volt, mindenben jó volt, nem csak az elméleti biológiában!

1 – Borhidi Attila (a szerk.)

2 – Horánszky András (a szerk.)

KÁRPÁTI ZOLTÁN

1948-ban, mint érettségiző gimnazista léptem be a Magyar Növényteni Társaságba (amely később a Magyar Biológiai Társaság Növényteni Szakosztálya nevet vette fel), és belépési nyilatkozatomat egyik ajánlóként Kárpáti Zoltán írta alá. Nem sokkal később, még az év kora őszen azután személyesen is megismerkedtünk egymással. Részt vehettem ugyanis azon a háromnapos (hétvégi) Vértesben teendő botanikai exkurzió, melyet gyalogszerrel Szár vasúti megállótól - a Fáni-völgyet, Várgesztést, Vérteskozmat, Csákvárt és Csókakőt érintve - Mórig tettünk meg. A kiránduláson CSAPODY VERÁN és rajtam kívül Ádi bácsi, azaz BOROS ÁDÁM és hű társa, a bryológusként és növényfotografusként egyformán kitűnő Laci bácsi, vagyis VAJDA LÁSZLÓ, továbbá a bohókás PAPP JÓZSEF, az akkor még banktisztviselő PRISZTER SZANISZLÓ és későbbi felesége vettek részt, s természetesen KÁRPÁTI ZOLTÁN, mint a csoport hallgatólagosan elismert vezetője. Mikor találkoztunk, mint két vizslató kutya, úgy méregettük egymást. Engem az első perctől kezdve lenyűgözött KÁRPÁTI biztos hely- és fajismerete, formaérzéke és az akkor éppen beható tanulmányozás tárgyát képező lisztes berkenye állandósult primér hibridjei közötti fölényes jártassága; ő pedig, állandóan rajtam tartva szemét, megelégedetten észlelte azon botanikai felkészültségemet, amelyet SZÓLÁS J. HONOR bencés tanáromtól elsajátítva, a gimnáziumból hoztam magammal. (SZÓLÁS sokat botanizált a kisalföldi homokon a mártírsorsu POLGÁR SÁNDORral, aki Győrött ZÓLYOMI BÁLINT mestere volt.) Lehet, hogy abban a Vera néniel való rokonságom is szerepet játszott, mindenesetre a kirándulás végére összebarátkoztunk, s ettől kezdve a 21 év korkülönbség ellenére egyre szorosabb barátság és tegeződő viszony alakult ki köztünk, mely haláláig, 24 éven át tartott.

Ez alatt a csaknem negyedszázad alatt számtalan botanikai túrát tettünk meg kettesben, beszélgettünk, viccelődtünk, tréfálkoztunk és jól éreztük magunkat a bánfalvi Erdei-malomhoz tartozó parkszerű, hatalmas kertben, szelídgesztenyefák és illatozó hársak árnyékában, a patak fölé ívelt szerény ház előtt, egy nagy malomkőből fabrikált „urak asztala” mellett, megbeszélve családjaink és a világ dolgait. A nyári vakációk ezen rendszeres együttlétei néha kiegészültek a családtagokkal mindhárom nemzedékből, kik közül leginkább a nagymamák voltak emlékezetesek; mert hófehérre őszült hajukkal és ráncos arcukkal a mesebeli Holle anyóra emlékeztettek, amint leereszkedtek a domboldalon. Mi Zoltán bátyámmal különlenyomatokat cseréltünk közben, beszámoltunk utazásainkról,

antikvár botanikai ritkaságokkal csere-beréltünk és KÁRPÁTI ZOLTÁN növényteni-növényföldrajzi "szemináriumai" felértek egy posztgraduális kurzussal - különösen akkor, amikor világnézeti indokok alapján megfosztottak a szovjettípusú tudományos janicsárképzéstől (az aspirantúrától) és mindenfajta más szakmai továbbképzéstől. Vakációk végeztével találkozásainkat levelezéssel pótoltuk; az a közel száz levél, amelyet ezekből az évekből őrzök, ma már tudománytörténeti értékkel bír. Személyes kapcsolataink izmosodását természetesen befolyásolta az is, hogy mindkettőnk felmenőinek gyökerei Kőszegre nyúltak, mi magunk pedig Sopronban születtünk.

KÁRPÁTI ZOLTÁN 1909 okt. 1-én született TIEFBRUNNER IRMA és KÁRPÁTI SÁNDOR evangélikus tanítóképző intézeti ének- és zenetanár, muzsikus és zeneszerző (+ 939) házasságából ELEMÉR és LÁSZLÓ mellé harmadikul. Érdeklődése már korán az élővilág, különösen pedig a növények felé fordult, s ezért nem a jónevű ev. líceumba iratkozott be középiskolai tanulmányait elvégzendő (mert itt a humaniorák állottak az oktatás előterében), hanem az ugyancsak színvonalas soproni Széchenyi István Reálgimnáziumot választotta, ahol a természettudományok nagyobb hangsúlyt kaptak. Középiskolai tanulmányait tehát 1920/21 és 1927/28 között a „reálban” folytatta, 1928 június 12-én itt jeles eredménnyel érettségizett és továbbtanulásul a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem (ma Eötvös Loránd Tudományegyetem) Bölcsészettudományi Karára (akkor még önálló Természettudományi Kar nem létezett) választván egyidejűleg tagja lett a párizsi École Normale Supérieur mintájára szervezett Eötvös József Kollégiumnak is (honnan számos hazai kiválóságunk, pl. KODÁLY ZOLTÁN, SZEKFŰ GYULA, GOMBOCZ ZOLTÁN és G. ENDRE; KERESZTURI DEZSŐ, stb, is kikerült). KÁRPÁTI ZOLTÁN mindkét helyen megállta helyét és 1933 május 4-én természetrajz-vegytan szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett, tudományos elhivatottságára azonban mi sem jellemzőbb, mint az, hogy már ezt megelőzően, 1932. június 25-én növényrendszertan -, és kémia-ásványtan melléktárgyakból „summa cum laude” eredménnyel bölcsészettudományi doktori szigorlatot tett. Értekezését a Börzsöny növényföldrajzi viszonyairól írta, s benne már megmutatkoznak a későbbi terepkutató erényei: kitűnő geobotanikai érzéke és alapos növényismerete.

A frissen doktorált tanár állami szolgálatát 1933 szeptember 1-én a Tudományegyetem Tuzson János (eredetileg erdőmérnök) professzor által vezetett Növényrendszertani és Növényföldrajzi Intézetében először mint díjtalan, egy hónap múlva pedig díjazott, gyakornokként kezdte meg s

ebben az állásában 1935-ig megmaradt. Ebből az időből származnak a szűkebb pátriájára, Sopronra és környékére, valamint Sopron vármegyére vonatkozó florisztikai adatközlései, amelyek elsősorban a nagy elődök: Gombocz Endre és Gáyer Gyula nyomdokait követik. Teljesítményeire felfigyelnek és gyakornokvelei alatt tudományos kutatói ösztöndíjban részesül, többek között Vajda Ernő botanikus-növényfotográfus anoním adományából. Ezek a stipendiumok teszik lehetővé, hogy felkeresse az Olasz Alpokat, Isztriát és Dalmáciát, jár Ausztriában, a Kárpátokban és Erdélyben. A felsorolt országok ill. területek közül a szomszédos Ausztria kutatását szoros növényföldrajzi vonatkozásai miatt magyar terepkutató botanikus számára különösen nélkülözhetetlennek tartotta. Ez adott később alapot a Nyugat-dunántúli flórahatárok megvonására s ezért sajnálta, hogy a szovjet megszállást követő négy évtized alatt sem ő, sem tanítványai a Magyar Alpokaljja osztrák folytatását képező burgenlandi, alsóausztriai és stájer területeken nem botanizálhattak.

Abban, hogy 1936 július 1-én megvált az Egyetemtől és a Budapest Székesfőváros Vegyészeti és Élelmiszervizsgálati Intézete mikroszkópiai osztályán helyezkedett el, abban az akkori súlyos gazdasági és megélhetési viszonyok játszottak szerepet. 1937-ben ugyanis megnősült, feleségül vette Balás Viktória okl. középiskolai tanárt, 1940-től kezdve pedig már Miklós fiáról, ill. 1942-től Valéria leányáról is gondoskodnia kellett. Vállalta tehát a tudomány szolgálata helyett a havijegyzékes hivatalnok, majd vegyész-gyakornok, segédvegyész és vegyész munkakört. Erre azonban sohasem gondolt vissza szívesen, sőt kifejezetten utálkozva emlékezett róla, mert a rutinvizsgálatok nem elégítették ki tudományos ambícióit. A reményt azonban sohasem adta fel, változatlanul búvárkodott a botanikában és 1940 dec. 5-én, valamint 1941. január 21-én egyetemi magántanári képesítést szerzett, amely természetesen elismerés helyett irigységet váltott ki hivatali előjárói részéről. Teljes elégtételül szolgálhatott ezért számára - hogy a világháborús hadifogság után - először a Tudományegyetemre hívták meg előadónak és az ún. speciál-kollégiumok megtartására, majd 1949-ben felkínálják neki, mint élvonalbeli botanikusnak a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola előadói, 1950. február 28-án pedig a tanszékvezető egyetemi docensi, végül 1954. április 4-én a tanszékvezető egyetemi tanári állását és kinevezik az Agrártudományegyetem Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Kara Növényteni Tanszékének vezetésére, miközben a Magyar Tudományos Akadémia (TMB) tudományos működését kandidátusi fokozattal honorálja (1952). A biológiai tudományok doktora fokozatot pedig

„Magyarország és a környező területek Sorbus-ai” c. nagyszabású monográfiával 1955. január 20-án szerzi meg.

Életének 1949-től 1969-ig terjedő szakasza három és fél évtizedes tudományos pályafutása leggazdagabb és legtermékenyebb időszakát jelenti. Ez alatt szervezte önálló tanszékké és eredményes kutatóműhellyé a Kertészeti Egyetem első növénytani katedráját, indította el munkatársaival az új Kertészeti Botanikus Kert létesítését Soroksáron és előadásaival, jegyzeteivel és két kiadást ért kitűnő tankönyvével, a Kertészeti növénytan és az Alkalmazott növényföldrajz 3 kötetével a kertészeti szakemberek alapvető növénytani, képzését; melyekhez később Soó Rezső társszerzőségében a Magyar Flóra c. növényhatározó, az ún. „Soó-Kárpáti” járul. Ezen idő alatt kapcsolódik be igen aktívan a Botanikai Szakosztály munkájába, melynek folyóiratát, a Botanikai Közleményeket 1954 és 1962 között szerkesztette, a Szakosztálynak pedig 1962 és 1965 között elnöke volt. Húsznál több hazai egyesületben, bizottságban és társaságban játszott felelős szerepet, kimagasló érdemeit számos hazai testület (pl. a MTA Biológiai Osztályának Botanikai Bizottsága, a TIT Biológiai Választmánya) és külföldi tudományos egyesület (Darmstadt, München, Saalfeld, Praha-Krakow-Lvov dendrológiai, természetvédelmi és florisztikai társaságai, a londoni International Dendrological Society) ismerte el. Európai elismertségét 1960-tól kezdve - amikor már kiengedték külföldre - számos jelentős külföldi kongresszuson tartott előadása öregbítette. Részt vett pl. a csehszlovák és lengyel dendrológusok I: (Mlynany), II: (Praha-Poznan-Szczecin) és III. (Opava) kongresszusán, előadásokat tartott Berlinben (1965), Halleban (1966), Kárpátalján, Romániában és Jugoszláviában. A széleslátókörű és tapasztalt szisztematikus-florisztát választja meg Jávorka Sándor megüresedett helyére, Soó Rezső mellé az Európa virágos flóráját rendszeresen feldolgozó nemzetközi összefogás, a Flora Europaea is, melynek területi referenseként (adviser) részt vesz 1965. VIII. 1-10. között Koppenhágában a Flora Europaea IV., majd 1967. V. 20-30. között Sevillában megtartott symposionjain. Az 1969. év Marseille-i összejövetelről betegsége miatt már le kellett mondania, jöllehet a Flora Europaea area-térképező bizottságán belül (Huntington-Helsinki), a hazai fajok ponttérképein utolsó napjáig dolgozott.

A magyar állam elismerésében nem tűnt ki, a párton kívüli, elveit megtagadni nem hajlandó professzornak 60. születésnapján csak a Munka Érdemrend ezüst fokozata járt. Politikai magatartása miatt állandó fenyegetettségben élt s a Magyar Tudományos Akadémia is adósa maradt tagságával, noha ezzel csak önmagát tisztelte volna meg. Ez a mellőzés

bántotta, amikor súlyosbodó betegségének felhőit jól kvalifikált két gyermekének s két unokájának kedves mosolya egy-egy villanásnyira még feledtetni tudta.

Kárpáti Zoltán életművét a florisztika, a növényföldrajz és a növény-rendszertan egymással szorosan összefonódó tudományágak mű-velése, az e tárgykörökben írott könyvek és kb. 120 eredeti publikációja jelentik. (Irodalmi munkásságának bibliográfiájával még adósok vagyunk!).

Florisztikai kutatása főként a szülőföldet jelentő Sopronra és környékére terjedt ki, de florisztikai adatközlései ismertek a főváros környékéről, a Vértesből, a velencei Meleg-hegyről és a Magyar Középhegységéből általában.

Mint növényföldrajzos, elévülhetetlen érdemeket szerzett a Nyugat-dunántúli flórahatarvonalak végleges megvonásában, a Praenoricum és a Laitaicum tisztázásában. Rámutatott arra, hogy a Praeoricumnak nevezett flóraidék sajátos, a Keleti Mészalpok és a Kis Kárpátok között hidat képező és a Dunántúli Középhegységgel sokban rokon Szárhalmi-erdőt és Dudleszt magában foglaló önálló flórajárás, amelyet Laitaicumnak keresztelt el (1956):

Az élesszemű terepkutatót rendszertanilag a köztes alakok, számos új hibrid és a dendrológiai problémák foglalkoztatták. Így a szülőföld megkülönböztetett szeretetéről tanúskodik a Rhamnus x gayeri = Rh.cathartica x saxatilis nevű cserje, egy búzavirághibrid: a Centaurea soproniensis / C.vochinensis x stenolepis, egy aszat féle a Cirsium soproniense / C.erisithales x canum / egy disznóparéj kereszteződés, az Amaranthus soproniensis/=A.chlorostachys var. pseudo-retroflexus x retroflexus / hibrid, továbbá egy hölgyfűmál változat, a Hieracium lachenalii ssp. pseudopallescens var. nagyfuezesianum, mely utóbbinak nevében a soproni Ferenc-forrás fölötti Nagyfüzes neve rejlik.

Növényrendszertani kutatásain belül megkülönböztetett helyet foglalnak el a fás növényekre vonatkozó megfigyelései és vizsgálatai. Így behatóan foglalkozott a bükk (Fagus) a gyertyán (Carpinus), a kőris (Fraxinus), a cseresznyék és szilvák (Cerasus ill. Prunus), a bengék (Rhamnus), a som (Cornus) és fagyal (Ligustrum) alakkörével; vadontermő és termesztett alakváltozatosságával, legfőképpen azonban a berkenyékkel (Sorbus). Ez utóbbi nemzetséggel publikációinak hosszú sora foglalkozik, sorbológiai kutatásainak koronája a Feddes Repertorium-ban (Berlin) megjelent testes Sorbus monográfiája (1956) 43 újonnan leírt kislellyel „Die Sorbus Arten Ungarns und der angrenzenden Gebiete” címmel (62.köt. 71-300 o.)

Kárpáti Zoltán vérbeli terepkutató florista volt, a természetben érezte elemében magát. Éles tekintetét, formaérzékét, morfológiai tudását nem kerülték el a legkisebb részletek sem - ugyanakkor az összefüggések növényföldrajzi körülményei izgatták, míg a geobotanika egyéb ágai, pl. a fitocönológia érdeklődési körén kívül estek, jóllehet élete utolsó szakaszában egy sor dolgozatában keresi a fajok és természetű tájfajta növénytársulástani összefüggéseit. De nem győzzük hangsúlyozni, hogy szívének, minden dobbanása a flórának szólt, terepgyakorlatokon, kirándulásokon ő volt a felülmúlhatatlan mester. Szinte felsorolhatatlan azoknak a kirándulásoknak száma, amelyeket Sopron környékén kistrészt többedmagunkban, zömében azonban kettesben Sopron környékén évtizedeken keresztül megtettünk. Mert néha-napján velünk tartott Fehér Dániel, az erdészeti növénytan tanszék professzora (aki több ízben hívta magához társprofesszornak), Kiss Lajos kertészeti főfelügyelő, a Botanikus Kert vezetője, Balanyi László, a bajai Tanárképző Főiskola botanikusa, családja köréből pedig László öccse, maga is biológus tanár Sopronban. Tavaszi szünetben Tanszékét is le-lehozta a norikumi és a lajtai táj tanulmányozására, így emlékezem a korán elhunyt Baráth Zoltánra, valamint Görgényi Lászlónéra, Terpó András későbbi utódjára, Facsar Géza rodológusra s másokra. Az ünnepi órákat mégsem ezek, hanem a kétszemélyes túrák jelentették, ilyenkor kiöntötte szívét, magyarázott és végnélkül sorolta a politikai vicceket.

Legtöbbször a Soproni-hegyvidéket, a Noricumot jártuk, mert ez esett legközelebb a bánfalvi Erdei-malomhoz. Különösen emlékezetesek a Hidegvíz-völgyben, Asztalfőn, a Zsilip-árokban, az Óbrennbergi-völgyben és a Kövesárokban tett kirándulásaink, amikor még találhattunk árnikát (*Arnica montana*) és narancsvörös aggófűvet (*Senecio aurantiacus*). Máskor a Várhelyen jártunk Vajda Ernő botanikus-fotográfust kalauzolva és felkerestük a Tölgyes-mocsárt (Grüne Lacke), melyben akkor még élt a *Peplis portula*, a *Ranunculus flammula* és a *Callitriche verna*. Egy nyári zápor után a Tacsí-árkon át megközelítettük a Nagyfüzest: rózsaszínűen virágozott a *Rubus bifrons* és a mohapárnákba süppedve látni lehetett még az avarvirág nevű kosborféléit is (*Goodyera repens*). A Tolvaj-árok tarvágásában ezerjófűvet szedtünk, az oldalában fekete áfonyát, de sohasem téptünk le cikláment, ez szépen virított a családi hacienda praenorikumi kertjében. Zoltán bátyám kiváló gombaismerő lévén sokszor és örömmel vállalkozott gasztronómiai célzatú mikológiai bejárásokra és rituális vizitet tettünk minden esztendőben a Harkai-kúpon, csarab virágzás idején, fellelve a két flórajárás növényföldrajzi határát. Útjainkat természetesen kiterjesz-

tettük a Fertőmelléki dombsorra, a Szárhalmi-erdőre és a Dudleszre is. Sokszor jártunk a még háborítatlan Kistóalmi-lápréten és a lejtőszyeppréteken, meg a Fertőrákosi-kőfejtő tetején: Valószínűleg mi ketten voltunk az utolsók, akik a mesterséges halastavak létesítése előtt a Nagy Tómalom és Kőhida között még láttunk Ophrys sphecodes-t, a Kőhida mögötti lápréten pedig a lisztes kankalint (Primula farinosa). Már eltűnt azóta a Pozsonyi-úti, Szentmargitbánya-felé húzódó homokbánya, melynek tetején tavaszi hérics (Adonis vernalis), leánykökösörce (Pulsatilla grandis) és törpenőszirm (Iris pumila) pompáztak a szivárvány színeiben, s ahonnan a Fertő tava zárta le a horizontot. Kirándultunk a Kisalföldre is, hogy felkeressük Répcesáfordjánosfa tőzíkés erdejét és utolsó kirándulásunk az Iváni-nagylegelőre vezetett, ahol tölgy (Quercus) taxonokat gyűjtöttünk azzal a szándékkal, hogy a változatosnak tűnő anyagot feldolgozzuk. Jelentős anyagot szedtünk össze, tömött mappákkal tértünk haza, de a vele való foglalkozás már elmaradt, csak a gyűjtés szenvedélye parázslott tovább.

Kárpáti Zoltán jellemző tulajdonsága volt ugyanis még a gyűjtés. Gyűjtőútjain hatalmas anyagot szedett össze; ezt tanúsítja 30 ezer lapból álló, számos holotypust tartalmazó magán herbáriuma, amely ma legnagyobb nemzeti gyűjteményünknek, a Növénytárnak a tulajdona.

Gyűjtőszendélye azonban nem szorítkozott csak növényekre, hanem a megszállott műgyűjtő szenvedélyével, mint a hangya, vadászta össze mindazokat a szakkönyveket, folyóiratokat és időszaki kiadványokat, monográfiákat és különlenyomatokat, amelyek Európa flórájára és növényföldrajzára vonatkoztak a Brit-szigetektől az Uralig. Könyvtára teljes „Gesammliteratur” volt, ezért tudott mindig első forrásokból dolgozni s példás pontossággal idézni a vonatkozó bibliográfiai adatokat. Természetesen ezért rengeteget költött a szakirodalom megszerzésére; fizetését leadta családjának, de amit tudományos publikációival keresett (beleértve a nagydoktori fizetésekiegészítést is), azon folyóirat-sorozatait kompletálta, antikvár műveket vásárolt és cserélt. Sokszor lopakodva osont friss zsákmányával haza, dolgozószobájába s külön öröm töltötte el, ha egész Európát behálózó cserései egy-egy ritka, értékes darabbal örvendeztették meg. Ilyen ügyekben kapcsolatban állott a főváros antikváriumaival, állandó kapcsolatot tartott fenn a nagy antwerpeni, természettudományi művekkel különösen foglalkozó antikváriummal s mint keselyű a zsákmányra, úgy csapott le könyvhagyatékokra, ha valamelyik honi botanikus eltávozott az élők sorából: Az én könyvtáram is több olyan művet őriz, mely az ilyen cserék gyümölcse.

Életének utolsó 3 évében azonban már sem növényt, sem könyveket nem gyűjtött, egyre súlyosabban nehezedett rá rohamosan elmeszesedő érrendszeréből fakadó betegsége, vérenek magas koleszterintartalma. Tervei szárnyaszegetté váltak, tervezett dendrológiáját nem tudta megírni, humora megkeseredett; kedélyességét tépelődő aggodalom váltotta fel s családi tusculanumának, az Erdei-malom öreg fáinak árnyékában fájdalmas volt látni hanyatlását. 1971-ben maga kérte nyugdíjaztatását s a „scientia amabilis”-re teljes szívét-lelkét áldozó életre ezért tán megváltásként tett 1972 június 18-án pontot a halál. Hamvait Sopronban, a balfi-úti evangélikus temető fogadta magába ott, ahol szeretett szülei nyugszanak. Egyenes jelleméről, nyíltszívűségéről, keresetlen közvetlenségéről és baráti segítőkészségéről megtapasztalt emléke tovább él egykori tanítványainak, munkatársainak és barátainak szívében.

DR. CSAPODY ISTVÁN:

KOL ERZSÉBET

Szakterülete a kriobiológia volt. Amerikai egyetemi ösztöndíjjal jutott Alaszka földjére. (I. A Tiszaparttól Alaszkáig c. könyvét.) A világon az első nő, aki leírta Alaszka színes (piros, zöld) havát, jegét. Hazaérkezése után ő volt a korabeli sajtó sztárja. Találkozásunkkor (1954) már kissé molett, középkorú és természetű, szép arcú, őszhajú matróna. Szakterületén élete végéig világhírű, ennek ellenére közvetlen, szerény egyéniség. Életének jelentős része volt a terepbotanika (Tátra, Bükk, Bakony) amikor is gyakran volt közös gyűjtőútja Verával (Csapody V.). Erdélyből, Kolozsvárról települt át Györffi Istvánnal együtt Szegedre. Utóbbi a Szeged-i Fűvészkert megalapítója, s hosszú ideig Kol. E. főnöke. Talán a túlzottan energikus Györffi hatása lehetett, hogy Erzsi néni az életben kissé bátortalan volt. Szemében Györffi volt a férfi tökély.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

MAGYAR PÁL

1954 júniusának végén kutatási feladatomban megfelelően a Kiskunság homoki feketefenyő ültetvényeit tanulmányoztam. Kunszentmiklóson le-

szálltam a vonatról, majd átvágva a terjedelmes szoloncsák szikeseken, amelyekre fehér fátyolt húzott a sziki zsásza virágtengere, elindultam kelet felé a kunadacsi és kunbaracsi homokpuszták és homoki erdők felé. Már mélyen bent jártam a homokvidéken, amikor ráemesteledett, bekéredzkedtem hát egy tanyára, ahol harapnivalót és a tornácon szállást kaptam. A gazda két báránybőr subát hozott ki, egyet alám, egyet meg fölém terítettek s aztán néztem a csillagokat, míg el nem aludtam. Harmadik este érkeztem a Kunadacsi Erdészházhoz, miután sok helyen megtapasztaltam, hogy a gyönyörű fajgazdag homokpuszták mint válnak gyomtengerré az akácós ültetvények alatt, s a fekete fenyő tűhullása hogyan szorítja ki maga alól a pusztai növényzetet. Tapasztalataim elbúsítottak, s bizony, mikor megérkeztem az erdészetre, úgy éreztem, hogy ki kell öntenem a szívemet annak a két – számomra ismeretlen – idős pesti erdész bácsinak, akikkel a vacsora asztalnál találkoztam s étkezés után beszédbe elegyedtünk. A erdészvezető a bemutatásnál csak annyit mondott, hogy két erdómérnök, a homokfásítás szakértői az Erdészeti Tudományos Intézetből. Mindketten kopaszodó ősz úriemberek – akkori szóhasználattal elvtársak – voltak, közel azonos korúak; egyikük magas termetű, kissé tartózkodó modorú, tiszteletet parancsoló személy, másikuk alacsony, szemüveges, mosolygós, vidám ember, aki láthatóan egyik szemére kancsított, kopasz fején pedig furesa árkok és dudorok sorakoztak.

Érdeklődtek hogy min dolgozom, mik a megfigyeléseim. No, én nem rejtettem véka alá a véleményemet. Három napos kutatóutam összes negatív tapasztalatát a nyakukba zúdítottam. Türelmesen végighallgattak, aztán vitatkozni kezdtek velem. Nem azt mondták, hogy nagyszájú tapasztalatlan és erdészeti szempontból tanulatlan alak vagyok – mint ahogyan azt sokkal fiatalabb pályatársaik idős kutató koromban a fejemhez vágták, – hanem komoly érveket vetettek fel, amelyekre megkíséreltem az ökológus és botanikus szemszögéből válaszolni. Éjjelig vitatkoztunk és közben nagyon sokat tanultam.

Vagy két hét múlva a tanszéken hivat Soó Rezső. Meglepve látom, hogy ott ül az én alacsony erdómérnök vitapartnerem az ERTI-ből. Azt mondja Soó: – „Bemutatom önnek Magyar Pál erdómérnököt, mindnyájunk szeretett Pali bácsiját, a magyar erdőtípológia megalapítóját, az ország ma élő legkiválóbb erdészeti szakemberét és tudósát, az alföldfásítás első számú szakértőjét, akit maga méltatlan módon kioktatott geobotanikából. Tudja fiam, én már harminc évvel ezelőtt is Magyar Páltól tanultam geobotanikát és erdészetet, úgyhogy a legjobb, ha maga is ezt teszi.”

Irtózatosan szégyelltem magam. Legszívesebben elsüllyedtem volna. De Pali bácsi megszánt és nagyot nevetve megveregette a vállamat. – Ne bántsd, Rezső, – mondta, – nagyon jól vitatkozott. Babos Imrével kifejezetten élveztük, és mondott egy-két érdekes dolgot, amire érdemes odafigyelni.

Nagyon megszerettem Pali bácsit, aki az 50-es évek második felében elég gyakran meglátogatta Soót az Intézetben vagy a Botanikus Kertben, a Prof. lakásán. Az ERTI és Intézetünk között igen jó személyi és szakmai kapcsolatok voltak. Pali bácsi Alföldfásítás című könyvének illusztrálásához a Tanszékről többen is adtunk fényképanyagot. Mivel akkoriban és még a hatvanas évek során is majdnem mindegyik geobotanikai tárgyú doktori vagy kandidátusi disszertáció erdőtípológiával is foglalkozott, vagy erdészeti szakmai kérdéseket (fatömeg-vizsgálatokat, felújulás-felújítás, fafaj-csere, fafaj-megválasztás kérdéseit) is tárgyalt, az egyik opponens gyakran erdőmérnök volt. A Zselic erdeiről írt kandidátusi értekezésemnek is egyik opponense Magyar Pál volt, a bíráló bizottságban pedig még egy további kiváló erdészeti szakember foglalt helyet Majer Antal személyében. Erdőmérnök és ökológus akkortájt együtt és közösen, egymás munkáit felhasználva, azokra kölcsönösen építve és hivatkozva(!) hatékonyan és eredményesen dolgozott egy ökológiai alapokon nyugvó erdőművelési és erdőgazdálkodási rendszer kialakításán. Itt lenne az ideje, hogy visszatérjünk ehhez a szép haladó hagyományhoz, – nemcsak szóban, hanem tettekben is. Magyar Pál ebben nagyszerű példát mutatott, az Ő nyomdokain kellene haladnunk.

DR. BORHIDI ATTILA

* * *

Magasan ívelő pályája Ceglédről, nyolcgyermekes, vagyontalan földműves családból indult el 1895 március 27-én, s már személyisége kibontakozásának első pillanatától az Alföld rónáinak szeretete ivódott lelkébe. Nem tudhatjuk, hogy a Petőfi által megénekelt „királydinnyés homok” és az Arany János-i „kopár szik sarja” mikor ihlette életprogramot jelentő elhatározásra, az Alföld fásítására, szülőföldjének, szűkebb páttriájának sírig tartó szerelme azonban - amely bensőséges vallomásokra késztette, ha ünnepi órákban felcsendült ajkáról a Duna-Tisza-közi népdalok sora, s amely ott élt gazdag könyvtárának dédelgetett Kiskunsági

Krónikájában, Móricz, Móra, Tömörkény, Tersánszky és Nagy Lajos kötetiben - kétségtelenül szerepet játszhatott akkor, amikor középiskolai tanulmányainak végeztével, 1913-ban beiratkozott Selmecbányán a Bányászati és Erdészeti Főiskolára. Nagy lelkesedéssel és szorgalommal megkezdett tanulmányait sajnos megszakította az első világháború: 1915-ben a fronton találjuk, és 1916 júniusában orosz fogságba esett. Csak 1918 júniusában került haza és folytathatta megkezdett tanulmányait Selmecbányán, majd Sopronban, ahol 1920 május 5-én államvizsgát is tett. Okleveles erdőmérnökként először az Országos Faértékesítő Hivatalhoz osztották be. Ezt a beosztást mindenki, de leginkább saját maga, csak átmenetinek tekintette, mert ha korábban nem, akkor Trianon után minden kétséget kizáróan felismerte, hogy képességét és erejét az erdőben-fában megfogyatkozott csonka haza nagyarányú erdősítésére, elsősorban a Bedő Albert és Kaán Károly által programként meghirdetett Alföld fásítására kell fordítania. Ezen maga elé tűzött magasrendű tudományos és gyakorlati feladat megoldására a rá mindenkor jellemző alapossággal készült fel: 1920 őszén már a neves Treitz Péter mellett találjuk a Földtani Intézetben, 1921 őztől kezdve pedig a Pázmány Péter Tudományegyetem Növényrendszertani és Növényföldrajzi Intézetében, Soó Rezső mellett végez tanulmányokat. Itt, a Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1922 júniusától - mint a budapesti erdőfelügyelőséghez beosztott segéd-erdőmérnök - 2 évet hallgat. Ezek az évek döntőek további tudományos pályája alakulását illetően, mert ekkor ismerkedik meg a növénytársulástan elemeivel, a növényföldrajzi iskola módszertanával, az erdőtípológia kezdeti szárnypróbálgatásaival és a magyar növényzozociológia (akkor így nevezték a fitocönológiát) vezéregyéniségével, akivel életreszóló, szoros barátságot kötött.

Amikor az alföldfásítási törvény alapján a kormányzat életre hívja a tiszántúli Püspökladány szikkisérleti telepét, az események már nem érik váratlanul: erdészeti, növénytani és talajtani ismeretekkel nagyszerűen felvértezve, keresve sem lehetne nála alkalmasabb szakembert találni a telep berendezésére és megszervezésére. Csak azok, akik ismerik e táj mostoha adottságait és az úttörő fásítás itteni buktatóit, tudják elképzelni, hogy Magyar Pál milyen hősiességgel munkával valósította meg 1924-től kezdve elgondolásait és teremtette meg szinte 3 év alatt a szikkfásítás tudományos alapjait. Püspökladány ettől kezdve közel 20 éven át működésének egyik fő területe, amelyet más beosztásokból is állandóan irányítva, idehaza és külföldön a szikkfásítók Mekkájává avatott. (A hazaiak közül Thury Elemért és Tóth Béla erdőmérnököket kell megemlítenünk, mint akik Magyar Pál

munkáját folytatták, Fehér Dániel pedig nemcsak Püspökladány talajmikrobiológiai vizsgálatait végezte folyamatosan, hanem egy hozzá hasonló szíkkísérleti telepet szervezett a Bucsa határában fekvő Jenőmajorban. A külföldiek közül Gertrud v. Repp és Otto Stocker darmstadti professzor neve kívánkozik ide.)

A szikesek talaj- és növénytípusainak a fásítással való összefüggéseit Magyar Pál természetesen nemcsak Püspökladány térségében vizsgálta, hanem kiterjeszti az alföldi szikeseknek 1926-ban meginduló országos felvételezésére is. Ez időtájt jelenik meg első, terjedelmesebb tanulmánya a csemetekerti és szikes talajok gyökérvizsgálatáról, amely egyszerre ismertté teszi nevét. A Hortobágy szikes pusztáinak növénytársulástani feldolgozásával ehhez az első sikerhez szerzi meg hivatalos elismerésként 1930-ban a bölcsészdoktori címet Debrecenben Soó Rezsőnél, s elkészíti a hazai növénytakarót ábrázoló részlettérképek egyik legkorábbi darabját. A „Szikes talajok növényközvetkezetei különös tekintettel fásításukra” c. tárgykörből nyeri el 1935-ben a József nádor Műegyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karán az egyetemi magántanári kinevezést is.

Ebben az időben a szikesek mellett foglalkoztatja őt már a homokterületek növényzete és fásítása is. A homokok termőhelyi viszonyait 7 növénytársulással jellemezve, kitűnő gyakorlati kulcsot ad a homokfásító erdészek kezébe. A homokfásítás ezután végigkíséri egész életútján: 1954-ben például átfogó képet fest a homokfásítás akkori helyzetéről és további feladatairól.

Az út azonban addig még hosszú: vissza kell térnünk 1927-re, amikor Püspökladányból a mai Erdészeti Tudományos Intézet (ERTI) elődjéhez, az Erdészeti Kutatóintézethez kerül Sopronba. Ennek először kutatója, majd 1941-től vezetője lesz. Érdeklődésének homlokerébe pedig korábban választott témái mellé, az erdővel borított hegyek erdei növényzetípusainak kutatása kerül. Hazánkban Magyar Pál az első, aki felismeri az erdőtípusok gyakorlati jelentőségét, és elsőnek ír le erdőtípusokat a Börzsönyből és a Bükkhegységből, megvetvén ezzel a magyar erdőtípológia alapját. Tipológiai munkássága elsősorban a természetes újulat és az aljnövényzet, továbbá az erdőtípusok és a fatömeg közötti összefüggések megállapítására irányult. Eredményeiről 1936-tól kezdve folyamatosan számol be, látóköret pedig külföldi tanulmányutakkal bővíti. Így 1933 júliusában Szerbiában és Horvátországban, 1935/36-ban 2 szemeszter időtartamára a Freiburg in Breisgen egyetemét látogatja, 1937-ben Besanconban a francia erdészeti közgyűlésen képviseli a magyar színeket, 1938-tól járja Csehszlovákia, Ausztria és Németország erdősegeit, az utóbbi helyen a magyar erdészet

hivatalos kiküldötteként évekig képviselte hazáját. Különösen szoros barátság fűzte Erwinaichinger professzorhoz, az osztrák erdészbotanikusok vezéregyéniségéhez, a Rax-Alpen legjobb ismerőjéhez és a Karavankák feldolgozójához. Amikor 92 éves korában Klagenfurtban találkoztunk, első kérdése Magyar Pál életkörülményeit firtatta s azokra a paprikás csirkékre emlékezett, amikkel Magyar Pál felesége, Földváry Ida, a nagynevű Földváry Miksa erdőfőtanácsos, Kaán Károly legközelebbi munkatársának lánya, kirándulásaik során mindig ellátta őket.

A 30-as és 40-es években sűrű egymásutánban megjelenő terjedelmes Magyar Pál-féle dolgozatok a II. világháború éveitől azonban hirtelen elapadnak. Ez eleinte csak a családnak tűnik fel, majd munkatársai is észreveszik, de nyilvánvalóvá csak akkor válik, amikor fél szemevilágát kioltó agydaganata előrehaladt állapotba jut. Gyors műtéti beavatkozásra van szükség, összekötetések folytán megszerzik a svéd agysebész hozzájárulását és - mint ahogyan azt egyszer nekem részletesen elbeszélte - ugyanaz az Olivecrona, aki Karinthy Frigyes is megoperálta, Berlinben, az angolszász légítámadás közepette, több órás műtéttel megmenti másik szeme látását és életét.

Ezután a II. világháború és az agyműtét rossz álma szertefoszlik, s megkezdődik dr. Magyar Pál életének második korszaka. 1946-ban ugyanis helyettes egyetemi tanári megbízatást, 1947-ben pedig egyetemi nyilvános rendes tanári kinevezést kap az Erdőmérnöki Kar Erdőműveléstani Tanszékére; a Magyar Tudományos Akadémia pedig tudományos teljesítményét elismerve a biológiai tudományok doktori fokozatával tünteti ki. Tudományos tevékenysége és professzori rangja persze nem védik meg őt sem a bolsevista pártállam önkényétől, 1951 tavaszán Fehér Dániellel és Győrfi Jánossal együtt megfosztják katedrájától és 1951 októberével az Erdészeti Tudományos Intézethez helyezik át beosztott kutatónak. Elismerése és csaknem azzal együtt megnyilvánuló mellőzéseit töretlenül hagyják munkakedvét; a pusztai ősök nyíltságából eredő fölénytel és kézlegyintéssel intézte el az ellene fenekedőket. Számos új témához, így a rontott erdők átalakításához, a cseri talajok erdősítésének kérdéséhez nyúl, 1960/61-ben pedig megjelenik életműve, a kétkötetes Alföldfásítás. Ez a könyv - írja róla egyik ismertetője - erdészeti könyvkiadásunknak 1945 után a legkiemelkedőbb alkotása s egyben a hazai erdészeti kutatás hősi korszakának egyik legszebb terméke, amely meghozza neki a Bedő Albertről elnevezett legrangosabb erdészeti kitüntetést; szülővárosa pedig 74. életéve utolsó heteiben díszpolgárává avatja. Élete lángja 1969 április

18-án; egy verőfényes tavaszi délután - mintha az istenek szeretnék - lobban utolsót.

Magyar Pál még életében az alföldfásítás klasszikus mestere volt, az old great man, az erdészbotanika doyenje és nesztora, aki már életében klasszikusként járt közöttünk. A tudós emberi arcát én csak 1951. évi kényszerű száműzetése után ismertem meg, ekkor vált Pali bácsivá. Mindketten az ERTI Alpokalji Kísérleti Állomásának sopronbánfalvi épületében, az egykori Szőlészeti és Borászati Szakiskola falai között találtunk - több deklasszált, büntetésből ide sorolt kutatóval együtt, menedéket. Az épület első emeletén a bejárattól jobbra, a folyosó végén volt egy kis szoba, ahol Pali bácsi dolgozott; a bejárattól balra volt az én rezidenciám, mely mint a Tanulmányi Áll. Erdőgazdaság Termőhelyfeltáró Csoportja működött. Nyilvánvaló volt, hogy a folyosón is össze-összetalálkoztunk, de „hivatalos tisztelő” látogatást is eszközöltünk egymásnál. Pali bácsi 9 óra után szokott érkezni és általában vagy a soronlévő feladatok foglalkoztatták, vagy a friss szakirodalom olvasásába feledkezett. Sokat mesélt életéről, élete szereplőiről s nem akadt senki, akiről valami pletykát ne tudott volna mondani.

Egyenes jellemű, elvhű és meggyőződéséhez ragaszkodó ember volt, aki néha vitriolos gúnnyal vagy érdekesebb modorban mondott megsemmisítő véleményt ellenfeleiről. Harcias azonban csak akkor volt, amikor elvekről vagy mások igazáról volt szó; a maga rehabilitációját sohasem kereste, mert alapvetően kedélyes és derűre hajló lélek lakozott benne, tudott önfeledten örülni és ilyen alkalmakkor felszakadtak, megnyíltak az őszinteség intim szféráinak zsilipjei. Mindmáig emlékezetesek azok a feledhetetlen névnapok, amelyeket Pál napján évenként munkatársainak és barátainak megtartott. Már napokkal előbb hátizsákban és aktatászában folyamatosan hordta ki a kisüsti pálinkát és a maga készítette diópálinkát, a vörösbort és a wishkyt, utolsó nap pedig feleségének Iduka néninek cukrászati remekléseit. Ilyenkor dalra fakadt, érces hangján felcsendültek a selmeci nóták és a Duna-Tisza-közi népdalok - csendesebb alkalmakkor pedig mint nagy-tapasztalatú beszélgetőtársnak, megelevenedtek élményei, tájak és társak az alföldfásítás hőskorából. Mindenkiről tudott minden pletykát és éles nyelvvel szívesen terjesztette bizalmas információit. Még szívesebben beszélt azonban olvasmányairól s széleskörű műveltségéből szívesen juttatott az arra érdemeseknek. Az Intézetben csak szakkönyveket tartott és a napi olvasmánynak szánt regényt, útirajzot vagy antológiát. Pázmány Péter-utcai szép lakásuk gazdag könyvtárát alkalmam volt halála után leltárba venni s tanúsíthatom, hogy a történettudománytól a néprajzig,

életrajzoktól művészalbumokig, a népi íróktól az avant garde versekig abban minden képviselve volt. Nyitott volt - mondanánk divatosan máma - , mint ahogyan a pusztai pásztor ősök is nyitottak voltak az alföldi rónaságokon. Délibábot sohasem kergetett, de ha jött a fata morgana, becsülettel állta a vihart ott, ahová sorsa állította.

DR. CSAPODY ISTVÁN

* * *

Alacsony termet, kopaszodó fej, szemüveg és a feje búbján súlyos agyműtét nyomát megörökítő beforradt vágások adták meg külső megjelenését. Neve évszázadokra összeforrt az alföldi erdőtelepítésekkel. Ő volt, aki elődei kezdeményezéseire építve rendszert alkotott az alföldi szikes talajok és sovány homoki területek termőhelyi megismerését szolgáló indikátornövények számára. Munkája évtizedekig kiváló segédeszköz volt a fafajválasztás biztonságához. Erdész kutatóként a patinás püspökladányi szikkísérleti telep munkáját irányította. Szolgálati helye Sopronban volt, onnan járt le a Tiszántúlra, de az alföld egyéb részeire is. A második világháború után meginduló alföldfásítás egyik legjelentősebb személyiségévé avatták kiváló botanikai és elmélyült ökológiai ismeretei. Munkájának nagyszerű összefoglalása az "Alföldfásítás" címen megjelentetett kétkötetes monográfiája. Ma is ezt vesszük kézbe, ha a térség klímájáról, vízrajzáról, geológiájáról, növényvilágáról, a természeti táj alakulásáról pontos és biztos információkhoz kívánunk jutni. Nagyon pontos ember volt, írásai mindig megbízható vizsgálatokra, forrásokra épültek. Ezt a pontosságot egyetemi tanárként végzett vizsgáztatása idején is megőrizte. Ha az akác Európába hozatalának dátumát kérdezte a vizsgálótól, csak az volt az elfogadható feletet, hogy „1600-ban vagy 1601-ben”. Ha csak az egyik évszám hangzott el, vagy a „vagy” elmaradt, akkor a vizsgáló megkaphatta a magáét tőle.

Az ötvenes évek elején szívesen hívták tanácsadásra az alföldi erdőtelepítésekhez. Ehhez kötődik egy jóízű történet. Történetesen a jugoszláv határszél közelében fekvő Tompa község határában akadt valami probléma, ezért meghívták őt. A felkérést vállalta, de jelezte, hogy egyik munkatársát is viszi magával. Mivel érkezése estére esett, az illetékes erdőgondnoknak meg éppen akkor valami kötelező elfoglaltsága akadt, meghagyta az erdésznek, hogy ha jön két személy Sopronból, tegye őket a

munkásszállás vendégszobájába, kínálja meg őket valamiféle ízletes disznósággal, ne hiányozzék a stampedli pálinka se és minden módon járjon kedvükben. Ilyen előzmények után a másnap reggel helyszínre érkező erdőgondnok kínos meglepetéssel látta, hogy Pali bácsi a munkásszállás előtt lévő gémeskút vályúja fölé hajolva, derékig nekivetkezve borotválkozik és meglehetősen rossz kedvvel fogadja az erdőgondnok üdvözlését. A morcosságának hamar kitűnt az oka. A munkásszállás tömegszállást jelentő nagy termében egy sereg ember között jutott a vendég alvóhelyhez és az ott terjengő nem éppen kellemes szagok és hangok közepette aludt is, meg nem is. Erdőgondnokunk előkerítette az erdészt és fülönfogta, miért nem teljesítette a neki adott eligazítást. Kitűnt, hogy Pali bácsi érkezése előtt két hallgató érkezett Sopronból nyári üzemi gyakorlatra, akiket az erdész mivel Sopronból jöttek és ketten voltak - szépen bevitt a vendég szobába, megitta velük a pálinkát és megtraktálta őket jóféle kolbásszal, amit nevezettek igen hálásan el is fogadtak, Pali bácsit pedig már nem várta senki, így aztán kénytelen-kelletlen beköltözött a hodályba és korgó gyomorral tért nyugovóra.

DR. SZODFIRIDT ISTVÁN

MAJER ANTAL

Első növénycönológiai kutatási témámat, tudományegyetemi hallgatóként az erdőmérnök Majer Antaltól kaptam. 1953 nyarán, harmadév végén, 3 hetes nyári gyakorlatra kötelezett az akkori szakbiológus tanterv. Az ERTI Ugodon levő Magas-bakonyi állomása, amelynek Majer Antal volt a vezetője, hat biológia szakos hallgatót fogadott, hármat Szegedről, hármat Budapestről. A pesti három mindegyike nevet szerzett később a botanikában; Komlódi Magda, Gelencsér Ilona és jómagam alkottuk a pesti különítményt. Hubert-lakon voltunk elszállásolva az akkor frissen felújított vadászkastélyban, ahol csodálatos három hetet töltöttünk.

Majer Antal szép, bronzos barna arcú, sűrű fekete haját simán hátra fésülő, csöndes, megfontolt beszédű, meleg hangú, megnyerő férfi volt. Amikor először megláttam, úgy éreztem, hogy ifjúkori olvasmányaim kedvenc indián főnökét látom. Saját használatra el is neveztem magamban Winnetou-nak, és egy pillanat alatt megszerettem. Sajnos, nem tudott velünk annyit foglalkozni, mint amennyit szeretett volna, mert közben kinevezték a Magas Bakonyi Erdőgazdaság főmérnökévé és ez igen sok elfoglaltságot adott

neki. De ilyenkor sem hagyott magunkra, hanem Fuchs Tóni bácsit adta mellénk, aki korábban Esterházy herceg legendás fővadász mestere volt, s akiről Széchenyi Zsigmond is szeretettel és elismeréssel emlékezik meg „Ünnepnapok” című könyvében. Gyönyörű nagy kirándulásokra vitt bennünket és megtanított nyomot olvasni, vadat lesni, vadat közelíteni. Vezetésével gyönyörű dolgokat láttunk az erdőben. Nagyon búsult, mert a párt elvtársak – büntetésből azért, hogy egy Esterházy herceg vadászmestere volt, – osztályidegennek nyilvánították és megvonták a fegyverviselési engedélyét. Így csak a szemével vadászott. De ismerte az összes vadat és az összes vadváltót, hogy melyik özsuta vagy dámbika a nap melyik órájában, hol megy át egyik erdőtagból a másikba, s nekünk is, – ha elég csöndesek és türelmesek voltunk – sokat megmutatott közülük.

Majer Antallal igazi felfedezés volt az erdőben járni. Hihetetlen dolgokat tudott kiolvasni a fák térbeli eloszlásából, ágszerkezetéből, koronafarmájából. De a legbámulatosabb az volt, ahogyan a fák gyökérzetét képes volt érzékelni. Mintha röntgenszemei lettek volna, amellyel belelátott a talajba. Megálltunk egy szép öreg bükkösben, ahol különböző fafajok magoncjai és csemetéi nőttek és elmondta, hogy melyik faj csemetéi képesek áthatolni a bükk gyökérszövedékén és melyek nem. Ez utóbbiak gyökere sekélyen tekerzőzött közvetlenül a talaj felszíne alatt. Aztán kihúzta a csemetéket, és láttuk, hogy minden úgy történik a talajban, ahogyan Ő mondta.

Nagyszerűek voltak az állomány-elemzései. Megmutatta, hogy milyen a jól kezelt és a rontott erdő, elmagyarázta, hogy mikor, melyik fázisban történt helytelen beavatkozás vagy éppen egy fontos kezelés elmaradása vagy késedelmes lebonyolítása.

Akkoriban többek közt az a kérdés foglalkoztatta, hogy a molyhos-tölgyes termőhelyek fatömeg-produkcióját mennyire lehetne megemelni fekete fenyő elegyítésével anélkül, hogy a termőhely és a termőhelyet indikáló aljnövényzet ne károsodjék. Az Ugod fölötti lejtőn, meg a gerincen volt egy ilyen állomány, ennek a vizsgálatát kaptam meg feladatul, majd ezt terjesztettem ki a dolomit lejtőkre a Budai hegységben, meg a homokpusztákra a Duna-Tisza közén. Érdekes, szép téma volt, sok örömöm volt benne. Azóta is szívesen foglalkozom olyan témákkal, amelyek valamilyen formában kapcsolódnak az erdészeti gyakorlattal és hálás szeretettel gondolok Majer Antalra.

Majer Tónival Sopronban ismerkedtem meg. Firmám volt, egy évfolyammal felettünk. A Földművelésügyi Minisztérium erdőmérnök hiányának pótlására államerdészeti ösztöndíjat hirdetett. Az ösztöndíjasokat nyári gyakorlatra kötelezte. 1943 nyarán azonos faluba, Tiszabogdányba kerültem Majer Tónival és Kovács Illéssel. Ott akkor 3 erdőgondnokság volt.

Vasárnaponként mindig találkoztunk a görögkatolikus szentmisén, de néha hétközbeleni esteken is. Így ismertem meg jobban Majer Tónit. Tóni melegszívű firmánk volt.

Bajai szolgálatom alatt 1958-ban kértem, hogy ugodi fűz klóngyűjteményéből küldjön 10-10 db-os simadugvány sorozatot kipróbálásra. Ő kérésemnek kézséggel tett eleget.

Mikor Budakeszire került az ERTI-hez, ott többször találkoztunk. Ekkor már az erdőtípusokról beszélgettünk.

1960 márciusában meglátogatott engem Baján. Azt kérdezte, tőlem, hogy átmennék-e az ERTI-hez, ha Baján nyárfakutató állomást létesítene az ERTI? Beleegyező válaszomra megbízott az építési telek megszerzésével, majd az épülettervhez is kérte a véleményemet.

Mikor Sopronba került, két alkalommal meghívott előadást tartani a Duna-ártéri termőhely- és erdőtípusokról, az ártéri erdők és árvizek kapcsolatáról.

1972 nyarán Csontos Gyula, akkori bajai erdőigazgató KK megrendelésére Csesznák Elemér és Szappanos András segédtanerői kíséretében 3 hetet töltött a gemenci ÁEVG. területén, Veránka sziget részletes termőhelyvizsgálatával és termőhely térképezésével. (L.: Az Erdészeti és Faipari Egyetem tudományos közleményei 1973. 1. sz. p. 17-39. / E tanulmányában lényegében megerősítette a 15 évvel előbb publikált erdő- és termőhelytípus rendszeremet a vadászati igazgató kételyeivel, lekicsinyléseivel szemben.

Kérésemre két alkalommal is vállalkozott tervezett doktorátusomhoz opponensnek. Az erdőgazdasági pártvezetőség azonban pártoló javaslatát, más, - tudásban legfeljebb velem egyenrangú személyhez kötve - kérelmem beadása elmaradt. Tóni mindenkivel szemben segítőkész volt, úgy szaktanácsadásban, mint a mindennapi gondokban. Halkszavú, szerény, nagytudású ember volt.

Emberi tulajdonságaiban régi nesztoraimhoz, mint Modrovich Ferenc, Jávorka Sándor, Koltay György, Csapodi Verához hasonlíthatom.

Utoljára az OEE Kaposvári vándorgyűlésen találkoztunk. Felelevenítettük a múltat, megpróbáltatásainkat (az ő súlyos betegségéből felépülését), sikereinket, hálával adózva a Gondviselés segítségének. Mindig hálás baráti szeretettel gondolok firmámra, Tónira.

DR. TÓTH IMRE

MÁTYÁS VILMOS

Élete delén, a Börzsönyben ismerkedtem meg vele. Középtermetű, mokány, gyorsbeszédű segítőképző kolléga volt. A botanika történetbe a hazai Quercus fajok alakkörének feldolgozásával írta be a nevét. Gyűjteményének típusalapjai a Növénytarban vannak. A Sopron környéki bükkösökben végzett mikroklíma vizsgálatai és eredményei egyedülállóak, méréseit a gyakran 25-30 m magas lombkoronákban is pontosan végezte. Ez a munkája sajnos kézirat maradt. Harsány egyéniségéhez hozzátartozott a nők zavarba hozására való törekvés. Válogatott trágárságok elmondása közben élénken figyelte a szerencsétlen paciens arcát, várva a reakciókat. Erdély szülőtte, s egyben szerelmese volt. Szerzője egy erdélyi utikönyvnek, segítője az ottani embereknek. Munkabírása mozgékonyasága, éppúgy lenyűgöző volt, mint váratlan hangulatváltásai.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

PAPP JÓZSEF

Nagydarab, stramm ember volt, fáradhatatlanul járta az országot, gyűjtötte az érdekes fajokat, de különösen a kertészeti és kultúrnövényeket. Herbáriuma talán a legszebb volt. Gyönyörűen préselte a növényeket. Szerencsére a nagyobb gyűjteményekben megvannak az általa gyűjtött és préselt érdekességek. A ritkaságokat nyilvántartotta. Így - mint dendrológus - pl. a különleges exóta fákat, cserjéket, kiemelten az idősebbeket. Úttörője volt a természetvédelem e sajátos ágának. Egy hortobágyi kiránduláson történt velük (Boros Ádámval) a nevezetes "futás", amelyet sokáig nevetve meséltek. A nagy melegben igen megszomjaztak és ittak egy csodakútból. Jó hideg volt - és jó keserűsős! Utóbbit nem észlelték ivás közben, annál inkább utána. A csapat szanaszét szaladt. Volt aki letudta tólni, volt aki

nem. A végtelen pusztán sehol egy bokor... Aztán szomorúan ballagtak vissza és megmosakodtak a kútnál, de már nem ittak többet.

Szókimondó ember volt, véleményét mindig megmondta. Ezért tették ki a a Kertészeti Egyetemről, ahol korábban oktatott. Később a szigligeti alkotóházban dolgozott, annak exotáit, értékes fáit, cserjeit határozta, gondozta. Nagy örömmel találkoztunk, telelésre érkezvén. Józsi Bátyám, Te itt? Mi újság, hogy vagy? Hagyd el pajtikám (ez volt a szavajárás), éppen mérgeledök, ezek a marha műemlékesek eltölték a vármaradványt. Itt állt a szerencsétlen évtizedek óta, kijöttek rendbe tenni, és olyan rosszul állványozták fel, hogy a jellegzetes toronyszál ledőlt állványostól. Így dolgoznak ezek...

DR. SIMON TIBOR

RÁSKY KLÁRA

Kovács Gyula a Magyar Nemzeti Múzeum Természetrizsi tárának vezetője volt a múlt században, A Pollák Mihály tervezte MN Múzeum klasszicista stílusú épületében. Hazánkban ő fedezte fel Erdőbényén az első ősnövény lelőhelyet. Halála után közel a XX. sz. közepéig szünetelt a palaebotaniikai gyűjtés az 1870-ben önálló tárrá lett Növénytárban. Így lett Rásky Klára jeles előd e századi utóda. Rásky-ra és asszisztensére Begitter Ágostonnéra várt az a szó szoros értelmébe veendő súlyos feladat, hogy a hátukon behozzák a Növénytárba a ma világhírű Ipolytarnóc fosszilis flóra dokumentumait. Rásky, a gyűjtemény első feldolgozója volt, nagydoktori disszertációja Ipolytarnóc anyagának feldolgozását foglalta magába. A kéziratot, szakmai félelemből soha nem nyújtotta be az Akadémiára. Halála előtt ezt, s összes többi munkáját elégettette nővérevel. Ipolytarnóc flórájának feldolgozója Rásky mai utóda a „Miss Paleobotanica” azaz Hably Lilla lett.

Az ifjú Rásky. A későbbi afrikáner zoológus Szunyoghy János az egyetemen évfolyamtársa volt Rásky-nak. Ő mesélte: Rásky Klára olyan rendkívüli szépség volt, hogy szinte minden férfi évfolyamtársa a hódolói közé tartozott. Egyik előadás közben a geológia professzora felszólította „kollegina, takarja el a karját, mert előadás közben zavar”. S valóban zavarban volt. Ő maga korrekt, később visszahúzódo ember volt.

SZUIJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

SOÓ REZSŐ

Soó Rezső fiatalon induló és üstökösszerűen felívelő pályája sok mendemondára adott alkalmat. Nemrég, a születésének 95. és a Debreceni Növényteni Tanszék fennállásának 70. évfordulója alkalmából rendezett megemlékezésen az előadói pódiumról is elhangzott, hogy Soó azért kapta meg 26 éves korában az egyetemi tanári kinevezést, mert elvette feleségül Klebelsberg Kunó kultuszminiszter unokahúgát. Greguss Pál, amikor Kossuth-díja alkalmából nyilatkozott a Szegedi Naplónak, azt mondta, hogy a Debreceni Egyetem Növényteni Tanszékét – amelynek ő volt a várományosa – „egy fiatalember kapta meg, mert egy növényt nevezett el a miniszterről”. De elhangzottak olyan találgatások is, hogy Soó a miniszter természetes fia lett volna. Csak az nem hangzott el, hogy rendkívül tehetséges volt. Igaz, hogy ez egymagában többnyire nem volt elég (akkor sem) egy ilyen szembetűnően nagy karrierhez. Magyarországon akkor nagyon kevés egyetemi tanár volt, pontosan annyi, ahány egyetemi tanszék. Új kinevezéshez vagy megürülő tanszékre volt szükség, vagy új tanszék alapítására, ami akkor miniszteri jogkör volt. Erről szólt az a ma már legendás beszélgetés, amely 1927-ben Amsterdamban zajlott le Szent-Györgyi és Klebelsberg között. Utóbbi egy hivatalos tárgyaláson volt kinn Hollandiában, mikor meghívást kapott egy tudományos ülészakra, amelyen az akkor odakinn dolgozó Szent-Györgyi is előadást tartott. A miniszter elment, – figyelem! elment – és meghallgatta Szent-Györgyi nagy vitát kavarázó izgalmas előadását, majd felajánlotta, hogy jöjjön haza a Szegedi Egyetemre professzornak. – Nem lehet kegyelmes uram, – szabadkozott Szent-Györgyi, mert annak a tudományterületnek, amellyel én foglalkozom, (ugyanis a biokémiának) nincs katedrája a Szegedi Egyetemen. – Nem baj, – mondta a miniszter, – majd alapítunk egyet.

A megürülő tanszékek elnyerése sem csak tehetség kérdése volt. A korabeli közvélemény szerint a katedrához 3 P kellett: pénz, nő és protekció. (A nő helyére megfelelő p-betűs szó helyettesítendő). Az első p arra utalt, hogy a minisztériumi urak és a kari professzorok jóindulatát meg lehetett vásárolni, a második a professzor családjába való beházasodás lehetőségére utalt, ami nem volt ritka gyakorlat, de többnyire jelentős lemondással járt, mert a profok lányai nem ritkán csúnya, pártában maradt aggszüzek voltak; végül a harmadik p az akkori társadalomban sem lebecsülendő összeköttetések mozgósítására utalt.

Soó indulásakor egyikkel sem rendelkezett. Apja korán elhalt vidéki táblabíró volt, a család elszegényedett, ő maga sok más tehetséges szegény

sorsú középosztálybeli egyetemi hallgatóval az Eötvös Kollégium diákjaként végezte el az egyetemet. A miniszter a „sub auspiciis” doktoravatáson figyelt fel az igen jó kiállítású, nagy műveltségű, szuggesztív fiatalemberre, aki az avatás utáni beszélgetésen maradandóan jó benyomást tett a miniszterre. Soó három éves németországi ösztöndíjat kapott, hogy a modern európai botanikus kerteket tanulmányozza, de rövidesen lehorgonyoz Berlin-Dahlemben, amely akkor a botanika első számú műhelye volt, olyan mint most a Kew, Missouri és New York botanikus kertjei együttvéve. 1925 és 1927 között – az elvesztett világháború ellenére – még teljes intenzitással működik az Engler-iskola, amelynek keretei között legalább 20 szisztematikus világnagyság dolgozik a máig is felülmúlhatatlannak bizonyult „Das Pflanzereich” 100 kötetes világmonográfiáján. Az orchideákért gyerekkora óta rajongó Soó itt találkozik a világ két akkor élő legnagyobb orchidea-tudósával, a trópusi orchideák legnagyobb ismerőjével Schlechterrel (aki melleleg az Asclepiadaceae világmonográfusa is) és az extratrópusi orchideák nagymesterével, Keller professzorral, aki akkor dolgozik Eurázsia orchideáinak monográfiáján. Soó munkatársul szegődik Keller mellé, s amikor Keller 1927-ben meghal, Soó kap megbízást a monográfia befejezésére, amely 1928 és 1938 között 10 füzetben meg is jelenik. A berlini három év hihetetlen gazdag alkotásokban. Soó nemcsak a rendszertanban lesz nemzetközi hírnagy, hanem az akkor kibontakozóban levő növény-szociológia egyik nemzetközi zászlóvivője, aki megírja a Kárpát-medence első geobotanikai monográfiáját, megalkotja az Alföld vegetációjának erdőssztyepp-elméletét, megjelenteti doktori értekezését, a *Melampyrum* nemzetség monográfiáját, (s ebben valóban dedikál egy kínai fajt a miniszternek; a *Melampyrum klebelsbergianum* azonban később szinonímnak bizonyul) és növény-szociológiai alapon újjáformálja Wettstein elméletét a szezonpolimorfizmusról. Cikkei a legjobb külföldi folyóiratokban (*Journal of Ecology*, *Pflanzenareale*, *Feddes Repertorium*) jelennek meg. Ez elképesztő tudományos teljesítmény, amely felér számos pályatársának (és irigyének) egész életművével! Berlinből visszatérve, 1927-ben az akkor frissen létesült Tihanyi Biológiai Intézet adjunktusa lesz, ahol meghirdeti és megkezdi Magyarország növény-szövetkezeteinek kutatási programját. (Jellemző Klebelsberg nagyságára, hogy a tönkretett és megcsönkített Magyarországon volt ereje új kutatóintézetet alapítani, majd pedig egyetemet fejleszteni. Jó lenne ezt a példát ma is folytatni és nem a pénztelenségről siránkozni!).

Tihanyban kezdődött Soó Rezső házasságának és tanszékének története, de nem úgy, ahogyan az irigy rossznyelvek híresztelték. A történet itt leírt változatát hitelesnek tartom, ezt Soó Rezső személyes elbeszéléséből, feleségével való beszélgetésekből és néhány pletykás barátjuk által is megerősítve ímígyen tudom:

Az események szempontjából 1927 nyara sorsdöntő volt. Soó már Tihanyban van, s ide érkezik egy nagyon szép első éves medika, hogy nyári egyetemi gyakorlatát az orvosbiológiai osztályon elvégezze: Gallé Ilona. A kislány nem rokona a miniszternek, de a mamája és a miniszter felesége barátnők. Soó, aki igen fogékony a női nem iránt, udvarolni kezd a szép Iluskának, s ennek hamarosan híre megy. A miniszter, aki rendes nyári szabadságát Tihanyban tölti, szintén tudomást szerez a dologról és kérdőre vonja Soót szándékainak komolysága felől, valahogy így:

– Mondja Rudikám, nem lenne itt az ideje, hogy megházasodjék?

– Egy adjunktusi fizetésre, kegyelmes uram? – kérdez vissza Soó, aki sosem ment a szomszédba egy kis szerénytelenségért.

– Meg kellene pályáznia egy egyetemi tanszéket – mondta a miniszter.

Klebensberg akkor már tudta, hogy 1928-ban megnyílik a Debreceni Tisza István Tudomány Egyetem Orvosi és Bölcsészeti kara mellett harmadikként a Természettudományi Kar, ahol Növénytani Tanszék is létesül. Hanem ezt a tanszéket meg is kellett szerezni, mégpedig pályázat útján és ez nem bizonyult könnyű feladatnak, még egy olyan kitűnő tudományos teljesítménnyel rendelkező – s a miniszter jóindulatát is bíró – kutatónak sem, mint amilyen Soó Rezső volt.

A nehézséget – többek között – az jelentette, hogy a Debreceni Egyetemen a Bölcsész Kar keretein belül folyt már biológia szakos tanárképzés meghívott előadókkal. A növénytani tárgyakat a Soónál 10 évvel idősebb, kiváló pedagógus hírében álló Greguss Pál oktatta, akivel az egyetem vezetése elégedett volt, s ezért számára akarták biztosítani a leendő Növénytani Tanszéket. A kinevezés azonban nem csak az egyetemtől függött. Az akkori kinevezési rend úgy működött, hogy a pályázatokat az egyetem bírálta el és a szenátus szavazatai alapján sorrendet állítottak fel a pályázók között. Az első három helyezettet terjesztették fel a miniszternek, aki a három jelölt közül választott, majd kinevezésre felterjesztette a kormányzóhoz. Az 1928-ban meghirdetett pályázat keretében a Növénytani katedra elnyerésére 6 pályázat futott be, kor szerinti sorrendben Filarszky Nándor (69), Hollendonner Ferenc (46), Greguss Pál (35) Andreánszky Gábor (33), Boros Ádám (28) és Soó Rezső (25) részéről. A pályázók közül Filarszky bár nagy tekintélyű és még mindig aktív kutató volt, egy új

tanszék megalapításához már semmiképpen sem volt a megfelelő korban. Hollendonner Ferenc kiváló paleobotanikus és antrakotómus volt, de oktatási gyakorlata nem volt, azonkívül neurológiai problémákkal küszködött; a pályázat idején is szanatóriumban kezelték. Greguss mellett szólt az egyetemmel való élő munkakapcsolata. A másik három jelölt esélye közel egyenlő volt. Soó mellett a kiemelkedő tudományos teljesítmény és az erdélyi magyar nyelvű iskoláknak írt növénytani tankönyve szólt, valamint fontos szerepe a Jávorka: Magyar Flórája romániai plágiumának leleplezésében és a plágium bizonyításában. Andreánszky-t afrikai expedíciói tették a szakmában ismertté, de hátrányban volt a többiekkel szemben, hiszen a világháborús katonai szolgálatban, majd az olasz hadifogságban töltött évei elvonták a tudományos munkától. Boros Ádám lápkutatásaival szerzett nevet; a Baláta-tó felfedezéséről szóló tanulmányát Degen Árpád mutatta be az Akadémián. A pályázat idején pedig éppen a Nyírség flóráján dolgozott. Az Debreceni Egyetem szenátusa a beérkezett pályamunkákat a következőképpen rangsorolta: 1. Filarszky, 2. Hollendonner, 3. Greguss, 4. Soó, 5. Andreánszky, 6. Boros, és az első hármat terjesztette fel a miniszterhez. Az egyetemi szenátus úgy okoskodott, hogy az idős Filarszky és a beteg Hollendonner mellett a miniszter csak Gregusst választhatja, akinek a kinevezése ily módon biztosítva lesz. A miniszter is felismerte, hogy ezzel a felterjesztéssel az egyetem az ő választási lehetőségét igyekszik korlátozni. A jelölést visszadobta azzal, hogy reális felterjesztést kér és új pályázat kiírására kötelezte az egyetemet, ami 1929-ben meg is történt.

A történethez hozzátartozik egy másik epizód is, mégpedig az, hogy 1928 nyarán, a debreceniek biztatására Greguss leutazott Tihanyba, hogy a miniszter támogatását megszerezze. Úgy gondolta, hogy a balatoni fürdőzés a legalkalmasabb környezet arra, hogy bejelentés nélkül a miniszter közelébe férközzék. Greguss az egyik délutáni fürdőzés alkalmával oda is úszott a miniszterhez, de zavarában eltévesztette a megszólítást, és azt mondta Klebelsbergnek, hogy „Méltóságos Uram!”. Akkoriban egy ilyen malőr megbocsájthatatlan baklövésnek számított. Klebelsberg sértődött arccal elúszott, s vele együtt a tervezett kihallgatás – meg a tanszék – is.

Az 1929-es kiírásra érkezett pályázatokról már egy olyan összetételű szenátus szavazott, amelyben részt vettek az előző évben megalakult Természettudományi Kar professzorai is. Közöttük Soónak számos barátja, korábban tihanyi kollégája volt, mint pl. a zoológus Hankó Béla. A szenátus az első helyre Hollendonner, a másodikra Greguss, a harmadikra Soó pályázatát rangsorolta, s ebből a miniszternek már módja nyílt arra, hogy

Soó kinevezése mellett döntsön. A kinevezés mégis elhúzódott, mert a kormányzó vonakodott aláírni. Klebelsberg – saját bevallása szerint – háromszor vitte el a kormányzóhoz a kinevezési okmányt, míg végre a Főméltóságú Úr aláírta. Az anekdota szerint első alkalommal azzal adta vissza az okmányt a miniszternek, hogy „Csak nem gondolod komolyan, hogy egy 26 éves taknyost nevezek ki ezredesnek?!”, ami azt mutatta, hogy a kormányzó a civil szféra ranglétráját csak a hadsereg rangfokozataihoz viszonyítva tudta értékelni. Valóban, a méltóságos cím használatára jogosító bűvös ötödik fizetési osztály, ahová az egyetemi tanárok is tartoztak, a hadseregben az ezredesi rangnak felelt meg.

Végül is: házasság ide, protekció oda, nyugodt lélekkel mondhatjuk, hogy a botanika hazai fejlődése szempontjából a miniszter a legjobb döntést hozta.

Soó nemcsak beszámoltatta tanítványait kutatási témáikban tett haladásokról, hanem az elért eredményeket a terepen is ellenőrizte. Felke-reste az újonnan felfedezett érdekesebb növényi lelőhelyeket, megtekintette a leírt társulásokat, ellenőrizte a növényföldrajzi leírások hitelességét, szakszerűségét. Egyik ilyen jellegű utolsó – talán legutolsó – kirándulására 1957 augusztusának végén került sor, amikor a benyújtott doktori értekezésem (Belső-Somogy növényföldrajzi tagolódása és homokpusztai vegetációja) téziseit védés előtt terepen ellenőrizte.

Ez a kirándulás két okból is nagyon foglalkoztatta. Egyrészt azért, mert Belső-Somogyról – a területet hosszú időn át kutató Boros Ádám nyomán – valamennyi szerző megállapította, hogy növényföldrajzi szempontból legjobban a Nyírséghez hasonlít, amelyet Soó igen alaposan kutatott és kitűnően ismert. Másrészt, az országnak szinte ez volt az egyetlen olyan területe, ahol Soó korábban sohasem járt. Ez egy önkéntes elhatározáson alapult, amelyhez fogadalom kötötte.

A fogadalom előzménye az volt, hogy Boros Ádám a 20-as években intenzív lápkutatásokat folytatott. A Drávabalsparti Síkság flórájának megírása után Boros a Nyírség flórájának megírását tűzte ki célul és már munkája vége felé járt, amikor Soó egyetemi tanár lett Debrecenben. Soó, 1929-ben meghirdetett programja szerint belevetette magát a Nyírség növényészvetkezeteinek tanulmányozásába. Tudjuk, hogy a cönológiai mintavétel a flóra minden részletre kiterjedő, s ezért alaposabb tanulmányozását igényli, mint a florisztikai adatgyűjtés, amely elsősorban az új és ritka növény-előfordulásokra koncentrál. (Magam is részben a cönológiai módszernek köszönhettem Kubában több tucat új növényfaj felfedezését). Boros nyírségi flóraművéből így kimaradt néhány igen

közönséges növényfaj, amit Soó kritikai recenziójában kegyetlenül Boros fejére olvasott. (Soó és Boros ellentéte különben szakmailag sokkal régebbre nyúlik vissza, és pedig a kernerianusok és antikernerianusok ellentétére. Boros ugyanis mint Degen-tanítvány a kernerianusok – politikailag a kiegyezéspártiak – táborába tartozott, Soó pedig Rapaics és Borbás követőjeként az antikernerianusok – politikai értelemben a Kossuth-pártiak nemzeti irányzatának – folytatója volt.). Ha megtámadták, a csöndes és megfontolt Boros Ádám is elővette mérgezett fullánkjait, és keményen visszaszúrt Soónak, aki ekkor megfogadta, hogy hasonló viták elkerülése céljából nem megy olyan területre gyűjteni, ahol Boros dolgozik. Az Országos Vegetációtérképezési Program keretében 1954-ben én kaptam meg cönológiai kutatásra és térképezésre Belső-Somogyot, s ezután Soót már nem kötötte korábbi fogadalma.

A háromnapos túra a Baláta-tó megtekintésével kezdődött. Balszerencsés módon, kirándulásunk előtt három nappal óriási szélvihar tombolt a területen, amely rengeteg fát tövestől kidöntött a laza homokból. A nyiladékok átláthatatlanná és részben járhatatlanokká váltak. A tó megközelítése váratlanul nehéz és fárasztó lett. Én először a tó északi végében levő gyönyörű égerlápokat akartam megmutatni és aztán a tó középső részét. A kidőlt törzsek kerülgetése azonban már korán kifárasztotta és türelmetlenné tette a Profot, s mire az égeresekhez értünk kiborult:

– Maga itt össze-vissza vezetget bennünket és fogalma sincs, hová megyünk! – támadt rám. – Én nem az égereseket, hanem a tavat akarom látni! Vegye tudomásul, hogy egy lépést sem megyek tovább! Vissza akarok menni a szállásra!

Mindenki megdermedt. Az egész kirándulás sikere forgott kockán. Éreztem, hogy ellentámadásba kell mennem. Nagyon határozott hangon azt mondtam: – Professzor Úr, azért jöttünk ide, hogy a tavat megnézzük. Ez ide tíz perc járás. Én a többieknek (Simon, Horánszky, Komlódi, Borsos) mindenképpen megmutatom a tavat. Nem javaslom, hogy professzor úr egyedül induljon vissza, mert ebben az összedőlt erdőben nehéz a tájékozódás és el fog tévedni. – A Prof. láthatóan megingott, de még egy tekintélymentő támadást megeresztett. – Hol van az a nyavalyás tó? – kérdezte dühösen. – Itt a hátam mögött, – mondtam nagyon határozottan. – Tessék utánam jönni! – Azzal megfordultam és elindultam. A Prof szó nélkül követett. Tíz perc múlva a tónál voltunk. Csalódottan tapasztalta, hogy a nyílt víztükör milyen kicsi. Sokkal nagyobbnak gondolta. Örült viszont annak, hogy az Aldrovandáért nem kellett bevezetni, mert a magas

vízállásnak köszönhetően már a magas les lábánál levő csatornában tömegesen megtaláltuk; még virágzó példányt is, ami elég nagy ritkaság. Aztán felment a magas lesre és míg mi beveztünk a tóra a gyékényes ingólápokat megnézni, lefeküdt és aludt egy jót. Mire visszaértünk, mérgét elfújták, vidám volt és jó kedélyű, mintha semmisen történt volna.

Másnap a Nagybajom környéki homokbuckákat látogattuk meg és a Sáncerdő gyönyörű gyertyános-tölgyesét, a buckaközökben kis égerláp-foltokat. Vezetőnk az aranyos kedélyű Márkus László volt, a Középsomogyi Állami Erdőgazdaság kiváló szaktudású főmérnöke, aki a kirándulás végeztével meg is vendégtelt minket a Nagybajomi Kocsmában. Kis csapatunk harminc üveg sör betáplálása után igen jó kedvre kerekedett, jóízűen énekeltünk. Horánszky Bandi a teljesen besötétedő alkonyati kocsmaszobában dokumentum felvételt készített arról, ahogy a Prof. az asztalfőn könyököl az előtte hármas sorokba rendezett sörösüvegek mögött. Gépét egy billegő kocsmai szék támlájára támasztotta, a félperces expozícióval készült kép csodák-csodájára, mégis sikerült. Nem lett egészen éles, de csak annyira elmosódott, mint a korabeli művészfotók. A nap fénypontja azonban ezután következett, amikor feszülő hólyagjainkon könnyítendő kimentünk a kocsmá hátsó udvarában erre a célra létesített helyiségbe és közben Soó felfedezte, hogy a fészér előregedett palatetőjén Sempervivum tövek és mohapárnák sereglenek. A Prof azonnal kiadta az ukázt, hogy be kell gyűjteni a növényeket. Iszonyú nagy lendületben voltunk. Én amúgy gumicsizmásan a fészér alá álltam, Tibor bakot tartott és emelt istenesen, akkora lendülettel, hogy még mielőtt a tető szélét elértem volna, elvesztettem amúgy sem túl biztos egyensúlyomat, és visszazuhantam Tibor nyakába, majd mindketten elterültünk a földön, mint két csomag ledobott szafaládé. Igen komikus látványt nyújthattunk, mert mire szétbogoztuk végtagjainkat, azt láttuk, hogy a többiek is a földön vonaglanak hasukat fogván a nevetéstől. A Prof térdeit csapkodva kétszer is körbeugrándozta az udvart miközben esküdözött, hogy életében ilyen jót nem kacagott. Azt hiszem, ekkor láttam Őt utoljára igazán jókedvűnek és felszabadultnak, olyannak, amilyen ifjú professzor korában lehetett, az ohati és halápi kirándulásokon.

Dr. Borhidi Attila

Bevezetés

Különös dolog, hogy nyolcvanadik évemhez közeledve, milyen sokan és hányszor fordulnak hozzám, hogy tartsak előadást, mondanék magnetofonba vagy éppen írjak valamit a Profról "mint emberről", mintha bizony szét lehetne választani egymástól az embert, a professzort, a tudóst, a gyűjtőt, a közélet szereplőjét, a versíró, tréfacsinálót, s jó borok és szép nóták élvezőjét, a női nem rajongóját és tisztelőjét, az irodalom és a képzőművészetek kedvelőjét stb. stb.

Emlékeim sorát Soó professzor úrról egy 1939-ben írt verssel és a hozzá tartozó történettel indítanám:

Ki Ő?

Múltkor egy este a korzón jártam,
Éjjeli lepkék után szaglásztam,
S az utca végén fürge
léptekkel
Ismerős jött, én mély tisztelettel
Köszöntem néki. Frissen
mosolygva
Fogadta: "Lóf... a
s.....be gólya!"

Jogászbarátom vígan
nevetett,
Kérdezte tőlem: "Ez ki
lehetett?"
Csodálva kérdém: "Nem
ismered? Szamár?"
A mi gazdánk volt: Dr.
Soó Rezső
Egyetemi nyilvános
rendes tanár.

Ugyanennek az évnek egyik szép őszi estéjén Zólyomi Bálintot láttuk vendégül a botanikus kertben. Szalonnát csurdítottunk vagy őzpörköltöt főztünk-e már nem emlékszem, de mikor a társaság már jóllakott, és a hosszú asztalt körülülve lágy sesztakerti bort iszogatva beszélgettünk,

nótáztunk, adomáztunk és vicceket mondtunk, a Prof kért, hogy olvassak fel néhányat a "pajzán versek!" közül.

A fenti vers hallatán Zólyomi hatalmasan kacagott, majd hirtelen elkomolyodva kérdezte:

- Valóban megtörtént?

Mire a Prof.nevetve rázta a fejét:

- Dehogy történt.

A beállott csendben Bálint csöndesen, mintegy magának, ezt dörmögte:

- De nagyon jellemző.

Szíven ütött a kijelentés, azért is emlékszem rá ilyen pontosan; Arany János sorai duruzsoltak bennem:

"...Itt a különbség: hogy e látszatot
Igaz nélkül meg nem csinálhatod.
Csakhogy nem ami rész szerint igaz, -
Olyan kell, mi egészben s mindig az.
Tán nem való, hogy ez s ez úgy esett,
Tán ráfogás a felhozott eset..."

"...Nem a való hát: annak égi mása
Lesz, amitől függ az ének varázsa:
E hűtlen hívség, mely szebbít, nagyít -
Sulykot bizony nem egyszer elhajít..."

Nagyon meg voltam elégedve a verssel s önmagammal.

Ma, hatvan év, a fukar sors szerint egy emberöltő után, egész más jelentésű ez a "nagyon jellemző".

Ehhez azonban messzebből kell nekifutni.

Soó professzor úr élete, ha jól végiggondolom öt szakaszra osztható. A szakmai élet a rövid és hosszabb külföldi tartózkodást is magábanfoglaló első szakasza

1. Tihany 1929-ig
2. Debrecen 1. 1929-1940
3. Kolozsvár 1940-1944
4. Debrecen 2. 1945-1953
5. Budapest (aktív) 1954-1973
Budapest (nyugd.) 1974-1979

1980 januárjában ment el, befejezte nagy művét, "mint ki jól végezte dolgát".

Emlékeim túlnyomó többsége és a bennem halálomig élő Soó kép az első debreceni időszakból származik és Zólyomi Bálint "nagyon jellemző"-je is elsősorban ezekre az évekre érvényes.

Mert mi világít a versből? Mindenek előtt a Prof viszonya hallgatóihoz és általában a fiatalokhoz. Nemcsak azért volt "jóban" a fiatalsággal "mert ők írják rólunk a nekrológust", hanem mindig volt benne valami "apai" vonás (talán gyermektelen házassága miatt?), segíteni akarás és tudás, közvetlenség és játszani vágyás. Ki nem állhatta, ha méltóságosuramozták.

A versből nyilvánvaló az akkori Növényteni Intézet, a legtermékenyebb hazai geobotanikai műhely alaphangulata. A "pajzán versek" (értsd: Löwy Árpád stílusú "disznó versek") írását is Ő kezdte egy rólam írt förmedvényvel, melyben megállapította, hogy strici vagyok, mert nők tartanak ki, még szerencse, hogy az utolsó sor így szólt: de nem pénzzel. (A vers a Prof. többi ilyen jellegű szerzeményével együtt elveszett. Kettesben próbáltuk egyszer a hatvanas évek vége felé rekonstruálni, pécselyi vadkörte pálinka mellett, de nem sikerült.)

Ez aztán versek seregét hozta életre, még Ubrizsy Gábor is beszállt egy-két rigmussal, akitől pedig igazán távol állt a bárdolatlan szavak használata. Az intézeti beszédstílus aztán úgy elvadult, hogy a Prof. (versben!) összeállította a ronda szavak és kifejezések listáját, hogy melyikért mennyi büntetést kell fizetni és azt be is hajtotta.

"...és megjött a Vész, a szörnyű Tílalom,
Káromkodni most már csak pénzért szabad
És megjött a Vész, a szörnyű Tílalom,
Csúf szánk már ezután becsukva marad.

És sírtunk szomorún, zokogtunk csendesen
S fizettünk sorban, mind egymás után,
De törvényhozónk, kedves professzorunk
Nem mert feljönni első délután

Persze ez is csak "költői túlzás", de tény, hogy az árjegyzék kihirdetése utáni napon a Profnak valami külső elfoglaltsága volt és valóban nem jött be egész nap az intézetbe.

Másik adoma is fűződik ehhez a mindnyájunkat javító, szigorú intézkedéshez.

Valamelyikünk valami nagy számárságot csinált vagy nem készített el valamit, mire kellett volna. A Prof. elvörösödött, teleszívta tüdejét és ...szinte révületben a méregtől, elővette pénztárcáját, kipendítette az asztalra két pengőt (legalább 4 liter jó bor ára!) és a sárga földig leszidta a vétkest. Szűcs Lajos, aki a kassza pénztárosa volt, mint készséges fizetőpincér kis papírdarabra jegyezte az elhangzottak árát.

- Többet erről hallani sem akarok- fejezte be a Prof. és lecsillapodva Szűcsre nézett:

- Mennyi?

- Még 20 fillért kérek - szólt a felelet.

- Baszd meg! - szaladt ki a Prof. száján.

Szűcs fölhúzta szép ívű szemöldökét, könnyedén meghajolt s szólt:

- Akkor 30 fillért kapok, Professzor úr.

Zárójelben meg kell állapítanom, hogy ez az intézkedés is helyes volt. A valóban gusztustalanul elharapózott mocskos beszéd (volt, aki pózból forszírozta) lassan teljesen elmaradt, volt úgy, hogy két botanikus kertőmuri között egy liter borra való sem volt a kasszában. Talán egy kára volt, amint a Prof. is megállapította: lassan a pajzán versek is elmaradtak.

I.fejezet

(Hogy ismerkedtem meg Soó Professzor úrral?)

1936-ot írtunk. A debreceni piarista gimnázium hatodik osztályába jártam. Tőkés Lajos tanár úr irányításával szorgalmasan gyűjtöttünk a természetrajzi szertár számára a szó szoros értelmében tücsköt-bogarat, lepkét, madarat vagy növényt és gondoztuk az értékes és szép gyűjteményt. Zsolt Jánossal (a későbbi mikrobiológus professzorral) a Tócsó-lapon gyűjtöttük, meghatároztuk és "fölfedeztük" a mezei gólyaorr (*Geranium pratense* L.) nevű elég ritka és föltűnő nagy lila virágú növényt. Többek tanácsára elhatároztuk, hogy elvisszük az egyetemre és megmutatjuk Soó professzor úrnak.

Felöltöztünk az akkor divatos ünneplőbe: fekete zakó, sűrű csíkos nadrág, fehér ing keménygallérral (én még apám névjegyét is a szivarzsebbe tettem, hátha azzal kell bejelentkezni a Méltóságos Úrnál?).

Bekopogtunk a negyedik emeleten lévő Növénytan Intézetbe, az ott talált altiszt kérdésére mondtuk, hogy jelentsen be Soó professzor úrhoz. Ő az ajtóra mutatott, hogy ott van a Prof. menjünk be. Bekopogtunk. Egy föltűnően fiatal úr ült az íróasztalnál, mi mondtuk, hogy kit keresünk.

- Tessék, én vagyok, mit óhajtanak?

- Méltóságos uram ez és ez vagyok, ő társam és barátom. Fölfedeztünk Debrecenben, a Tóció mentén egy új növényt, azt jöttünk megmutatni.

- Édes naiv kölykeim! (sic!) Először is egyetemi. tanár vagyok, szólítsanak professzornak, másodszer Debrecen környékén új spontán növényfajt találni szinte lehetetlen. Mutassák !

Megnézte a szépen préselt, fölragasztott, cédulázott herbáriumlapot, megdicsérte, kérdezte, hogy ki írta a latin cédulát? Mondtuk, hogy mi magunk céduláztuk, de csak azért, mert Tőkés tanár úr szerint az így helyes. Ő Tőkés tanár úr tudományos dolgozatait említette, amiről nekünk fogalmunk sem volt.

- Na lássuk - állt föl az íróasztal mellől és átvezetve minket a könyvtárba felütötte Tamássy Géza tisztifőorvos úr (a későbbi atyai jóbarát) Debrecen és környékének növényzetéről írt, szépen bekötött füzetét és olvasta:

- Debrecen: Tóció mente - és még jónéhány hely a környékről. Majd Boros "Nyírség flórája" következett, aztán a herbáriumban mutatta meg a *Geranium pratense* néhány lapját.

Lelombozódtunk. Ő kiselőadást tartott a florisztikáról, az irodalom ismeretének fontosságáról, példányunkat "lefoglalta" a gyűjtemény számára és utunkra bocsájtott.

Azt hiszem mindketten ekkor találkoztunk először a professzionális Tudománnyal. Talán itt éreztük meg, hogy a "szertár" számára végzett gyűjtésen, a bogarak, lepkék türe szurkálásán, a növénypréselésen, a még oly pontosan cédulázott gyűjtésen túl van valami többlet érték, a gyűjtő szenvedély csak eszköze bizonyos összefüggések, törvényszerűségek, a körülöttünk lévő világ megismerésének.

Nincs módunk lemérni, hogy hány %-ban járult ez a látogatás ahhoz, hogy érettségi után mindketten a "természetrájk" szakra iratkoztunk Zsolt a pesti, én a debreceni egyetemre.

A történet fő tanulsága azonban az, hogy Soó professzor úr két debreceni (nem külföldi!) diákokat úgy fogadott, mintha két "kolléga" látogatta volna meg. Nem bízott valamely tansegéddre, hanem abbahagyva munkáját, személyesen vezetett a könyvtár (micsoda botanikai könyvtár!) és a herbárium (a szeretve féltett és állandó gyűjtőszennedéllyel szaporított gyűjtemény) segítségével fontosabb, távolibb igazságok felé. Szeretettel, segíteni akarással és tanítással. Vérében volt ez az igazságra vezérlő ösztön. Hányszor élveztem később kötetlen beszélgetés közben, vonaton, fehérasztal mellett vagy egészen más természetű intézeti munka közben...!

A második találkozás idején már a debreceni Tisza István Tudományegyetem elsőéves hallgatója voltam ("gólya").

Túl voltunk már az első órákon és egy szombat délutáni kirándulás következett. Ezekről a kirándulásokról, mivel az oktatás, az intézeti élet és a Prof. jellemzése szempontjából is fontosak, később részletesen szólunk, most csak az a bizonyos első találkozás érdekes.

Nagycserén szálltunk le a vicinálisról és a vasúti töltés mentén gyalog mentünk át Halápra. A Prof. fürge léptekkel állt az élre és ha valami érdekeset talált - bevárva a társaságot - kezdődhetett a növényteni előadás.

A talált növényt a hallgatóság elé tartotta s szólt:

- Első-másod év?

Ha nem volt válasz:

- Harmad-negyed év?

Csönd esetén:

- Tanársegéd urak?

Akár elhangzott közben a növény neve, akár nem, ő arról elmondott mindent, amit "tudni lehet és érdemes".

Az első növény az első-másodév elé került, én bemondtam a latin nevét. Rövid "igen" után jött a magyarázat. Harmadik vagy negyedik "találatom" után egy ernyős virágú következett. Azt is ismertem:

- Peucedanum oreoselinum.

Erre megkérdezte:

- Hogy hívják magát?

- Felföldy Lajos.

Pillanatnyi töprengés után:

- Ja, az a Geranium-os gyerek a piarista gimnáziumból...

A következő növénynél leintett:

- Felföldy gólya hallgat! Első-másod év stb., tanársegéd urak?

Csönd. Ma "tudom" (hiszem, sejtem, gyanítom), hogy Máthé Imre vagy Balázs Feri azért hallgattak, hogy a Prof. mondhassa meg a növény nevét, de akkor nem értettem, hogy lehet, hogy nem ismerik? Elém tartja a növényt, mire én mondom:

- Így nem játszom.

- Ismeri vagy nem?

- Ismerem, de így nem játszom.

Csodálkozó, értetlen arccal belenyugodott és továbbmentünk.

Később, már este a csárdában mellém ült és a "nem játszom" felől faggatott, de szemmel láthatólag nem elégedett meg a válaszómmal, majd csöndesen megkérdezte, nem lenne-e kedvem díjtalan gyakornokként az intézetében

dolgozni? Megköszöntem szépen és mondtam, hogy már dolgozni kezdtem az állattanon, mert a bogarakat jobban ismerem. Annyiban maradtunk.

Ennek a második ismerkedésnek két tanulsága van. Az első föltétlenül az, hogy három év múlva is emlékezett a *Geranium pratense* esetére. Bámulatos emlékezőtehetségének egyik - számomra jóleső - megnyilvánulása volt ez. (Nem akarom az olvasót azzal a sokszor emlegetett tulajdonságával untatni, hogy a botanikai folyóiratok kötetszámaihoz tartozó évszámokat vagy a fontosabb dolgozatok megjelenési évét fejből tudta.)

A másik az "így nem játszom" kijelentés körüli értetlensége. Erre még évek múlva is vissza-visszatért, mert nem értette, hogy egy gólya "nem égetheti le a tanársegédeket". Az ilyen tapintat ismeretlen volt Soó Rezső előtt. A tudás hangsúlyozását, a sikeres szereplést, az előrejutást mindennél fontosabbnak tartotta. És eszerint élt.

Talán ezért is haragudtak rá oly sokan.

2. fejezet

(Pillanatképek az intézet életéből)

Az állattani intézetet és a bogárgyűjteményt el kellett hagynom, mint annyi más előttem járónak, mert Sátori József tanársegéd úr "nem szerette az új arcokat". A Prof elnéző mosollyal ugratott mindig "zoon" múltam miatt. 1938 november elején léptem a növénytani intézet szolgálatába, de kinevezésem - ez is jellemző Soó Rezsőre! - 1938 szeptember elsejével történt és így ezzel a dátummal kezdődött "állami szolgálatom".

Elképráztatott a növénytani intézetben folyó munka sokrétűsége és tempója. Erről a munkáról megfelelő följegyzések nélkül részletes és időrendben is hű képet festeni lehetetlenség, így meg kell elégednem néhány emlék-töredék fölsvillantásával.

Az intézeti életre ebben az időben, valószínűleg a kis dimenziók miatt, a "családiás" volt a legtalálhatóbb jelző. Ha a Profnak szüksége volt valamelyikünkre, elég volt egy hangos szó, mely eljutott a legszélső szobába is. Ha valaki vétett, a letolás elhangzott az egész intézetben és az is behúzta a nyakát, aki nem volt ludas a dologban.

A Növénytani Intézet a "központi egyetem" délkeleti szárnyának negyedik emeletén volt és hat helyiségből állt, beleszámítva a gyakorló termet és az előszobát is. Külön szobája csak a Profnak és Máthé Imre adjunktus úrnak volt, a többiek a könyvtárban, illetve a herbárium teremben kaptak asztalt. A hat tagú tansegéd személyzet (Máthé, Ujvárosi, Balázs, Ubrizsy, Szűcs, Felföldy) mellett a botanikuskeri 1 állandó és 5-6 időszakos munkást is

számítva, a Soó-birodalom 12-15 "alattvalóból" állt. Számítsuk ehhez még azt a 3-4 szakdolgozót és doktoranduszt, akik sohasem hiányoztak az intézetből és tevékenységük szorosan csatlakozott a Prof által kitűzött tudományos programhoz.

Vegyük példának Borbás nevezetes Rosa monográfiáját. Ha valakinek a Mátra vagy Kisújszállás környéki adatokra van szüksége, az egész terjedelmes, több száz adatot tartalmazó munkát végig kell bogarásznia és lehet, hogy nincs is benne adat Kisújszállásról!

Egy szakdoldozó "újraírta" a monográfiát úgy, hogy a földrajzi neveket szedte logikus rendbe és azokhoz rendelte nemcsak a Rosa taxonok, hanem bármilyen más növényfaj oldalszámmal idézett adatát. Ez a "földrajzi nevek" szerinti tárgymutató (ha jól emlékszem háromszáz-egynéhány sűrűn gépelt oldal!) valamely terület flórájának kutatóját több hetes munkától kímélheti meg.

Másik jó példa az én mikroszkóp iránti érdeklődésem. A gimnázium szertárában nagyon régi és rossz határfokú mikroszkópunk volt, itt jó minőségű Leitz készüléket kaptunk a félév elején, amivel a szövettani gyakorlaton dolgoztunk. Vasárnaponként sokszor bementem az intézetbe és a Nagyerdőn gyűjtött növényekből készített nyúzatokban-metszetekben gyönyörködtem. Egy alkalommal Soó prof. "rajtacsípett" e vasárnap délutáni szórakozáson. Csodálkozott, hogy ott talál, megnézte metszeteimet, majd fölhívta figyelmemet Klika Festuca levélkeresztmetszetekről szóló dolgozataira és mellékesen megjegyezte, hogy a herbárium Festuca-it jó lenne megmetszeni. Nosza fölkerestem Pál Zoltán adjunktus urat a zoológián, aki a mikrotechnika elismert mestere volt, majd tanácsai szerint elkészítettem és rajzoló szemlencsével mérethűen lerajzoltam herbáriumunk szkleromorfiás Festuca-inak levélkeresztmetszetét.

Méltóztassék jól megérteni: nem adta ki föladatnak ezt az elég vesződéses munkát, csak igyekezett célkitűzései számára hasznos mederbe terelni az én érdeklődésemet. Istenem, hány Festuca-t metszettem meg az azóta elszaladt 60 esztendő során, hány bizonytalan herbárium lapra írhattam helyes nevet!

A tanítás, nevelés vágya a vérében volt. Néha csak egyszerű fogás, mint pl. ha sok cédulát kell ABC-rendbe rakni, célszerű először A-F, G-O, P-Z három kupacot képezni, melyek tovább rendezése már sokkal gyorsabb és kényelmesebb. Ma is így csinálom.

De voltak súlyosabb húzásai is. Az intézetbe jutásom első hetében kezembe nyomta Braun-Blanquet 1928-as Pflanzensoziologie c. könyvét, hogy egy hónapon belül referáljak neki. Mondtam, hogy én nem tudok németül olvasni.

- Akkor soha nem lesz magából igazi botanikus! El kell kezdeni! A referálást halasszuk a félév végéig.

S úgy lőn. Rájöttem, hogy csak az első 100 oldal nehéz.

Máskor, mikor véletlenül nem volt semmi sürgős tennivaló, azzal lepett meg, hogy a herbáriumban sok *Knautia arvensis* lap van, melyek pontos meghatározását mindig halasztottuk. Foglalkozzak azokkal és átadta Szabó Zoltán gyönyörű monográfiáját, amiben még a megjelenés dátuma is latinul van. Akkor szabadidőmben latinul tanultam egy fél éven át.

Ha már szóba került a herbárium, ejtsünk pár szót, gondolatot, emléket arról is.

Sokat gondolkodom a "modern" botanikusok mentalitásán, akik nem gyűjtenek. A Növénytar herbáriumában alig van az utolsó 3-4 évtizedben szedett anyag. Mióta a gyűjtemény rendezésével foglalkozom, látom, hogy alig van hét, mikor 2-3 ifjú fűvész ne motoszkálna herbáriumban, de kérdésemre, hogy miért nem gyűjtenek, bizonytalan vállvonogatás és néhány átlátszó kifogás a válasz. Pedig napjainkban, mikor a mohó, pénzéhes civilizáció baromi gépeivel és kultúrátlan Amerika-utánzásával pusztítja, dúlja országunkat, mikor napról-napra tűnnek el élővilágukkal együtt szép tájaink, különösen fontos lenne természeti értékeink gyűjtése legalább herbáriumba, hogy ezek alapján foghassanak a késő unokák az arra érdemes helyek renaturálásához.

A modern botanikusnak "nincs ideje" - és szíve-lelke sem a herbáriumkészítés munkaigényességéhez, sem ahhoz, hogy elgyönyörködjék a szépen "préselt" fölragasztott és cédulázott lap esztétikájában, a régi mesterek kezevonásában, céduláik stílusában és a lapra ragasztott revíziócédulákról tükröződő szakmai fejlődésben, saját lapjain pedig a kirándulás, a fölfedezés és gyűjtés szívet melengető emlékében.

Ismertem botanikust, aki azért nem gyűjtött "mert a lapra nevet kell írni és akár 10 év múlva is megállapíthatják, hogy rosszul határoztam meg a növényt; a cönológiai táblákba csúszott félreírásra viszont nem lehet rájönni". Ez legalább őszinte vélemény. Azóta azonban csak fönntartással fogadom el az illető florisztikai adatait.

A debreceni intézet életének fontos része volt a herbárium és az azzal kapcsolatos minden tevékenység. Több napos gyűjtőutakon, de a hétvégi kirándulásokon is folyt a gyűjtés. A "présbe rakást" néha az intézet egyetlen altisztje Soltész János végezte, különösen a hosszabb utakról postán hazaküldött növényeket. Legtöbbször azonban maguk a gyűjtők csinálták, hiszen a szép gyűjteménynek elemi föltétele a mielőbbi, szakszerű présbe rakás. A Prof hacsak tehetette, alaposan kivette részét ebből is, aminek

gyakran nem örültünk, mert nemcsak állandó ellenőrzésével és aprólékos kívánságaival lassította a munkát, hanem a gyűjtés emlékeinek állandó földézetéseivel is.

A szárított növények újságpapír ívekbe kerültek pontosan "kutyanyelveze": a gyűjtési hely és idő jelzése a csomagból kilógó papírcsíkokon. Az újságpapírra nem írtunk (TILOS volt!), hiszen azt a növények fölragasztása után évek alatt akár többször is újra használtuk.

Ebben az állapotban történt a szénkénegezés, ami nélkül új anyag nem juthatott a szekrényekbe. Ezt is Soltész János végezte nagy buzgósággal és a robbanásveszély miatt határtalan, büszke öntudatossággal.

Az így előkészített anyag feldolgozásában a növényeket bárki határozhatta, de a termőhely-cédulázást mindig a gyűjtőnek kellett végeznie. Ha nem tudta latinul, akkor magyarul írta rá és a cédulát gépelő fordította latinra.

A következő lépés a "kirakás" volt: a primumnak szánt növény és cédulájának elhelyezése a herbárium lapon ragasztás előtt. Ezt túlnyomórészt maga a Prof végezte, hiszen döntő volt a herbáriumlap minőségében.

A növényeket Soltész János ragasztotta föl igen jó érzéssel és alaposággal. Az egyszerű, alacsony növésű, pirosarcú, kesehajú emberkét Soó Rezső nevelte a herbáriumkészítés és -kezelés nélkülözhetetlen mesterévé.

A kész herbáriumlapokat beosztás előtt a tansegédszemélyzet "Jávorkasorrendbe" rakta és előkészítette a Beosztást (így nagybetűvel!).

A herbárium-terem nagy asztalán írógép, ragasztó, üres herbáriumcédula csomó, szike és Jávorka nagy határozója volt előkészítve és a beosztásban az intézet minden tagja résztvett.

A Prof ellenőrizte a határozást. Mivel menet közben is állandóan érdeklődött kinek-kinek a munkája iránt, ritka volt a rosszul határozott növény, de ha akadt, rendszerint nagy vihart kavart. Ekkor "kollektív határozás" kezdődött: valaki olvasta a szöveget, egy másik felelt a kérdésekre, bizonytalanság esetén kupaktanács. Nagyon ritka eset volt, hogy a nevet a Prof egyszerűen kijavította! A rossz cédulát eltávolítottuk, új cédula gépelés, ragasztás. És sohasem maradt el a tanulságok értékelése, hogy a tettes elméleti fülhúzásával fejeződjék be a javítás.

A rosszul határozott növényekről eszembe jut egy ritka eset. A Prof elnézett egy kis sárga Trifoliumot és *T. campestre*-t írt *T. strepens* helyett (az akkori nomenklatúrát használom, mert így emlékszem rá. Én nagy mellényel revíziócédulát ragasztottam rá:

"Est: *T. strepens* Cr.-rev.: 'Felföldy és dátum'. A Prof. megütközve nézte, nagytóval is megvizsgálta a növényt, majd c s ö n d e s e n így szól:

Botanikailag igaza van (magázott!), de emberileg, ha a tanítvány mestere tévedésére jön, előszóban figyelmezteti, hogy módjában legyen új cédulával korrigálni a tévedését.

Igaza volt. Nagyon szégyelltem magam.

Mikor évtizedek múltán hasonló helyzetbe kerültem és fiatal barátom szóval figyelmeztetett, revíziócédulát gépeltettem vele saját nevében.

Visszatérve a beosztáshoz, előfordult, hogy a fölragasztás módja nem nyerte meg a tetszését. Ekkor legtöbbször a kikészített szikével "saját szentséges kezével" szedte le és ragasztotta újra a növényt, természetesen részletes esztétikai vagy néha, mikor a ragasztószalag a határozáshoz fontos bélyeget takart, szakmai magyarázat mellett.

Ha minden rendben volt, a Prof és csak ő (!) osztotta be a lapot végleges helyére.

Beosztás közben növényhatározás, nem ritkán a faj alatti változatok és formák megállapítása valamely monográfia vagy az Ascherson-Graebner Synopsis segítségével, florisztikai és növényföldrajzi megjegyzések, a kirándulás, a gyűjtés vagy a lelőhely emlékének földidézése: friss diskurzus tette elviselhetővé, sőt felejtethetlenné az egyhangú és fárasztó herbárium-beosztást. Nem csoda, hogy gyakran több hétig húzódott.

Mennyit tanult közben a társaság fiatalja! Nemcsak a szóban forgó növényekről, hanem a botanikáról általában. Itt vált nyilvánvalóvá, hogy a herbárium nem szárított növények szénakazla (milyen sokszor emlegetik így az ostoba nagyokosok!), nemcsak valamely gyűjtőszennvedély kielégítése (persze az is!), hanem benne található ritka florisztikai adatok igazoló példányai, az állandóan változó, fejlődő rendszertani munka nyersanyaga, az újra értékelés lehetősége (valamely kritikus példány akár 100 év múlva is tanulmányozható!), anyagot szolgáltat alakítani, szövettani, sőt bizonyos kémiai-biokémiai vizsgálatokhoz is. A herbárium papírja, cédulája, tintája, írásmódja, nyelvezete értékes a művelődés vagy tudománytörténet számára is, hiszen a növényeken kívül adatot szolgáltat a gyűjtés korára, a régmúlt idők ízlésére, divatjára és magára a gyűjtőre is.

Mindenekelőtt azonban a növények alapos megismerésének legbiztosabb, ha nem egyetlen forrása.

A Prof a herbáriumot mintegy sajátjának tekintette és drákói szigorral védte minden káros hatástól, olyannyira, hogy az intézeti pénzen vett papírra intézeti munkaerővel ragasztott és kezelt gyűjteményben csak "Herbarium Dris. R. de Soó" fejlécű cédulák voltak. Az intézeti tagok gyűjtését is ilyenekre céduláztuk. "Herbarium Inst. Bot. Univ. Debrecen" cédulát csak Máthé Imre nyomtatott 1940-ben a Prof Kolozsvárra távozása után.

A történeti hűség kedvéért talán nem hiábavaló leírni, hogy a nagy közös kutatóutak után, aki résztvett rajta és igényelte, kapott a duplumokból saját gyűjteménye számára, amit aztán saját cédulájával cédulázott. A herbárium egy részének Kolozsvárra szállítása után Máthé Imre is és én is eladtuk gyűjteményünket az intézetnek, amivel számos elvitt lapot pótolunk, ezért van a gyűjteményben sok Máthé és Felföldy cédulás lap.

Szólnunk kell még életünk kiegészítő teréről, a botanikuskertről is, amelynek ügyeit ezekben az években Ujvárossy Miklós intézte (az ebből az időből származó herbáriumcéduláin(!) még ez a név állt, csak későbbi cédulákon vált Ujvárossy-vá).

A negyvenes évek közepéig a botanikus kert nagy része a Nagyerdő elkerített darabja volt, annak eredeti növény- és állatvilágával. Az idős tölgyfákon harkály kopácsolt, kicsorduló nedvein hőscicérek nyalakodtak, esténként hangos rikácsolással fácánok gallyaztak éjjeli pihenőre.

Növényrendszertani, vagy talán inkább növényismereti gyakorlatot gyakran vezetett a Prof a kertben. Akkor az egyetlen épület a középben lévő kör alakú térség szélén álló gerendaház volt.

Ennek tágas előterét két hosszú asztal és a hozzájuk tartozó lócák foglalták el. Itt határoztuk a kertben szedett növényeket, ha kellett mikroszkóppal! Ezek a botanikus kerti délutánok valóságos terepgyakorlat számba mentek. Persze a tudomány mellett könnyedebb dolgok is történtek itt.

"...Egy helyre kislány, szőke és negédes

(Az utcán találkoztam vele),

Mondom, szőke volt, kalandra éhes,

Hevíté az élet heve.

Szeretett élni és kacagni,

Ismerni messze dolgokat,

Tudott is élni és kacagni

És tudott keveset és sokat.

De a növénytanhoz buta volt szegényke

S bár bámulatom az övé,

A scientia amabilis-t,

A botanikát nem ösmeré.

Levittem a kertbe, össze-vissza

Jártunk az úton. A salak

Zokogott, kacagott élt csodásan

Formás, picike lábai alatt.

Suhant a szoknya és a bokrok

Buján ölelték tomporát,
Féltékeny voltam: a szél ráhordta
Száz kis virágnak hímporát..."

No igen, abban az időben más divat járta. A mai modern párocskák a sétáló utca közepén, villamoson, sőt a metró mozgólépcsőjén ölelkeznek-vonaglanak, nyalják-falják egymást s közben sanda szemmel pillognak, hogy elég sokan látják-e őket és összetévesztik a párzást a szerelemmel. Mi akkoriban másképpen élveztük "...e boldog menedék bűvös szépségeit s a titkolt szerelem gyönyörét, melybe álmot s méltóságot maga a természet vegyít."

Debrecenben alig akadt romantikusabb és biztonságosabb hely, mint az 5 óra utáni botanikus kert. Persze a vén kukkolók kandi tekintete itt is kileste a fiatalságot és a "botanikus kert paráznaságok" az ezerszer irigyelt Soó professzor úr bűnlajstromát növelték.

Ujvárosi tervei között szerepelt egy kis tó a kerti homokbuckák között. Galgóczy mester, a mindenhez értő botanikus kert elömmunkás irányításával a hallgatók önkéntes csoportja ásta ki és egyengette el a medret és környékét, sőt a betonozásban is segítettünk. Meleg nyári időben fürdőruhában dolgoztunk fiúk, lányok vegyesen.

Másnap délelőtt a Prof zord tekintettel kérdezte:

- Miféle meztelenkedés járta a kertben?

- ???

- P. professzor szólt, hogy odalent ruhátlan férfiakat és nőket látott.

Részletesen elmondtuk a tó építésének körülményeit, és bevallottuk, hogy fürdőruhában dolgoztunk. Elgondolkodva hallgatta, majd bölcsen szólt:

- Lányokat ne vigyetek kubikolni!

Mert tudta, hogy ezt is a „számlájára írják”, mi pedig darab ideig átvitt értelemben használtuk a ”kubikolni,, ígét.

Talán fölösleges leírni, hogy a fiatal és pópista Soó Rezsőt a kálvinista Róma egyetemének öregjei bizalmatlan ellenszenvvel szemlélték. Szokatlanul élénk életvitelét, sikeres közéleti szereplését, közvetlen magatartását a hallgatókkal, népszerűségét, nagyszerű tudományos eredményeit irigységgel és állandó pletykával kísérték. A Prof tudott erről, de ritkán látszott rajta, hogy érdekelte vagy bántotta volna, legfőljebb csípős megjegyzésekkel intézte el.

A botanikus kerttel kapcsolatban a legsúlyosabb a duhaj részegeskedés és hajnalig tartó orgiák vádja volt.

Botanikus kert murik...

Muzsikáló emlékek hullámzanak bennem ma is. A barátságos együttlét, az együtt éneklés közösségformáló ereje, a késő éjszakáig tartó beszélgetések - néha alapvető emberi igazságokról, és tévedésekről, s a mindent megszüpítő, csapongó fiatalság, vágyak, remények, elképzelések, és örök jókedv, vidámság, tréfálkozás: emlék-hullámverés, amiben meg sem próbálok rendet teremteni.

Talán kezdjük a táplálékkal.

Ha valaki nyitva felejtette a kertnek az erdő felőli nagy kapuját, 1-2 őz biztosan betévedt. Talán a rendszertani részben díszlő idegenföldi növény-csemeték csalták be őket. Ezek túlnyomó része vadorzás címén pusztult el, de volt, hogy a Prof telefonon szólt az erdészeti illetékesnek, hogy megint őzek kártékonykodnak a botanikus kertben. A bürokrata egykedvűen ajánlotta, hogy kergessék ki, vagy pusztítsák el az őzeket. Kikergetni valahogy sohasem sikerült.

Őz vagy nyúlporkölt volt az ünnepélyes murik tápláléka. Persze a szalonnasütés vagy egyszerűen egy zacskó töpörtyű friss kenyérral is jó alapozást biztosított. Édesanyaink gyakran járultak mulatságunkhoz jókora tál tejfölös, töpörtyűs vagy krumplis pogácsával.

Galgóczy mester összeköttetései révén mindig sikerült jó borhoz jutni méltányos áron.

A botanikus kert murikról szóló história másik lapja szóljon a nótákról. Ez időszak (a harmincas és negyvenes évek váltója) a Kodály dirigálta népdal mozgalom egyik virágkora volt, amit szívvel-lélekkel magunkénak vallottunk. "Műdalt,, kezdeni valóságos illetlenség számba ment. Alig olyan hosszabb tanulmányút, melyről új nóta, újabb szöveg vagy dallamváltozat nélkül tértünk haza. Az idősebbek persze ragaszkodtak a régi nótáikhoz, amit tiszteletben kellett tartanunk.

A Prof, ha a "nóta, nóta körbejár,, és sorban mindenkinek új dalt kellett kezdeni vagy szólóban énekelni, ezt szokta kezdeni:

Az alispán kalapomhoz rózsát tett.

Most is ott van most is ott van,

Hogyha rég el nem vezett.

Rózsa mellett, rózsa mellett

Szép a piros tulipán,

Piros borral, piros borral

Itatott az alispán.

Bort ivott az ősapám is hajdanán,
 Mikor király-, mikor király-
 Választás volt Pest-Budán.
 Szegény öreg, jámbor öreg ,
 Ő már többet nem iszik.
 Bort ide hát, bort ide hát,
 Hadd mulassunk hajnalig.

Újvárosi Miklós rendszerint „Megugratott Hortobágyon a karámból egy csikót”, Máthé Imre pedig a „Daruhegyi Kanálisban hörtelenkedő nagy békáról” szeretett nótát hallani. Szűcs Lajos (micsoda tiszta csengő tenorhangon!) Vascutora Bernát sógorról énekelt mindig nagy sikert arató szólót. A dallam még duruzsol bennem, de a szöveget elvesztettem mintegy ötven egynéhány esztendő során.

Volt egy „Füvészsoltárok” c. könyvecskénk. 1940 elején gépeltük finom bibliapapírra és köttettük a Prof példányát fekete bőrbe. Ez a példány Kolozsvárott maradt, az enyémet valószínűleg elszívták a Felszabadítók.

Ebben a könyvben a legszívesebben dalolt népdalok szövege mellett az intézeti tagokról és eseményekről szóló alkalmi és bökversek voltak. (zárójelben, hogy melyik milyen dallamra megy?) és százegynéhány disznó nóta. Ezek között voltak szelídek és kedvesek, akár egy leányiskolában is elénekelhetők és voltak drasztikusan obszcén, durva mocsokságok is, amint a mezeivirág csokorban is megfér egymás mellett a halk harangvirág, és a harsogó illatú szurokszegfű.

A Prof a könnyed, szellemes disznó nótákat széles mosollyal, hamisan kacsingatva és ütemes asztalveréssel énekelte („Margaréta téged úgy imádlak...”, „Még azt mondják a füvész...”, „A halápi híd alatt ...” stb.), de volt egy megfoghatatlan, pontosan meg nem határozható határ, amin túl elkomorult, fejét rázta, legyintett és morcos hallgatással jelezte, hogy ebből nem kér. A Löwy Árpád féle „disznólkodni szabad, de csak szépen” elv, a jóízlés és az ízléstelenség határa, amit ő különös érzékenységgel jelzett (és bennünk is tudatosított.) Így egészült ki életünk a botanikuskerti murikkal.

„... És jó volt ülni így, sötét bornál, az ében
 Fák közt, a kék tűzű szikrákkal záporos
 Nagy nyári ég alatt elnyugtatni boros
 Fejünket ősi bűk hű nagyapó-ölében.”
 (Tóth Árpád)

Folytassuk az emlékezést a kirándulásokkal, amik fontos részei voltak az intézeti életnek, hiszen azokon termelődött munkánk nyersanyaga, részben a gyűjtött növények, de följegyzések és a szociológiai fölvételek formájában is.

A kirándulásoknak két típusa volt. Az első oktató kirándulás, ami egy délutánt (kivételesen egész napot) jelentett, és amelyen a hallgatóság önkéntes csoportja vett részt, de csaknem mindig más szakos hallgatók, orvosok, jogászok, bölcsészek is eljöttek. Ritkán volt húsznál több résztvevő. A cél gyalog vagy vonattal egy órán belül elérhető, a Prof által jól ismert hely volt. A Nagy-erdő, Nagycsere, Haláp, Paci-erdő, Gót, Hortobágy, Ohati-erdő jutnak eszembe Talán az sem mellékes, hogy megfelelő csárda is legyen a közelben?

Ezeknek a kirándulásoknak menetrendje elég hasonló volt. A vonaton (hacsak a zsúfoltság miatt nem szóródtunk szanaszét) bármilyen téma kerülhetett, igazi diskurzus alakult ki. Így pl. vonaton tudtam meg, hogy a diskurzus nem egyszerű „beszélgetés”-t jelent, hanem szabad, kötetlen társalgást, melyben a téma, és mélység szeszélyesen változik, hiszen a szó a latin *discurro* ige = szétfut, szétterjed, szétoszlik, szétszóródik. A *discursus*, -us m. főnév = szétfutás, lőtás-futás, portyázás, kitérés valamire. A magyar diskurzussal a csapongó, változatos, sokoldalú, medertelen beszélgetést fejezzük ki, melyben „száz gondolat gördül szerteszéjjel”.

Nehéz lenne felsorolni, hogy mi mindenről diskuráltunk ilyenkor. Napi politizálás, bélyeg- és könyvgyűjtés a tudományos dolgozatírás „szabályai”, az újabb és klasszikus irodalom, vitás helyesírási kérdések, mozi és színházi előadások, vagy éppen az akkor épülő egyetemi templom építészeti esztétikája és még ki tudja mi?

Ebben a diskurzusban a Prof utolérhetetlen volt. Tudományos szakmai fölkészültsége, klasszikus műveltsége, sokoldalú olvasottsága, kitűnő memóriája (rengeteg verset, versrészletet tudott kívülről) és színes, gördülékeny beszédstílusa (kultúrája?) tették nagyszerű beszélgető és vitapartnerre. Akkor még nem borult mindenre vélt vagy valós személyes sérelmeinek átlátszatlan, szomorú fátyola.

Leszállás után aztán a botanikáé volt a szó. A Prof az élen járva adta a tempót. Ha valami említésre méltót talált: virágzó növényt, jellegzetes társulást (akkor még asszociációnak vagy növényközvetkezetnek hívtuk a mai görög-latin-német torzszülött „fitocönózis” helyett), de elég volt egy szép faszor, magános fa, esetleg megkapó tájkép, láp, erdő stb., hogy a Prof rövid előadást tartson róla, vagy, hogy érdeklődésünk, ismereteink fölkészültségünk fokát fürkészsze.

Érdekes, hogy mindig volt mondanivalója, közben a nem szakos résztvevők számára is természetvédelem, érdekes népi növénynevek, növényekkel kapcsolatos babonák, kuruzslás, a növények szerepe közismert irodalmi művekben vagy írónál, költőknél, a növényi motívumok eredete és jelentősége a szépművészetben és állandó szemnyitás a természet szépségeire és szigorú törvényeire. Ha a mai tudós akadémikusok, a természetvédelmi szakemberek a mohó vállalkozók, természetleigázó mérnökeink, „tanult barátaink” résztvehetek volna hasonló kirándulásokon, szebbek lennének kicsi országunk tájai, jobb lenne vizeink minősége, kevesebb kárt okoznának a bel- és árvizek, más lenne viszonyunk a természethez. De hát ahhoz az akkori Soó Rezső fölkészültsége, ékesen szóló szavai, mélyről jövő indulatai, és általános műveltsége kellene vezetőnek.

A ritkább növényeket, a növénygyűjtés elemi szabályainak hang-súlyozásával, gondosan begyűjtöttük a herbárium számára.

Mikor a Nap alkonyba hajlott és a botanizáláshoz csökkent a fény, játszottunk. Komámasszony hol az olló?-t, Hátulsó pár előre fuss!-t, Adj király katonát!-t, vagy ha a terep lehetővé tette, ipiapacsoztunk. Nem volt kötelező. Volt, aki durcásan vagy lenézően félreállt, de a többség szívesen résztvett ebben is.

„... Hátulsó pár előre fuss!”
 Kacagjatok tudós fiak,
 Az erdő ritkán láthat ilyet,
 Vígan játszó tudósokat.
 Szaladjál gyorsan, szedd a lábad,
 Hogy idején helyedre juss,
 Ha felhangzik a tisztás mélyén:
 Hátulsó pár előre fuss!

Hátulsó pár előre fuss,
 Hát futottunk játszva, csendesen,
 Futott mindenki ahogy tudott,
 Lassan, lomhán vagy rendesen.
 Félre minden botanikával!
 Komoly tudomány? Ejnye, kuss!
 És játszottunk boldog gyerekként,
 Hátulsó pár előre fuss!.,

A szürkület további mélyülésével a fáradt, jó levegőtől gyaloglástól és futkározástól éhező csapat a csárdában kötött ki. Az akkori csárda nem volt „vendéglátóipari egység”, nem voltak színes napernyők, műanyag párnás székekkel körülvett tenyéri asztalkák, nem volt étlap, és „azzal nem szolgálhatok kérem”. Persze nem kértünk tejszínhabos dupla feketét, Coca-Cola-t vagy rágógumit és nem vágytunk palackozott Chardonnais-ra vagy kozmetikázott Szürkebarátra. De mindig akadt friss tojás rántottánk, amiben húsos szalonnakockák, vagy kolbász karikák illatoztak, volt ropogós zöldpaprika, friss paradicsom, és őszi gyümölcs. Ha úgy rendeltük, agyoncsaptak néhány csirkét vagy tyúkot, amik rántva vagy pörkölve enyhítették a fűvészek éhét. Máshol a csárdásné fasírtot ajánlott ki tudja milyen húsból és milyen házi fűszerekkel fűszerezve. A bor, nos a bor néha a zsebünkben nyugvó bicskát nyitogatta, legtöbbször azonban természetes illatával-zamatával emelt a gyönyörű valóságnál is szebb világba. Mert a boldogság bennünk volt. A jókedv, a vidámság, tréfálkozás, a harsogó nevetés belőlünk fakadt. A nóták szívünkben szunnyadtak. És a vidám társaság fölött atyai méltósággal uralkodott a Prof, vigyázva a rendre, és mértékre, nevelve bennünk a fűvész önértetet, és a végén - kifizetve a számlát.

A csárda piros téglával kikövezett hús helyiség volt, legtöbbje nádfödeles, fehérre meszelt falai időtől megsötétült gerendás mennyezetet hordoztak. A csárdás a léckerítéssel védett kármentőben tanyázott és onnan hozta az ételt-italt a hosszú, kecskelábú asztal mellett, hosszú lócán ülő vendégeknek. Mivel a lócán nem lehetett pihenésképpen hátradőlni, az asztalra könyöklés nem lehetett illetlenség.

A csárdába járásnál fontos szerepe volt a felügyelőnek, akinek kötelessége volt józanul maradni, hogy az ügyek intézésében ne legyen hiba (elszámolás a csárdással, indítás, nehogy lekéssük a vonatot, jegyváltás, fölszállás, ne maradjon le senki stb.). Mértékletes bor-nem-ivása és pontossága miatt ezt a tisztelet legtöbbször Ubrizsy Gábor (a későbbi neves mikológus) töltötte be. A daloláshoz Hrabóczy János (remélem jól emlékszem a nevére) „III-IV. éves” hallgató muzsikált. Alacsony fekete hajú, barnabőrű cigány eredetű hallgató, aki néha még az órára is hóna alatt hegedűtokkal járt. Aranyos kedélyű, melegszívű kolléga volt. Ha a nóta-nóta körbejárt, valami halk, lassú hallgatót húzott, amit dúdolással kísért. Hogy a hegedűvel tercelt-e a dúdoláshoz, vagy azzal a hegedűjátékhoz, nem tudom, de emlékszem, hogy szemünk is könnybe lábadt néha szívbemarkoló muzsikájától.

A szájhagyomány szerint - ma már nehéz lenne utánajárni - a Prof egy vizsgán vagy kollokviumon, közös megegyezéssel, elbuktatta, hogy még egy évig zenéljen a fűvészeknek. A buktatás után valami ösztöndíjat szerzett neki. (Lehet, hogy nem igaz, de „nagyon jellemző”!)

A vonaton hazafelé természetesen folytatódott a mulatság. A nagyon elesetteket fölraktuk a csomagtartóba vagy ülés alágurítottuk. Az akkori „termes-fapados” kocsikban utazó idegenek is gyakran bekapcsolódtak a nótába, csárdásba, kellemes hangulatban tértek haza és talán hosszan emlegették azokat, akikkel találkoztak: A debreceni Híres fűvészeket. És tessék elhinni, hogy ennek a vidám fűvészkedésnek forrása, atyja, mozgatórugója Soó Rezső volt.

„...Gazdánk vígkedélyű örökifjú ember,
Tudja a kémiát, tudja mi a kender?
A növényföldrajzot is tudja. Több ízben
Kifejtette miért nincs Festuca a vízben.
Kitetszhetik ebből, a biológiát
Épp oly jól tudja, mint az ökológiát.
De mit ér magában ez a sok tudomány,
Mit a sok foliáns, komoly szent iromány?
Az Élet házának ez erős alapja,
Vígkedély, vers, nóta, a cifraság rajta!
Ezt a két világot jó Professzor Úrban
Meg lehet találni de szép egyensúlyban.
S miként az égbolt is gyakorta felmordul,
Gazdánk kedve néha zivatarra fordul.
Csillag esik, föld reng, villámlik néhányszor,
Félelmes haraggal a fűvész professzor.
De mikor kiderül s mosolyog az ajka,
Minden hallgatónak kedves édesapja...”

A másik kirándulás-típus a többnapos intézeti kutatóút. Ebben az időben tért vissza a Felvidék déli sávja. Az intézet Kassa és Rozsnyó környékén (Szádelői-völgy, Torna, Áji-völgy) kezdte a munkát, amit később számos kirándulás követett a Beregi és a Máramarosi-havasokba. Ezeket az utakat a Prof tervezte, eleinte, nem véve figyelembe a szintkülönbséget, alaposan túladagolva a napi úthosszakat! Fő feladat florisztikai adatok és szép „herbárium-érett” növények gyűjtése volt. Mivel akkoriban még újságpapír méretű mappába raktuk újságpapír közé a növényeket, takarékoskodni

kellett a hellyel, és kirándulás tervezésénél alapvető kérdés volt a résztvevők létszámának megállapítása, hogy megosszuk a tele mappák cipelését. Ha olyan települést érintettünk, ahol a gyűjteményt postára adhattuk, Debrecenbe küldtük azt Soltész János és az otthon maradottak gondjára bízva a présbe rakást. Legtöbbször azonban napokig cipeltük a vaskos csomagokat.

A megfelelő helyeken szociológiai fölvételek készültek. a megfelelő hely kiválasztása a terepmunka egyik legkényesebb kérdése. A Prof, vérbeli florista lévén, a nagy kiterjedésű egyhangú növényközösségekben, főleg erdőben, valamely ritka, vagy nevezetes növénynél adta ki a parancsot: „Felvétel!” A választott növény az ő négyzetébe került, a többiek (2-4 fő) hangtávolságra telepítették a sajátjukat (a négyzetek vagy érintkeztek vagy sem). A Prof a saját négyzetében észlelt fajokat mondta sorban, amihez a többi négyzet A-D értéke következett természetesen mindig ugyanabban a sorrendben. Ha az első négyzetben már nem volt újabb faj, sorbajárta a többit, és így készült egy „beállással” 3-6 kvadrát. Az eredményt a Prof jegyezte olyan olvasható írással, hogy a fölvételeket akár idegen ember is összeállíthatta, bár meggyőződésem szerint ő valóságos szenvedéllyel szerette és művelte a táblázatszerkesztés mesterségét.

Ezeken a hosszú kirándulásokon a már említett szervező képességén és céltudatos tervezésén kívül igen rokonszenves vonása volt, hogy sohasem hagyott magunkra minket. Rozsnyón pl., ahol turista szállóban elég külterjes viszonyok uralkodtak, elsétálhatott volna az alig félóránnyira lévő szálloda kényelmébe, de velünk maradt. Mikor egyszer a zord időjárás miatt egy kis falu állomásán rekedtünk és az állomásfőnök, mivel a faluban szállás-lehetőség nem volt, kinyitott számunkra egy mellékvágányon veszteglő másodosztályú kocsit. A Profnak hiába ajánlotta föl a MÁV egyetlen vendégszobáját, ő nem hagyott el minket.

A kirándulásokon egyetlen „kiváltsága” volt: ha már mindenkinek megtelt a cipelő kapacitása, az „utolsó mappát” ő vitte haza.

Becsülni sem tudom, hogy hány herbáriumlapot termeltünk, hány új florisztikai fölfedezést tettünk és felvételeink mely dolgozatokba épültek, de biztos, hogy munkánk mindig a nagy célt, a Prof. elképzeléseit szolgálta.

Nem lenne teljes a kép, ha nem szólnánk Soó Rezsőről, a tanárról is.

Ebben az időben (1938 után) a „természetrájk” szakos hallgatók létszáma olyan kicsi volt, hogy az előadásokat három csoportban: I-II. év, III-IV. év és egyeseket I-IV. év számára tartották. A gyakorlatokon személyre kiadott mikroszkóppal és boncfőlszereléssel vettünk részt, mindenkinek jutott külön vizsgálati anyag, nemcsak határozandó növény, de (a zoológián) boncolni

való béka és nyúl is. Az órákon az I-IV évnek. hirdettek kivételével, 12 hallgatónál ritkán ült több a padokban. Ennek a kis létszámnak számos előnye és a lógós hallgatók szempontjából hátránya volt. A Prof minden hallgatóját ismerte és a távolmaradókat, katalógus olvasás nélkül is számontartotta és felelősségre vonta (néha villámló zivatarhoz hasonló intenzitással).

Sok órát tartott, de voltak kollégiumok (sejttan, szövettan, anatómia, alaktan) amelyek előadását a tanársegéd-személyzetre, elsősorban Máthé Imrére, bízta. Növényföldrajzi órái viszont élményszámba mentek, különösen annak, aki többé kevésbé ismerte a hazai növényfajokat. A rendszertani előadásokon mindig rövid volt az óra a sok részlet, elkalandozás miatt, amik azonban nem úntattak senkit. Érdekes, hogy a növényélettant mindig magának tartotta, kiemelve és hangsúlyozva a biokémia fontosságát.

A hallgatók nagy tudását respektálták, szeszélyes természetétől tartottak. A növénytani kollokviumok és vizsgák nagy erőpróbának számítottak, és azokat minden hallgató komolyan vette, készületlenül alig mert valaki jelentkezni. A hét végi kirándulás nem volt kötelező, mégis mindenki szívesen részt vett rajta, sőt más szakosok, vegyészek, filozopterek, medikusok is gyakran csatlakoztak, nem annyira a túra, sokkal inkább a vezető professzor természetismerete, érdekes előadásai, színes egyénisége miatt. Más tanszékek gyakornokai és tanársegédei is gyakran hozzá fordultak, hogy támogatását kérjék egy-egy pályázat, sőt állás elnyerése érdekében. („Ha botanikus nem pályázik, már magának érezheti a stipendiumot”).

Sokan kértek tőle szakdolgozati vagy doktori értekezés témát. Az így kialakult föladatak legtöbbször a nagy célkitűzés felé vezető út kisebb-nagyobb részévé vált. A szakdolgozatok, doktoranduszok és magántanárok nagy száma a legérzékenyebb „népszerűségi mutatók”.

Az első debreceni időszak emlékei közül kettőt még érdemes szóvá tenni. Az egyiknek „Ubrizsy Gábor bölcsessége” címet adnám. Ubrizsy igazi filozopter volt. Mindig kifogástalanul öltözött, ruházatából sohasem hiányzott a nyakkendő, és sűrű Márfia kalap, télen kamáslit, csatakos időben esernyőt és kalocsnit viselt. Nem üzött semmiféle sportot, és nem értette, hogy lehet egy-egy futballmeccs kimenetelén vitatkozni, izgulni, örülni vagy bánkódni. Hallgató korában hihetetlenül szelíd, békétűrő ember volt, ugratásaink, és vicceink gyakori céltáblája. Fejlett humorérzéke miatt sajátmagán is tudott jóízűen mosolyogni. Minden érdekelte, filozófiai és

történelmi könyveket olvasott és kellő kritikával szemlélte a körülötte zajló világot.

A maga csöndes módján többször kifejtette, hogy „ha botanikusként életben akarsz maradni, olyan szakmát válassz, ami távol áll Soó professzor úr érdeklődési körétől”. Ezt később mások is észrevették, sőt le is írták, de én Ubrizsytól hallottam először. Igazságát talán saját bőrömen is tapasztaltam. Másik bölcs cselekedete az volt, hogy bár a Prof nagyon kapacitálta, hogy menjen vele Kolozsvárra, ő mindég kitért a kérés elől és Debrecenben maradt.

A másik emléket akár mulatságosnak is mondhatnánk, ha nem lettek volna nagyon nemszeretem következményei.

A folyosóról léptem a herbárium-terembe, hogy onnan a könyvtárba jussak. A könyvtár ajtaja melletti szekrény aljából egy fehér köpenyes alak próbált kivenni egy faszcikulust, miközben fenekét védtelenül hagyta. Mivel a Prof csak egész kivételesen viselt fehér köpenyt, Szűcs Lajosnak véltem és bár tudat alatt csodálkoztam, hogy mintegy felkínálja a fenekét, alaposat húztam rá és átlépve a könyvtárba, Szűcsöt találtam a nagy zöld linóleumos asztal mellett. Ma is megáll bennem a szívverés. Visszafordultam. A hajoldozástól és az inzultustól bíbor arcú Prof villogó szemével találtam szemben magam.

- Mi volt ez gyakornok úr?!

Csak dadogni tudtam:

- Fatális tévedés... azt hittem, hogy Szűcs... miért volt a Professor úron fehér köpeny?

- Úgy! Szóval a debreceni egyetemen a gyakornokok írják elő a professzorok viseletét? Egyébként fenyítenek?!

Azzal, hóna alatt a herbáriumköteggel átviharzott a könyvtáron és becsapta szobájának ajtaját.

Úgy ment haza, hogy észre sem vettük. Most mi lesz?

Másnap délelőtt az Állattani Intézetbe kellett mennem Hankó professzor úrhoz. Bekopogok és harsány "bújj be!" kiáltására belépek. A professzor úr pipájával vesződött, majd rámpillantva sietve a fal mellé hátrált:

- Elrejttem a fenekem, nehogy rácsapj!

- Honnan tudja professzor úr?

- Rezső mesélte idefelé a villamoson.

Majd hunyorítva hozzátette:

- Legalább jól odasóztál?!

Tanulság: Miután a Prof belátta, hogy nem tiszteletlen pimaszság, hanem valóban végzetes félreértés történt, értékelve a helyzet különösségét és humorát, jó történetet, valóságos adomát (modern szóval "sztori"-t) látott benne és mesélni kezdte, ismerőseinek nem kis megrökönyödésére. Ennek a mesélő kedvnek a fölismerése bonyodalmas következményekkel járt, de ez jóval későbbi történet.

Nem lennének teljesek az első debreceni időszak emlékei a súrlódások ismertetése és boncolgatása nélkül. A Profot gyakran illető "szeszélyes" jelző nagyrészt ezekből eredt. Ugyanazért vétekért pillanatnyi hangulata szerint egyszer intézetrengető patáliát csapott, máskor rövid, gúnyos megjegyzéssel vagy egyszerű kézlegyintéssel intézte el. Az időről-időre visszatérő casus belli-k apróságok voltak: szekrényen kívül hagyott herbárium lapok, nyitva felejtett herbárium szekrény ajtó, kivett könyv helyére nem tett cédula, kisebb-nagyobb határidők be nem tartása, szerzőnevek, irodalmi citátumok pontatlansága, levélcímzésben a "méltóságos" és "nagyságos" epiteton ornans összecserélése stb.

Tanulságos a papírvágó olló esete. Az intézet tulajdonában két hosszú papírvágó olló volt, egyik a Prof szobájában, a másik a könyvtárban. Ez utóbbi szőrén-szálán eltűnt. Mikor észrevette parancsot adott a keresésére ("agyönütöm azt, akinek a fiókjában megtalálom!"). Az olló nem került elő. Dühös kifakadások és kollektív letolások után, szokatlan szigorral megvásároltatta az asszisztencia pénzén. - Másfél év múlva találtuk meg: az egyik herbárium faszcikulusba volt bekötve. Nyilván véletlenül. Bűnös? Salamoni ítélet született: Ezentúl három papírvágó ollója van az intézetnek! Az egyiket magunkkal vittük Kolozsvárra, hisz "nem volt leltárban!".

Érdekes, de a szakmai véleménykülönbségek nem voltak ": súrlódás" természetűek. Ha előfordult ilyen, újra és újra visszatért rá, érvelt, szidott, gunyoros hangon hallatta saját álláspontját és dorongolta a vitapartner, de - úgy érzem ma is - ellenségeskedés nélkül, valami "szent haraggal".

Disszertáció témául a Nagyerdő fatörzseinek élő zuzmó- és mohatársulásokat földolgozását választottam, mivel "virágos" témát Debrecen körül nehéz lett volna kitalálni. A már-már kész munkát, anélkül, hogy szóltam volna neki, beadtam egyetemi pályamunkának. Megütközéssel vegyes csodálkozással kapta a dékániától a jelíges pályaművet. A díjat megkaptam (100 pengő!), de utána is sokszor vitatta a "fatörzstípusok" és a "moha-életformák" jogosságát. Volt, hogy naponként hozott szép írásával írt cédulát újabb irodalmi forrásokról, sőt különlenyomatot is! Én mindkét "találmányomat" kitaróan védelmeztem. A fatörzstípusokat végül elfogadta, a moha-életformák "lelövéséért" életem végéig hálás leszek, ismerve az évtizedekkel

későbbi modern rendszereket. Pedig a vita hevében voltam "taknyos kezdő", tapasztalatlan fantaszta, meggondolatlan újíto és még ki tudja mi, de bántó vagy sértő él nélkül. Lehet, hogy a Prof volt tapintatosabb (mint később), vagy mi voltunk kevésbé önértetek, mint a későbbi időszakok gyakran gyűlölködő emberei, és az első harag vagy keserűség leülepedése után beláttuk, hogy legtöbbször "neki volt igaz".

Külön érdemes foglalkozni a sok vitát kiváltó önálló gombaasszociációk kérdésével. Ubrizsy részben előadásban, részben az intézeti beszélgetésekben állandóan lándzsát tört az "önálló gombaasszociációk" léte mellett, kivívva ezzel a Prof és a többi kolléga viharos ellenkezését.

Ezek a viták hol komolyan, irodalmi adatok fölolvásával, szociológiai, biocenotikai elvek és alapok boncolgatásával, hol tréfálkozva folytak (lovasszobrot állít majd a hálás utókor a nagy gombaszociológusnak stb.)

Ubrizsy nem jött velünk Kolozsvárra, Máthé Imrénél doktorált, disszertációja is Debrecenben jelent meg. 1941-ben az Acta Geob. Hung. 4. kötetében (196. old.) a Prof érdes közleményt írt: "Megjegyzések Ubrizsy G.: A Nyírség gombavegetációja c. dolgozatához". Ennek hangja elüt a Debrecenben megszokottól. Jellegzetes tétéle: "...úgy ez, valamint újabban (Debr. Szle. 1941, 264; 1942, 19.o.) megjelent kezdetleges szociológiai dolgozatai egyéniek, nem tekinthetők munkatársaim-tanítványaim köréből megjelent, tőlem approbált munkáknak." A "jól képzett Ubrizsy a jövőben zavaros és fantasztikus elképzeléseket mellőzve, áapos és komoly munkát fog végezni, megbecsülve az irányító kezét."

Bizony ez a bíráló nem a gombavegetáció leírásának hibáit sorolja föl javító céllal, hanem a Prof sértődöttségét árulja el mert "...mikor kéziratát hozzászólás végett bemutatták, kijelentettem, hogy mai formájában doktori disszertációnak nem fogadnám el" - mégis megjelent!

De ez már Kolozsvárott történt...

Most még Debrecenben vagyunk. Az egyetemi hallgatók gondtalan életét Élvezzük. Pezsgő munka folyik az intézetben. Ez idő tájt jelennek meg a Prof nagy munkái (a "Vergangenheit", a Növény és élete c. reprezentatív kiadvány két fejezete stb.), ábrákat rajzolunk, kéziratot gépelünk, korrektúrát olvasunk össze, nem egyszer a Prof lakásán éjfélén túlig. Az összeolvasás szünetében gyors vacsorát kapunk a méltóasszonytól (rántott velőkre emlékezem), majd a kényszerű szünetekben, ha a figyelem lankadni látszik, a bélyeg- és ex libris gyűjtemény becses darabjaiban vagy a változatos könyvtár valami miatt aktuális kötetekben gyönyörködve gyűjtünk új erőt. A "vegetáció periódus" idején hosszú kirándulásokon koptatjuk a bakancsot.

Európában pedig a németek haláltáncának első lépései dübörögnek. Mi is megkapjuk a mézesmadzagot: a Felvidék egy sávját, majd Kárpátalját, végül Erdély északi részét.

Visszatér Kolozsvár és a Prof élete nagyot fordul.

Valahol már leírtam összefoglalásul: Az első debreceni tíz év alatt (akkor még senki sem tudta, hogy "második" is lesz) kezdődött a Tihanyban megfogalmazott életcél megvalósítása. Itt alakultak ki a Soó-iskola első körvonalai: tanítványok, akik hűségükkel, szorgalmukkal, az új módszerek elsajátításával, a koncepció elfogadásával, irodalmi kompilációval, növénygyűjtéssel, ötleteikkel és vitáikkal hordták az adatokat, az építőköveket a majdani beteljesülés épületéhez.

A Profban lobogott a nagy hiúság, de szó sem volt boldogtalanságról, meghasonlásról, "aki nincs velem, ellenem van" pesszimizmusról. Ha tanszéki állását elhagyta valaki, az nem volt "Hütlén Áruló" .

Soó professzor úr 1940-ben teljes testi és szellemi virgoncsággal indult új utakra Debrecenből legszeretettebb városába, Kolozsvárra.

3. fejezet

(2 félév Kolozsvárott)

"...Felveri nótánk Kincses Kolozsvár
Ódon falait s csodáló népek
Mosolyogva mondják: megjöttek végre
A debreceni híres, vidám fűvészek."

Két félévet hallgattam a kolozsvári Egyetemen; 1941 február 28-án kezdtem a VI. és 1942 decemberében fejeztem be a VII. félévemet.

A kolozsvári időszakra úgy emlékszem vissza, mintha állandóan valami mámoros varázslatban telt volna az idő. Csodálatos város, töredezett járdáival, pókhálós házaival, az évszázados sírkövekkel zsúfolt házsongárdi temető, a főtéren álló Szent Mihály templom, előtte pedig Mátyás király hatalmas lovasszobra, mind Kolozsvár régi magyar kultúrájáról mesélt. Ha a menza szünetelt, a Zokogó Majom vendéglőben abonáltunk, ahol nem ritkán egy szál cigány ríkatta a hegedűt akitől rég elfeledett nótákat tanulhattunk.

Hosszú, valóságos expedíció méretű tanulmányutak a Radnai-havasokba, Meszes-hegységbe, a Révi-szoros környékére és a Székelyföld nevezetes hegyei közé. Úgy éreztük ez a gyönyörű csoda sohasem ér véget.

De az intézet életében valami megváltozott...

A Profot a debreceni hat helyiségből álló negyedik emeleti kis intézet és a Nagyerdőből kihasított, kezdeti lépéseit tevő botanikuskert helyett Európa egyik legnagyobb és legszebb botanikuskertje, valóságos üvegház város, háromszintes, szépen berendezett Növényrendszertani Intézet, az Erdélyi Múzeum Egyesületnek a budapesti Nemzeti Múzeuméhoz hasonló nagyságrendű, gazdag herbáriuma és növénytani múzeuma fogadta. Már nem lehetett kissé emeltebb hangon bárkit magához szólítani. Kis tábla hirdette az iroda falán: csengőjelek az intézeti tagok számára.

Nem voltam már többé "Stricke" (tegezve), hanem "Lajoskám" (jókedvében tegezve) és zord hangulatában "gyakornok úr" (magázva), az utóbbi mind gyakrabban. Megszűnt az intézet családias közvetlensége; volt, hogy 2-3 napig nem is láttam a Profot, pedig mind a ketten, egész nap benn dolgoztunk. A Prof a nagyobb oktatási és adminisztratív föladatak mellett emberfölötti tudományos programot tűzött maga elé. Négy saját folyóiratot szerkesztett, ami a debreceninél sokkal nagyobb terhelést jelentett szellemiekben, erőben és időben egyaránt. Talán úgy fogalmazhatnánk, hogy a jól szervezett, könnyen kezelhető debreceni viszonyokhoz képest vezetése elbizonytalanodott.

Vegyük pl. a titkárnő választást. Újságban hirdettük a betöltendő állást. Három jelentkező akadt, akiket - talán mert én voltam az első számú robotgépíró Debrecenben - segítségével próbált ki.

Az első jelölt gyorsírní nem tudott, hibásan és lassan gépelt, szóba sem jöhetett. A második jelölt javakorú, szemüveges, szépen beszélő, nyugodt hölgy, gyorsírt, gyorsan, pontosan és hiba nélkül gépelt. A harmadik szemrevaló csitri lány, "előnyös" megjelenés (karcsú, hosszú lábú, rövidszoknyás, ügyes kis hegyes mellecskékkal és hátközépig érő szépen gondozott hajzuhataggal. Közepes lassúságú gépelés, egy helyesírási hiba, gyorsírní tud, ha "muszáj".

A "vizsgáztatás" után (a hölgyek kinn vártak) azt mondja a Prof:

- Hát nem nehéz a választás.

Én is mondom a magamét:

- Nem. - második magasan a legmegfelelőbb.

- De Lajoskám, csak nem gondolod komolyan, hogy ezt a mámit nézem napról-napra? Inkább a "hajas babát" vesszük föl.

Úgy is lett. Meggyőződésem, hogy a "mámi" komoly terheket vett volna le a Prof válláról. Számos ügy önálló intézését lehetett volna rábízni, míg a kétségtelenül csinosabb jelölt csak végrehajtó szerepre volt alkalmas.

A Prof mindent maga akart intézni, holott az egyre növekedő, sűrűsödő feladatok szülte feszültséget csak munkamegosztással lehetett volna enyhíteni.

Ezt azonban megakadályozta a saját maga által (később!) hiúságnak nevezett tulajdonsága, ami itt, Kolozsvárott bukott először felszínre.

Ha van a világon az alacsonyabbrendűségi komplexum ellenkezőj, a felsőbbrendűségi tudat okozta vágyak, elképzelések és a velük kapcsolatos gátlások rendszere, akkor ez végletesen működött a Profban. Bizalmatlanság mindenki más képességeivel szemben, legyen az tudományos kérdés fölvetése, valami, a sablontól eltérő megoldás keresése, de helyesírási vagy helyes írási készség, bármilyen ügy bármilyen kézenfekvő elintézése. Mindent saját kezében tartani, ellenőrizni, kritizálni, hiszen rajta kívül nem létezik tökéletesség! Ez a felsőbbrendűségi tudat bizonyos tévedhetetlenségi hittel és hatalmi mámorral párosult.

Szinte soha nem volt "társ szerző", mindig jelezte saját fontosabb szerepét a bármilyen közös munkában. A többiek "csak" "adiuvante" vagy "közreműködésével" szerepelhettek mellette.

Ez a tulajdonsága képtelen helyzeteket teremtett, melyek láncreakcióként gerjesztettek újabb és újabb kellemetlenségeket.

Gürtler Kornél "inspektor úr", a híres kolozsvári botanikus kert létrehozója már nyugállományban, csak eszmei értéket jelentő csekély tiszteletdíjért vezette tovább a kert ügyeit. Nemcsak az elhasználódott, fakult táblák helyett írt újakat jellegzetes betűivel, de "még egyszer" kivirágoztatta a Victoria regia-t a viktória-ház medencéjében, komoly kertészeti bravúrral. Nemcsak kitűnő botanikus, növényismerő volt, nemcsak a küldött magok vagy termések nevét tudta egyszerű ránézéssel, de azt is tudta, hogy mikor, hány napszámra van szüksége a kert gondozásában.

A botanikus kertnek külön kiskasszája volt a belépődíjából, levelezőlapok és más emléktárgyak árusításából. "Utalványozási joga" a professzornak volt. Gürtler néhány ásót vagy kapát vett a kiskassza pénzén és erre "nem kert engedélyt" a Proftól. Hangos perpatvar keletkezett. A csendes szavú inspektor úr szabadkozott, hogy a "román érában" ez természetes volt... de ez olaj a tűzre!

A tisztességben megőszült, jóval idősebb Gürtler ezt nem vágta zsebre - és abbahagyta áldásos tevékenységét a kertben. A Prof Ujvárosit bízta meg a kert vezetésével, akinek akkor még sem tudása, sem tapasztalata nem volt, és béna lábaival sem tudott "mindenhol ott lenni". Azt hiszem ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1943-ban a sepsiszentgyörgyi Mezőgazdasági Szakközépiskolába távozott, újabb gondot okozva ezzel a Prof számára.

Én 1942 decemberében mentem vissza Debrecenbe, tehát az ez utáni eseményeket legfölből hallásból ismerem. De fölhasználom az alkalmat, hogy válaszoljak a sokak által sokszor fölített kérdésre: Min veszttem össze a Proffal és miért mentem vissza Debrecenbe?

Nos, a válasz kissé hosszabb lére eresztve így hangzik, akkor is, ha a kérdezők nagy része már nem vehet róla tudomást, hogy a túlvilági fűvész mezőkön elcsevegjenek róla:

1942 nyarán Borza Sándor (Alexandru Borza), az ideiglenesen Temesvárra telepített román egyetem botanika tanára fölkereste intézetünket, hogy ellenőrizze itt hagyott javainak sorsát.

A Prof akivel Borza csak németül volt hajlandó beszélni, holott mindenki tudta, hogy a budapesti egyetemen végzett, rám bízta, hogy mutassam meg a külön helyiségben, lakat alatt őrzött "román ládákat". Borza, miután meggyőződött holmija érintetlenségéről, amit nem érdemes Temesvárra szállítani, mert úgyis visszajövök!, leült a ládára és játszva a finomkodó (balkáni) franciát, csevegni kezdett, hogy aszondja: mit tervez gyakornok úr? a távolabbi jövőben is Kolozsváron akar élni? Gondolt-e már arra, hogy mitől függ, hogy Kolozsvár magyar maradjon? A kérdésekre feleletet sem várva, az utolsóira maga válaszolt: a német győzelemtől.

Borza professzor úr elment, de a mondás bennem bujkált. Visszaemlékeztem, hogy nagyobb diák koromban hányszor hallottam, hogy ez vagy az "erdélyi menekült", azért olyan nagy a szája! Én jövőre elmegyek katonának - töprenkedtem - a leszerelt katonát a munkahelye általában visszaveszi, de... Miért legyek én Kolozsvárról menekült gyakornok, mikor debreceni is lehetek? Elhatároztam, hogy visszatérek Debrecenbe. A karácsonyi szünetben érdeklődtem Máthé Imrénél, hogy visszavennének-e? Imre, aki egyedül maradt és két helyen kellett helytállnia örömmel fogadott és a dékánja beleegyezését is biztosította.

Kolozsvárott kiváltottam a távozási bizonyítványt, összecsomagoltam és bementem a Profhoz elbúcsúzni. Nem mondhattam meg távozásom igazi okát. Aki azt, hogy gyakornoka a fenekére csapott, ismerőseinek, olyannak is, akik ezzel tekintélyét rombolhatják, széltében-hosszában elmondja, megteheti azt is, hogy fölhaborodottan vagy csak érdekes esetként mesélni kezdi: ez az ostoba (hűtlen, hálátlan, meggondolatlan, kerge stb.) Felföldy visszament Debrecenbe, mert nem hisz a német győzelemben. Ha ez a sztori "illetékes" fülekbe jut, börtön vagy internálás a vége. (Háború alatt senkinek, még a szüleimnek sem mondtam meg visszatérésem okát)

Mivel távozásomban személye elleni kifogást gyanított, hangsúlyoztam, hogy visszatérésem édesanyám kívánsága szerint történik és semmi más szempont nem szerepel benne.

Két és fél órai gúnyos, goromba, hisztérikus és még ki tudja hány féle alaphangú gyözködés után mondta ki az akkor végzetesen hangzó szavakat: "maga szerencsétlen, csak nem hiszi, hogy ebben a szakmában érvényesülni tud a segítségem nélkül?!"

Ma, 57 év után is beleborzongok abba a sértődöttségbe, ami akkor átviharzott rajtam. A Prof nem hiszi, hogy tisztelem és szeretem, azt hiszi, hogy azért dolgoztam intézeti és a személyének szóló feladatokon szorgalmasan és legjobb tudásom szerint, hogy "protekcióját" elnyerjem? Azt hiszi, hogy nem tudok megállni a saját lábamon? Vérig sértett hiúsággal távoztam, azzal a szilárd elhatározással, hogy soha többé nem állok szóba Vele.

És a vonat zakatolva vitt hazafelé a sötét éjszakában és bennem gondolat gondolatot, terv tervet kergetett és a hosszú úton vélt sérelmem, fájó hiúságom, gyerekes haragom fűtött, és "a harag rossz tanácsadó".

Mikor Debrecenben kiszálltam a hideg téli hajnalba, konok elhatározás született: írok egy növénypszichológiát, egy könyvet, ami megmutatja, hogy Nélküle is megy (és megelőzve az akkor már készülő Növényföldrajz-ot). Mai fejjel belátom, hogy otromba, méltatlan, csúf cselekedet volt, de "a harag rossz tanácsadó".

Prof kitartására és céltudatosságára jellemző, hogy miután Édesapám leveléből meggyőződött róla, hogy nem az ő személye miatt hagytam ott Kolozsvárt, már 1942 tavaszán, mivel az erdélyi erdő fölvételekben a mohaszintet vagy Hargitai vagy én csináltuk, de Hargitai mintáit is én dolgoztam föl, két hétre meghívott a félbehagyott munka befejezésére.

Közben állandóan kapacitált, hogy nála doktoráljak, mert saját szavai szerint, "méltánytalanság" lenne, ha Máthé Imre doktoráltatna. Még a disszertáció kiadási költségeit is vállalta. Így aztán 1942 október 3-án a kolozsvári egyetem doktora lettem.

Kapcsolatunk csak a Növénypszichológia megjelenése után szakadt meg.

Távozásom Kolozsvárról és a könyv megjelenése általánosan ismertté vált a botanikusok között, mivel a Prof nagy haraggal kürtölte szét, sőt a könyvet harapós és személyeskedő recenzióval illette (Scripta Bot. 2, 138-140. 1943). A Prof személye iránti széleskörű ellenszenv, mint a "Soó-jelenség" egyik összetevője, ezzel kapcsolatban tudatosult bennem.

Abban az időben az egyetemen 20 óra kitűnő kollokviumi jegy szerzése után fél vagy teljes tandíjmentességet lehetett kérni, a hallgató vagyoni

helyzete szerint. Mivel édesapámnak saját háza volt, de nyugdíja nem haladott meg bizonyos határértéket, én csak fél mentességet kérhettem és azt félévről-félévre meg is kaptam. Nagy csodálkozással értesültem 1943 februárjában, mikor Kolozsvárról "visszatértem", hogy díjtalan tanársegédnek neveztek ki, teljes tandíjmentességgel. Mikor a "nagyságos asszonyt", a dékánia mindenható adminisztrátorát megkérdeztem, ő kezét ökölbe szorította és ádáz grimasszal szólt:

- Lajoskám! Ezek (intett fejével a tanácsterem felé) így utálják Soó Rezsőt!

De az igazi meglepetés a könyv terjesztésekor ért. Nekem a kiadás kerek 1000.- pengőmbe került, amiért 1000 kötetet nyomattam, 1 kötet tehát 1 P volt és 8 P.-ért adtam, vagyis 125 kötet eladása után már "pénzemenél voltam". Apám pl. az utolsó pillanatig hitetlenkedett, hogy van 125 ember Magyarországon, aki megvásárolja ezt a könyvet. A kiadás árában 100 drb "terjesztő levél" is volt, rózsaszín kartonból készült és két lapból állt, az egyik ismertette a könyvet, a másik megrendelő lapként szolgált. Ezek szétküldése után szinte postafordultával jöttek a megrendelések. Az, hogy egyetemi tanszék 20 drb-ot rendel még érthető (?), de hogy magánosok miért kértek 5-6 példányt, nem értettem. Minden esetre októberre (mikor bevonultam) már túl voltunk a 250 példányon.

Csak a háború után, talán a vácrátóti szimpóziumok egyikén, Ujhelyi Jóska nevetett ki és világosított föl, hogy a kollégák azért támogatták a vállalkozást, mert az bosszúságot okozott a gyűlölt Soó Rezsőnek. Tanulságos lenne átnézni a följegyzéseket (Anyám vezette őket szépen kiírt gömbölyű betűivel), hogy ki hány példányt rendelt, mert ez fokmérője lenne ennek a gyűlöletnek. Szerencse, hogy nem őriztem meg őket.

Állítólag, mikor Udvardy Miklós 1945-ben engem javasolt botanikusnak a tihanyi intézet szervezésén dolgozó Beznák Aladár (orvos!) professzornak, ő megkérdezte:

- Felföldy? aki borsot tört Soó Rezső orra alá?

Lehet, hogy életem legszebb tihanyi 20 évét is - bár negatív előjellel - a Profnak köszönhetem?

Ez hát a kolozsvári összeveszés és a Növényeszociológia könyv születésének hiteles története.

A szakmai társadalom különféle módon reagált ezekre -az elsősorban a Prof által- dobravert konfliktusokra.

Dudich Endre például, a másik nagy formátumú, iskolateremtő professzor, még jóval a háború után is szememre vetette, hogy "így nem lehet viselkedni

egy egyetemi tanárral szemben" és ítélete azt hiszem haláláig nem enyhült irányomban.

A tudományos akadémia személyzeti osztályának is kapóra jött ez a "múlt", mikor legkedvesebb epitheton ornans-át, az "összeférhetetlen"-t rám akasztani nem volt rest.

4. fejezet (Őszinte beszéd e háború után)

1945 május közepén értem haza a háborúból Debrecenbe. Mivel várható volt Soó professzor visszatérése, az egyetem tájára sem mentem, hanem a pallagi Gazdasági Akadémia növényteni tanszékén adtam be kérvényemet tanársegédi vagy intézeti tanári állásra.

Az egyetemen lehetetlen helyzet uralkodott. Mivel a természetrajz összes tanára elmenekült vagy máshol vállalt állást, Sátori József, a zoológiai intézet (azt hiszem) adjunktusa volt a "rangidős", akire a kar a természetrajzi előadások szervezését bízta. Mikor Sátori megtudta, hogy hazaértem, jó taktikai érzéssel három csinos lányt küldött, akik közül kettő még hallgatott engem 1943-ban, hogy keressenem föl.

Megegyeztünk, hogy amíg Pallag válaszol -1946 elejére ígérték - kineveznek tanársegédnek az Állattani Intézethez, hogy a bármely pillanatban betoppanható Soó profot elkerüljem. Sátori az állattant már "rendbe rakta", nekem a botanika jutott {ablakok beüvegezése, rendrakás, leltár ellenőrzés, herbárium rendezés, takarítás stb.}. A szeptemberi félév kezdésre minden elkészült. Hogy a Prof mikor érkezett, nem emlékszem. Én tisztelettel referáltam az intézet helyzetéről, átadtam a kulcsokat és visszavonultam az állattanra.

Valószínűleg nyomasztó egyedülléte miatt egy októberi délután meghívott magához vacsora utánra, mondván, hogy "ideje lenne elbeszélgetnünk egy kicsit..."

Én akkor már Tihanyba készülődtem, így kötöttség nélkül, szabadon "mindent" megbeszélhattunk ami a botanikában és 1938 óta kettőnk között történt. Hitetlenkedéssel, vegyes csodálkozással hallgatta, hogy én a háború és Kolozsvár elvesztését előre látva tértem haza Debrecenbe, és belátta, hogy ezt akkor valóban nem lehetett senkinek bevallani.

Bizonyos megütközéssel vette tudomásul, hogy én megsértődtem azon, hogy "maga szerencsétlen, csak nem hiszi, hogy segítségem nélkül érvényesülni tud ezen e pályán?" és ez a sértődöttség szülte a Növény-szociológia könyvet.

Nem értette azt sem, hogy szigorú bíráló cikkére miért nem válaszoltam. Nem elégitette ki az én "mert a bírálóat lényegében jogos és igaz volt" érvelésem. Soó Rezső ilyen hangú bírálatot soha nem hagyott volna szó nélkül, és ő mindig, mindenben saját magából indult ki. (Azt nem vallottam be, hogy bölcs botanikusok szavára hagytam a dolgozatot válasz nélkül, mert nem akartam a tanácsadókat esetleg kínos helyzetbe hozni. Ma már nyugodtan leírhatom, hogy Boros Ádám és Kárpáti Zoltán harcos válasza tüzeltek, míg Jávorka Sándor és főleg Andreánszky Gábor prof. a bölcs hallgatást ajánlották. Si tacuisses philosophus mansisses! - az utóbbit fogadtam el.)

Előkerült még "az így nem játszom" komplexus is, mint az én "kiszámíthatatlan (rossz) természetem" egyik terméke. Sok szó esett az én Tihany imádatomról, azzal a végső kicsengéssel, hogy ahelyett, hogy elásnám magam Tihanyban, mellette, itt Debrecenben több lehetőség nyílik az "érvényesülésre". Hiába erősködtem, hogy Tihany számomra nem "ugródeszka" valamely "érvényesülés" irányába, hanem végső cél: életforma, a nyugodt kutatómunka megvalósulása. Talán ekkor legyintett meg annak a gyanúnak hidegsége, hogy a Prof számára nem a kutatómunka a gyönyörűség, hanem az csak eszköz valami "érvényesülés" nevű, számomra máig megfoghatatlan beteljesülés felé.

A hosszú, éjszakába nyúló beszélgetés után felborzolt lélekkel ballagtam az erdőn át hazafelé. Talán valami homályos lelkiismeret-furdalás munkált bennem, hogy íme egyedül hagyom hol feneketlenül gyűlölt, hol őszintén szeretett mesteremet.

Mert egyedül maradt, pedig nagyon nem szeretett egyedül lenni. Kolozsvár elvesztését személyes vereségként élte meg, azt hiszem teljesen sohasem heverte ki, és a pesti katedra utáni vágy ennek a megrázkódtatás okozta űrnek kitöltéséből keletkezett. Debrecen Kolozsvár után - sajátos értékrendje szerint - visszaesésnek számított, csak "második" helyezés volt és ő nem tudott nem első lenni. Kolozsvár után csak Budapest jelentett "érvényesülés"-t.

És a boldogság kék madara Pesten csapdába került. A saját maga által diktált iram, a mindent magamnak kell csinálni, mert mindenki más vagy hülye vagy áruló elv, ugyanakkor a mindenkire sandán leleselkedő, nyomasztó közéleti légkör, ami különösen az értelmiséggel volt ellenséges, amúgy is gyöngye (érzékeny) idegrendszerét valósággal szétmorzszolták, végül 1956-ban az az ifjúság, mely a harmincas-negyvenes évek Debrecenében édesapjaként tisztelte ... kizárta az egyetemről.

Ő viszont legjobb embereit vádolta hűtlenséggel és vadul csapkodva

mindenkit elzavart magától és ismét egyedül maradt, és önámító, önmarcangoló boldogtalanságát hirdette magánbeszélgetésben, nyilvános előadásokon és írásban egyaránt. De ez már másik fejezetbe tartozik.

5.fejezet

(Soó professzor úr boldogtalansága)

A boldogtalanság a boldogság hiánya. Ez utóbbit nehéz szabatosan meghatározni, mert túl szubjektív dolog. A lexikonok meghatározása szerint: "Pozitív tartalmú lelki állapot, az ember belső elégedettségét jelzi létföltételeivel szemben, elképzelései vagy céljai elérése révén." Szegényes meghatározás, hiszen hiányzik belőle egy pohár becehegyi bor, a XXI-es tarokk elfogása, kedves muzsikánk fölcsendülése vagy valamely szép táj megpillantása okozta pillanatnyi "boldog" érzés tovatűnő illata. Az állandó, homogén boldogság vagy boldogtalanság életerzése ritka, talán nem is létezik. Életünk boldog, közömbös és boldogtalan időszakok változó sorában telik. Az emberen múlik, hogy melyiket érzi fontosabbnak és tartósabbnak. Vannak optimista, derűs emberek, akik élvezik a boldog pillanatokot és feledésbe temetik a boldogtalanokat, ahogy a régi sláger szállt a tú nyomán: "Csak a szépre emlékezem..."

A pesszimista, borús kedélyű emberek viszont nem egyszer tobzódnak valós vagy vélt sérelmeik, kudarcaik, csalódásuk és bánatuk okozta szenvedésben: boldogtalanok. Ez az önsajnálát különösen értelmetlennek látszik, ha a sajnálkozó a szakmájában elérhető "minden" elismerést besöpört, sőt saját fogalmazású életcélját is teljesítette.

Soó professzor úr boldogtalanság érzése, ha nem volt tettetés, környezetét meghökkeníteni, sajnálkozását kiváltani akaró póz - amit nem hiszek - az ember és környezete közötti konfliktus eredménye. Próbáljunk ennek nyomába eredni'

1938-ban, mikor a debreceni intézetbe kerültem elsőéves gólyaként, díjtalan gyakornoknak, a Profot nemcsak tiszteletünk, de őszinte szeretetünk is övezte és népszerűsége általános volt a hallgatóság körében is. Én magamban két "negatív" tulajdonságát rögzítettem, inkább csodálkozva, értetlenül, mint elítélve: az egyik a hirtelen és gyakran oktan dühkitörései voltak. Csip-csup apróságok miatt egyszer intézetrengető patáliát csapott, máskor ugyanazt kézlegyintésre sem méltatta.

Már a folyosón hallottuk, hogy a könyvtárban tombol a zivatar. Nem is mentünk be, míg nem hallottuk, hogy csukódik szobája ajtaja. A terembe lépve a szakdolgozó leányt találtuk, aki a földön térdelt és csöpögő

könnyekkel szedegette katalógusának a földön heverő többszáz céduláját. Az egyikben a Prof valami hibát talált és mérgében szétszórta őket. Mikor meghallotta, hogy beléptünk, benyitott és az ajtóban állva, a méregtől még piros arccal, de engesztelődő hangon beszólt: "segítsetek neki rendbe rakni!" És a földön térdelő lány fölnézve, sírástól fénylő szemmel rebegte: "köszönöm szépen professzor úr!" Mindnyájan éreztük, hogy hirtelen méreg volt, de tartós harag nincs és nem a lányt, hanem a hibás cédulakatalógust szórta szét.

A másik számomra negatív tulajdonsága volt a kollégák (a többi ember?!) lenézése, leszólása. Már abban az időben hangoztatta, hogy "középszerű" tanárai voltak. Az általam elismert, sőt tisztelt botanikusokról (talán az egyetlen Jávorkát kivéve) igen gyakran nyilatkozott lekicsinylő, elítélő, gunyoros hangon. Debreceni professzor társai között is kevés volt, akit meg ne szólt volna.

De, mint már egyszer megfogalmaztam, az első debreceni 10 év alatt kezdődött a nagy tudományos életcél megvalósítása. Itt alakultak a Soó-iskola első körvonalai. Szó sem volt boldogtalanságról, "aki nincs velem, ellenem van" pesszimizmusról. Ha tanszéki állását valaki elhagyta, nem volt hűtlen áruló. Soó professzor úr teljes testi és lelki virgoncsággal indult 1940-ben Debrecenből legszeretettebb városába, Kolozsvárra.

És Kolozsváron történt valami.

Vége volt a kisméretű (debreceni) intézet hangosabb szóval átjárható családiasságának. A nagyobb intézet, botanikus kert, múzeum, a több hallgató, a felduzzadt igazgatói és ügyintézési feladatok, a hosszú, fásasztó, expedíciószámba menő, több napos tanulmányutak, emberfölötti tudományos program, négy saját folyóirat szerkesztése együtt olyan terhelést jelentettek, amin akkori szerény véleményem szerint is, csak a föladatak szétosztásával lehetett volna könnyíteni. Ebben azonban a később saját maga által hiúságnak nevezett vonása akadályozta meg. Itt, Kolozsváron bukott felszínre ennek a "hiúság"-nak igazi mivolta.

Nem tudom a lélektan ismeri-e az alacsonyabbrendűségi komplexum ellenkezőjét, a felsőbbrendűségi tudat okozta vágyak, elképzelések és a velük kapcsolatos gátlások rendszerét. Akkor ez így nem fogalmazódott meg bennem, de mai fejemmel úgy látom, hogy a Profban - talán Kolozsvár óta - végletesen működött ez a mechanizmus. Nemcsak bizalmatlanság mindenki más szellemi képességeivel szemben, de valami hatalmi mámor, ami bizonyos tévedhetetlenségi tudattal párosult.

Mindebből láncreakcióként gyűrűző feszültségek keletkeztek az intézeten belül, pl. konfliktusa Gürtler Kornél inspektor úrral, aminek következtében

Újvárosi került a botanikus kert élére, aki, miután látta, hogy a föladat túl nagy neki, más állás után nézett és "hütlelenül" elhagyta az intézetet. A feszültségek fokozott ingerlékenységet váltottak ki a Profban és a mind gyakrabban kirobbanó letolásoknak a Debrecenben teljesen hiányzó személyes élük lett.

És akkor jött az összeomlás, Erdély és Kolozsvár elvesztése. A második debreceni időszakot újabb negatívum terheli: a politikai félelem. Mikor 1946-ban Tihanyban járt, faggatni kezdett, hogy mit mondanék, ha valamely perben megkérdeznének, hogy irredenta és antiszemita beállítású-e? Nem az internálástól vagy börtöntől félt, hanem a katedra elvesztésétől és programja megghiúsulásától. Hogy elveszti kiválósága bizonyításának, újabb és újabb díjak, kitüntetések, tisztségek gyűjtésének lehetőségeit. Innen van, hogy előbb csak előadásainak bevezető és befejező részében, majd később írásban is fényes szó-tűzijátékokat rendezett a dicsőséges szovjet biológia, a bölcs Micsurinok és Liszenkók dicsőítésére.

Juhász-Nagy Pál Soó "személyes hatalomféltéséről", Borhidi Attila ugyanazzal kapcsolatban a politikai hűségnyilatkozat "túljátásáról" beszél. Mindkettő alapja a politikai félelem és megdöbbenő következményük, hogy a forradalmi fiatalság 1956-ban Faludi Bélával együtt kitiltja az egyetemről. Szörnyű trauma lehetett. Sohasem beszélt előttem róla.

A körülmények vázolója után nézzük a "boldogtalanság"-hoz vezető belső rugókat. A kulcsot saját szavai adják kezünkbe: "...kisdiák korom óta rettenetes hiúság, ambíció gyötört: minél többet tenni, alkotni, gyűjteni." (Bot. Közl. 62(1), 59. o., 1975)

A "gyötör" szó ebben a vallomásban arra világít, hogy a "tenni, alkotni, gyűjteni" nem jelentett gyönyörűséget, hanem valami kényszer hatására történő életforma-alakítást. Meggyőződésem (tapasztalatom?) szerint a Prof hiúságának igazi mivolta, mint már szóltam róla, saját egyéniségének túlértékelése, bizalmatlanság mindenki más képességeivel szemben, a kollégák (a többi ember?) lenézése, leszólása. Juhász-Nagy Pál így fogalmaz: "...Soó is, aki több elődjét, kortársát - mondjuk Tuzsont, Rapaicsot, Boros Ádámot - legtöbbször azért is illette valamilyen félrevezetően tömör, elmarasztaló minősítéssel, hogy ezzel is saját "de novo" géniuszának, minervai születésének képzetét hintse el vagy táplálja."

A mai botanika nomenklatúrai bolondériája jó alkalmat nyújtott neki felsőbbrendűsége dokumentálására. Ha valaki valamely fajon belül eltérő formát talált és az mondjuk változatként írta le, ezt át lehet "értékeln" és vagy "följebb" alfajként vagy "lejjebb" alakként leírni. Ilyenkor az eredeti szerző nevét zárójelbe teszik és az "átértékelő" nevét írják utána. A

Kézikönyvben több helyen tettenérhető, hogy a kortárs botanikusok elnevezéseinél túl gyakoriak ezek az "átsorolások".

Sokkal többre tartotta magát másoknál, nemcsak a botanikusoknál vagy professzor társainál, de politikusoknál, gyűjtőknél, bürokrátáknál, sőt egyes művészeknél, íróknál is. Ugyanakkor epedve várta ennek a lenézett profanum vulgusnak elismerését. Az önvallomásban szereplő "tenni, alkotni" célja tehát a "rettenetes hiúság" kielégítése lenne? Érvényesülés és elismerés? Címek, rangok, kitüntetések, díjak, jutalom, kedvező recenziók, idézettség stb. stb. ?

Ez ugyanis annyit jelent, hogy a "boldogságot" másoktól, "kívülről" várta, ami azért reménytelen, mert az "avatatlanok tömegének" mindig akad olyan része, ami nem osztozik az elismerésben, más véleményen van és ezt hallgatással, ajkbiggyesztéssel, gúnyos mosollyal, csípős megjegyzésekkel vagy hangos vitában nyilvánítja. A magát túlértékelő felsőbbrendűségi érzet és tévedhetetlenségi tudat (= hiúság?) az ilyen ellenkezésre, nemtetszésre fájóbban és (ön-)bántóbban reagál.

Ebből fakad dühös, néha hisztérikus elutasítása minden újnak, szokatlanak. De igazat adok Simon Tibornak Juhász-Nagy Pállal szemben: nem vethetjük a Prof szemére, hogy miért nem volt elméletibb, miért nem volt ekológusabb (a bőréből nem bújhatott ki), sőt tovább megyek az engedékenységekben és megértem azt is, hogy nem tűrte és nem serkentette a "korai lázadók" törekvéseit és, hogy miért nem hagyta gazdagítani az újabb módszerelmélet vívmányaival saját életprogramját.

Simon Tibor írta le a választ: "Alkotását, amit fölépített, a magyar flóra és vegetáció általa tervezett épületét, amit tanítványai ostromolnak és lerombolni készülnek, féltékenyen őrizte." Én hozzáteszem, hogy "rombolásnak" tartotta a továbbfejlesztést, finomítást, helyreigazítást is, ha azok alapja az általa gyűjtött adattömegén túli más elgondolás, "spekuláció" volt. Egyéniségének fontos kulcsszava az önvallomásban szereplő "gyűjteni" ige. A Prof egész pályáját ez a gyűjtés határozza meg. Ismét Juhász-Nagy Pál szavaival: "Viszont - a nagy kollektor buzgalmával imádta, élete végéig szenvedélyesen gyűjtötte, gyűjtette a tényeket." Idegenkedett mindentől, ami nem herbáriumlap, szociológiai tabella vagy irodalmi adat (azt viszont, pl. a kromoszómaszámokat, gondolkodás nélkül átvette, begyűjtötte).

Mikor 1942-ben a ruderális növényközvetkezetek rendezéséhez elkülönítettem a kétévesek életformáját az egyévesektől és a rendszerezéshez a két érték eredőjét használtam, késhegyre menő harcot kellett vívnom Vele, a szerkesztővel, akinek idegen volt az efféle "spekuláció".

Tudományos eredményei között jóformán minden adatgyűjtésen alapul. 26 "nagyobb fontosságú" munkája közül két tankönyvön és két növényhatározón kívül mind jellegzetes, rendezett, gondozott, további tanulmányozásra, továbbgondolásra alkalmas adatgyűjtemény. Ennek a módszernek nagy buktatója, hogy az egyre nagyobbra duzzadó gyűjtemény rendezése mind nehezebbé válik, ami a Kézikönyv alaktanilag változatos fajainak esetében jól tettenérhető: a bármilyen rend (pl. határozókulcs) nélkül, ömlesztve közölt fajok belüli taxonok között csak nagy gyakorlattal és előtanulmányokkal lehet eligazodni és ez az oka, hogy több társnév önálló helyet kapott. Juhász-Nagy Pál a "használatlan" szót adja a számba. Hatásos mondat, de nem igaz! Sohasem mondtam, hiszen mióta visszatértem a botanikához, állandóan használom. Nehezen kezelhető, de nélküle "előlről kellene kezdeni mindent" annak, aki a csonkaország növényzetével kíván foglalkozni. Érthetetlen (vagy az elmondottakból nagyon is érthető?), hogy a "gépi rendezés" lehetőségét meg sem próbálta fölhasználni.

Amit eddig írtam csak érdekes pletyka vagy tudálékos frázisok tömege lenne, ha nem szűrnénk le tanulságot belőle számunkra és a jövő botanikája számára is. Ostobaság lenne tanulságként hangoztatni, hogy kerüljük a pesszimista önsajnálatot, hiszen az legtöbbször nem elhatározás kérdése. Az optimizmus a sors (génjeink, gyerekkorunk, környezetünk, lelkivilágunk, műveltségünk stb.) kegyes adománya, boldogságunk egyik biztosítéka. Hogy a Prof pesszimizmusának hol rejtőztek eredeti rugói, sohasem fogjuk megtudni.

De példája nyomán rá kell döbbernünk, hogy a boldogságunkat fenyegető legnagyobb csapda a hiúság. Nem a természetes önérték és az elismerés jóleső fogadása, hanem ennek kergetése minden áron, a mások lenézésén, más munkájának, munkásságának lekicsinylése, minden kritika dühös elvetésén alapuló ön-túlértékelés, ami ugyanakkor kívülről vár szolgálai elismerést, dicsőítést. Ne gondoljuk, hogy aki olyasmit tud, amit mi nem értünk, az hülye. Az egyszerű emberi kapcsolatokban is és a szakmában is tolerálni kell a "másságot" - akkor is, ha az nem igeneli elméleteinket és eredményeinket vagy éppen túlmutat rajtuk. Saját magunk ellen vétünk, ha a más véleményen lévőt megsemmisítendő gaz ellenségnek tekintjük. Nem szabad személyes sértésnek venni, ha eredményeink "igazságát" más kutatók, más szemlélettel, más módszerrel, más idegrendszeren átszűrve megváltoztatják, még akkor sem, ha pillanatnyilag ez nem látszik továbbfejlesztésnek (javításnak, finomításnak), csak egyszerűen másnak. A fejlődés lehet, hogy ebben a "más"-ban rejtőzködik.

Soó professzor úr értékes életművet hagyott ránk és nyomozzuk bár, hogy "miben volt igaza és miben nem", vagy egyszerűen csak használjuk tisztelettel szakmánk további fejlesztésében, bizonyára akarata szerint cselekszünk.

Boldogtalanságának nyomonkövetését pedig használják a botanikusok saját életük szebbé kovácsolására, a buktatók elkerülésére, és ha ez csak kicsit is sikerül, akkor válik Mesterünk emberi gyöngesége is a gazdag örökség hasznos részévé.

DR. FELFÖLDY LAJOS

SZATALA ÖDÖN

A délkelet európai zuzmók legjobb ismerője volt. Kiváló felkészültségű, élesszemű taxonómus. Együtt voltunk 6 hétig - 1954-ben - Bulgáriában. Én a havasi gyepekben dolgoztam, cönológiai felvételeket készítettem Pirinben, ő Bozsánával (Zselezová), a bulgár barátnőjével a magashegyi zuzmókat tanulmányozta.

DR. SIMON TIBOR

TALLÓS PÁL

Együtt kezdtük egyetemi tanulmányainkat a soproni Erdész-karon. A végzést követő rövid néhány éves üzemi szolgálat után újra együtt dolgozhattunk az erdészeti Tudományos Intézet kutatójaként. Közös főnökünk Majer Antal, az erdők ökológiájával, növényvilágával foglalkozó kiváló szakember volt. Szívesen dolgoztunk keze alatt még akkor is, ha a fizetésünk nem tett lehetővé valamiféle gondtalan megélhetést. A közös munka azonban szoros barátsággá mélyült és ez maradt akkor is, amikor magam megházasodtam és a családi létszám is gyarapodott. Az akkor még legényember Tallós Pali gyakran megfordult nálunk. De sohasem vendégként érkezett, családtag volt mindig, aki alig egyéves fiammal vígan hancúrozott, még a szőnyegen is négykézlábra ereszkedve kedvesen és őszinte örömmel kergette az előtte csúszó-mászó apróságot.

Fogékony volt mindenre, ami szép és jó. Lelkes híve volt az Állami Népi Együttesnek. Kellemes énekhangján az egész repertoárjukat be tudta

mutatni és ezzel feledtette a hosszú utazások, kiszállások esti unalmát. Ha egy-egy ilyen művet megszólaltathatott, elveszett számára a világ, mindenről megfeledkezve adta át magát a zene gyönyörűségének. Talán ez a szépre szomjas lelkület vezette őt a botanika és a lepkészet felé is. Ebben ugyanaz a lelkesedés mozgatta, mint ami a zene irányába vonzotta. Nagyon tudott örülni egy-egy ritka növényfajnak, egy-egy új adatot jelentő növényi előfordulásnak. Közös felső-nyirádi erdei munkánk során erre bőven volt lehetősége. Erdész-szakmát tanult, gyakorolta ezt is, kutatási feladatai is ebbe az irányba terelték, de ezt kötelességből, becsülettel tette, nem láttam ezen közben azt a boldog mosolyt az arcán, mint amit egy szép lepkefaj láttán mutatott. Korai halála ígéretes kezdetet jelző pályát szakított félbe. Tudományterületét nagy tárgyi tudással, szenvedéllyel, örömmel művelő, és jólelkű meleg emberi szívvvel megáldott emberként emlékezünk rá.

DR. SZODFRIDT ISTVÁN

* * *

Számomra a „keménykezű” erdész-botanikus kolléga volt. Találkozásaink alkalmával egyoldalúan heves kézszorítással üdvözöltük egymást. Ezt követően pedig egyenként kellett szétszednem az ujjaimat, amelyek gyengédebb üdvözlést szoktak meg. Emberi kvalitása, vonzalma a népzenehez, legfőképpen pedig Szodfridt Istvánnal közös eredményei, a Trollius europaeus újbóli megtalálása, nagyrabecsülést váltott ki valamennyiünk-ből.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

TÍMÁR LAJOS

Tímár Lajossal az 1951-54 évek folyamán a Szolnok-Szeged közötti Tisza-ártér és hullámtér növényföldrajzi térképezésében közreműködő munkatársként ismerkedtem meg. Mint botanikusnak hivatástudata a terepmunkában mutatkozott meg legjobban. Katonás, pontos és lelkiismeretes volt. Hosszú, kimerítő gyaloglás, kerékpározás elengedhetetlen volt a térképezésnél. Kedves, közvetlen volt a nehezen meghatározható fajok tisztázásában, több növénytársulást Ő írt le. A munka során tekintettel a

Tisza melletti szálláshelyünk közelségére, az ebédszünetben kiúszott a folyó közepére és felfrissülve folytatta munkáját, a parton megbeszélve az aktuális problémákat a munkatársakkal. (Jeanplong József, Bodrogi György, Précsényi István). Esténként mesélt a halászok, gátörök életéről, a Tisza szeszélyes vízjárásáról. Túlkomoly volt, de a tréfákat, anekdotákat élvezettel hallgatta. A Tisza vize lágy, selymes volt, amit gátör módszerével merítettünk a felszín alatti viszonylag tiszta övből. Így igaz volt „aki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza” közmondás a valóságban. A vízi és parti növénytársulásokból sok újat fedezett fel, sok részünkről nem ismert fajt mutatott meg. (Verbena supina, Heliotropium supinum, Trifolium subterraneum, Linum tribracteatum, etc.). Sokat dolgozott a nedves gyepen, nem kímélte magát. Lépnagyobbodása miatt bizonyára fájdalmai voltak, de eltitkolta a terepmunka során. Kedves, előzékeny modorát mindenki kedvelte. A rózsehordó kubikusokkal éppúgy közvetlen volt, mint a képzett, felsőfokú diplomásokkal. A vasárnap mindig a családé volt. A feleségével és két gyermekével töltött órák életét bearanyozták. A játék, kirándulások Algyő, a Fehértó, Szeged környékén jelentették a boldog órákat. Halálával igaz barátot, jellemes embert veszítettünk el. Kegyelettel emlékezünk Rá, és mintaképnek tekinthetjük jelen életünkben is.

DR. JEANPLONG JÓZSEF

ÚJHELYI JÓZSEF

Mindannyiunk Jóska bácsija közismerten apró termetű, szemüveges, sovány kis emberke volt. szívélyessége viszont határtalan. Egyik alkalommal az albán Musztafa Demeri botanikust együtt kísértük el, hazai gyűjtőútra. Többek között útba ejtettük a Tihanyi Biológiai Kutatóintézetet is. Az Intézet akkori igazgatójával Wojnarowich Elekkel a parkban találkoztunk, amelynek háttéréül a Balaton szolgált. A park sétányán, sietős léptekkel jött velünk szembe az igazgató, aki akkor egy korpulens termetű személyiség volt. Újhelyi őt mint régi kedves ismerősét üdvözölte: „keblemre Lexikém” felkiáltással. /majd odaborult kitárt karokkal W. kissé domború hasára. Termete és viselkedése közti gyakori kontrasztok nem homályosíthatják el azt a tényt, hogy a Koeleria és a Sesleria nemzetség kitűnő ismerője és leírója volt.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

VAJDA LÁSZLÓ

A fiatalon tbc.-s beteg V. L. édesanyja segítségével jutott el az akkor e betegség egyedüli gyógyulását jelentő Alpeselekbe. Margittai Antal hasonló állapotban az É-K-i Kárpátokban virágosnövényeket, Vajda L. egészségügyi sétái alkalmával mohákat kezdett gyűjteni. Autodidakta módon vált szakemberré (a nehéz Bryum nemzetség specialistája volt), de természetesen kitűnően ismerte a hazai mohafldrát (1. Orbán-Vajda: Mohahatározója). Talán indítattásból, de bizonyára más okok is közre-játszottak abban, hogy gyakorta „sértett” vagy felháborodott emberként viszonyult környezetéhez. Ennek ellenére fiatal kollégáit készséggel segítette (Orbán Sándor, majd Rajczy Miklós) a szakmai indulás nehézségeinek feloldásában. Laci bácsi sóhivatalnokból lett bryológus, hűséges barátja és élete végéig hű tisztelője volt ÁDÁM-nak. (Boros Á.).

Egy alkalommal a második világháború alatt Magyarországhoz csatolt erdélyi részen mohászott. Egyik csendes és elmélyült gyűjtögetés alkalmával neszeket hallott a háta mögött. Megfordulva, két kifejtett barnamedvével találta magát közeli társaságban. Ijedtében megdermedt, majd óvatos hátrálással, később futással (természetesen elesett) igyekezett megszabadulni veszélyesnek vélt helyzetéből. A medvék, félbeszakítva a málnázást „megnézték maguknak” a rémült embert, majd az utolsó málnaszemek elfogyasztása után elcammogtak. A medvekalandot Vajda L. a 90. születésnapja alkalmából kapott kitüntetés átadásakor mesélte el.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

VISNYA ALADÁR

"A roppant templomok mi szépek...
 Legmagasabbak az ég után.
 De egy parányi fecskefészek
 Az Isten háza igazán."
 (Victor Hugo)

Visnya Aladár nemcsak tudományos megfigyeléseiről készített feljegyzéseket, hanem az őt megérintő irodalmi művekről is. A fent olvasható idézet jegyzetfüzetének első lapjáról való és jellemzi a belőle áradó életérzést, szeretetet. Akinek csak tudott szó nélkül segített. Visnya Aladár

mélyen vallásos volt, ahol csak lehetett, részt vett a helyi egyházi közösség életében és szeretteinek minden ünnepi alkalommal valami szívhezszólót ajándékozott (Pl. karácsonykor egy fenyőágot kis papírra írt bibliai idézettel).

Visnya Aladárt Pécs adta nekünk, ahol 1878 febr. 5-én született. Édesapja, Visnya Sándor albániai származású kereskedelmi ügynök, később gyarmatáru kereskedő, édesanyja Widemann Johanna olmtütz-prágai származású, az angolkisasszonyok nevelőintézetében tanult jóhírű nevelőnő volt. Általános és középiskoláit Pécsen végezte és 1896-ban a főreális-kolában érettségizett, majd latinból a Ciszterciék főgimnáziumában tett kiegészítő vizsgát. Már ekkor kitűnt társai közül rendkívüli tehetségével és szorgalmával. Érdekelte a növénytan, de kedvenc tantárgya a matematika volt. A család nagy anyagi gondokkal küzdött, mivel az édesanya súlyos betegsége a család utolsó filléreit is felemészthette és édesapja ügynökösködése sem adott biztos keresetet. Így kiváló érettségije ellenére az ifjú Visnya Aladár helyzete kilátástalannak látszott. Szerencsére tanárai időben felismerték a család gondjait és egyikük - akire Visnya Aladár meghatódva emlékezett vissza - 400 koronát gyűjtött össze számára, hogy tanulmányait folytathassa.

1896-ban iratkozott be a Királyi Magyar Tudomány Egyetem Bölcsészeti Karára, ahol mennyiségtani és természettani tanulmányait elmélyítette. Még ez évben középiskolai tanulmányai megkoronázásául megnyerte a Matematikai és Fizikai Társulat III. matematikai versenyének első-díját. Dolgozata nagy elismerésnek örvendett, hiszen a szakemberek arról eképp nyilatkoztak: "Az összes dolgozatok közül úgy a megoldások ügyessége és pontossága, valamint fejlett matematikai gondolkodásra való szabatos fogalmazása tekintetében kiemelkedik Visnya Aladár bölcsészhallgató dolgozata". (Math. és Phys. Lapok, 1896. 307. p.). Az első hely lehetőséget adott Visnya Aladárnak, hogy egyetemi éveit a világhírű Eötvös Kollégiumban töltsse el. Ez idő alatt kitűnő tanároktól tanult (Pl. Eötvös, Beöthy), Rados professzor irányításával sokat foglalkozott a matematikával. Ennek köszönhetően már ekkor megjelentek cikkei a *Mathematische und Naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn*, a *Mathematikai és Fizikai Lapok* és a *Középiskolai Matematikai Lapok* című folyóiratokban. Óriási szorgalmát és tehetségét mi sem jellemzhetné jobban, mint leckekönyve, amiben jeles és kitűnő osztályzaton kívül más érdemjegy nem is található. Ezidőben leginkább a lineáris algebra foglalkoztatta. Negyedévesen már a tanítóképző intézet matematika gyakorlatainak

vezetésével bízták meg. Annak ellenére, hogy komoly elméleti problémák foglalkoztatták nem lett a szoba rabja, gyakran járt társaságba és egyesületek, klubok vezetői tisztjét is elvállalta. 1899-ben például a Királyi Magyar Tudományegyetem Athletikai Clubjának választmányi tagja, majd főjegyzője lett ezzel pedig egyben a Magyar Athletikai Szövetség Athletikai Szakosztályának munkatársa. Egyetemi tanulmányait 1900 májusában fejezte be. Szeptembertől két tanéven át a Műegyetem Matematikai Tanszékén megbízott adjunktusként dolgozott.

Visnya Aladár valójában a tudományos munka mellett a tanári pálya iránt érzett elhivatottságot, ezért 1901 október 23-án középiskolai tanári diplomát szerzett, matematika és természettan tantárgyakból. Bölcsész-doktori oklevelét 1902 október 18-án kapta meg. Ő volt Magyarországon a második ember, aki matematikából doktorátust szerzett.

1902 szeptembere és 1903 júniusa között betegség miatt szabadságon volt, de közben egy-egy hónapig helyettes tanárként a Műegyetemen dolgozott.

1903-ban végre elkezdhette áhított középiskolai tanári pályafutását Nagyváradon, az Állami Főreáliskolában. Életére döntő hatást gyakoroltak az itt eltöltött évek. Részt vett az Országos Alkoholelles Munkásegylet helyi fiókjának megszervezésében és az egylet elnöke lett. 1903-ban elvette feleségül Szontagh Ottiliát, akivel egy kiránduláson ismerkedett meg.

1907 szeptember elsején úgy döntött, hogy külföldi tanulmányutat tesz. Felkészülten, az Állami Főreáliskola igazgatójának támogatásával és Apponyi kultuszminiszter ajánlólevelével vágott neki a nagyvilágnak, hogy a különböző pedagógiai módszereket tanulmányozza. 1908 július 30-ig járt Ausztriában, Franciaországban, Olaszországban és Hollandiában sőt a Göttingeni egyetemen a matematikaoktatás megreformálása érdekében rendezett húsvéti tanfolyamon is részt vett. Közben hódolt egyik szenvedélyének az aerodinamikának és ilyen irányú tanulmányokat is folytatott. Göttingenben Einstein előadásait hallgatta így tanúja lehetett a relativitás elmélet születésének. Hazatérve, 1909-ben tapasztalatairól beszámolót írt az Országos Középiskolai Tanáregyesület matematikai reformbizottsága tagjaként és az általa szükségesnek vélt változtatásokat megjelölte. Sokat foglalkozott az elméleti pedagógiával ezt követően is. Mind Nagyváradon, majd azt követően is évenként betegszabadságra kényszerült. Fáradékonyság, ingerlékenység és álmatlanság kínozza, ezért több hetet töltött szanatóriumban ill. kórházakban.

1908 szeptemberében - mint neves pedagógus és szaktekintély - Budapestre került a Mária Terézia Leánygimnáziumba, ahol 1914 szeptemberéig tanított. Ezen évek alatt 1910-ben részt vett az Országos Közoktatási

Tanács felsőbb leányiskolai mértan és számtan tantervének kidolgozásában. Szintén dolgozott a Matematika Oktatás Nemzetközi Bizottságában, ahol a magyar albizottság, kiváló német nyelvtudása miatt őt bízta meg a felsőbb leányiskolai oktatás idegennyelvű ismertetésével.

1904 és 1914 közötti időszakban írta cikkei háromnegyed részét. Nagyon érdekelték a külföldi oktatási módszerek, reformok és ezeket megpróbálta itthon is alkalmazni. A matematika terén még mindig a lineáris algebra foglalkoztatta leginkább így 1904-ben jelent meg bölcsészetdoktori értekezése "Adalékok a lineár helyettesítések véges csoportjainak elméletéhez" címmel. További írásai az Uránia című tudományos ismeretterjesztő folyóiratban láttak napvilágot (állattan, növénytan, csillagászat, meteorológia, aviatika és egyéb műszaki témákban). Igen sokrétű tevékenységét mutatja, hogy 1909-ben Serényi Gusztávval együtt szín-darabot írt az Uránia Tudományos Színház számára, amelyet később ki is adtak.

1911 február 1-től június 30-ig ismét betegsége kínozta ezért szabadságon volt. Ezen év szeptemberétől a Matematikai Oktatás Nemzetközi Bizottság magyar albizottságánál fordítói és szerkesztői munkákat végzett. Ezt követően a hazai és külföldi albizottságok működéséről készített jelentést. Igen fontosnak tartotta a tanítás egységesítését, az iskolák közti átjárhatóság megteremtését. Tetszésére volt, hogy Jankovics Béla vallás és közoktatási miniszter létrehozott és életbeléptetett egy, a leány-középis-kolák egységesítésére szolgáló rendeletet. Ezzel azonban nem elégedett meg, hanem további változtatásokat kívánt, erről a Soproni Naplóban is kifejtette elképzeléseit (1916 szept.). Leginkább az idegennyelv és mennyiségtan órák számának emelését és a fiú- és leány-középis-kolák tanterveinek összegeztetését hangoztatta.

1914 szeptemberétől ideiglenesen meghívták, majd 1915 március 5-től véglegesen a soproni Felsőbb Leányiskola igazgatójává választották. Nagy nehézségekbe ütközött munkája, hiszen a háború először az iskola első emeletének lezárását követelte. Majd a sok sebesült miatt az iskolát tartalék kórházként használták, ami a tanítást igen megnehezítette ezekben az években. A nehézségek ellenére a város kulturális tevékenységébe azonnal bekapcsolódott. A Városi Szépítő Egyesület tagjaként a családi kertek kialakítása érdekében elindult mozgalomban való, aktív részvételét jelzi, hogy később a Családi Kerttelep Egyesület elnökévé választották. 1918 nov. 15-én elvállalta a gimnázium udvarán lévő meteorológiai állomás működtetését.

Nagy fordulatot jelentett életében a Tanácsköztársaság éve. 1919-ben az események aktív résztvevője volt, szabad előadásokat tartott a pro-

letárdiktatúra szellemében és cikket jelentetett meg a Vörös Újságban. Forradalmi tevékenységének elismeréséül a budapesti Erszébet Nőiskolára nevezték ki főiskolai tanárnak. A Tanácsöztársaság bukását követően 1919 aug. 27-én több társával őrizetbe vették és kíméletlenül elbocsátották állásából. 1920 és 1921 között egy ismerős segítségével a szentgotthárdi gimnáziumban tanított, de július 1-én a Tanácsköztársaság alatt végzett tevékenysége miatt kényszernyugdíjazták.

Az ezt követő évek alatt a családfenntartáshoz szükséges pénz előteremtése is nehézséget okozott, ezért minden lehetséges munkát elvállalt. Kezdetben ügynökösödött, rézkarcokkal házalt, majd Szentgotthárdon a Selyemszalaggyár könyvelője és helyettes igazgatója volt, sőt később Győrött egy vaskereskedésben gépelt és könyvelt. A sok meghurcoltatás és politikai véleménye miatt, csak 1924-ben publikált újból álnéven a Harangszó című evangélikus lapban.

1927 ismét fordulatot jelentett életében, amikor is megpályázta a kőszegi Gyurácz Ferenc Evangélikus Leánygimnázium mennyiségtan és természetan szakos tanári állását. A pályázatában kérte 1919-beli kényszernyugdíjazásának felülvizsgálatát. Végül 1927 okt. 18-án a Főiskolai nagygyűlés elfogadta jelentkezését és megkezdhette a munkát.

Amint Kőszegre került, belevetette magát a város életébe nagyon sok barátot szerezve magának. Itt kezdődtek számára a zoológiai és botanikai kutatóévek, mert addig leginkább a matematika foglalkoztatta. Tanítványai kedvelték, magával ragadó egyéniség volt. A tanítás nem ért véget az órával, bárki kérdezte, szívesen válaszolt. Érdekes, alighogy Kőszeggel megismerkedett, máris a helyi múzeum szervezésével volt elfoglalva. Báró Miske Kálmánnal együtt járták a házakat, padlásokat és gyűjtötték a kiállításra érdemes értékes tárgyakat, ruhákat. Már ekkor is oly sok ismerőse volt, hogy gyűjtőkörútjain helyi diáklányok, tanítványok kísérték és a nehezebben megközelíthető padlásokat ők kutatták át. Az első kiállítás megnyitása természetesen a város lakóit is lázba hozta és ők is magukénak érezve a feladatot, hozták a régebbinél-régebbi ereklyéket. Végül 1932-ben Kőszeg ostromának 400-ik évfordulóján megnyílt a kőszegi múzeum első kiállítása az egész város örömére. Az ekkor megalakult Helytörténeti és Szülőföldismereti Múzeumnak Visnya Aladár lett a vezetője. A múzeum további bővítése és Visnya Aladár kutatásai során került elő a kőszegi levéltárból egy roppant értékes, feledésbe merült bőrkötéses könyv: a "Szőlő Jövésnek Könyve". E könyv számára 1740-től kezdve minden évben Szent György napján a gazdák szőlő "jöviseket" (hajtásokat) hoztak a szőlőikből, amelyeket az arra hivatott a könyvbe művészi pontossággal

berajzolt. Visnya Aladár nemcsak megtalálta a könyvet, hanem felfedezte annak óriási értékét is. Rájött, hogy az egész világon egyedül álló fitofenológiai megfigyeléssorozatot tartalmaz, hiszen Linné csak 1751-ben megjelent "Philosophia Botanica" című művében hívta fel a figyelmet ilyen irányú munkák megkezdésére. Az akkori múzeum vezetése még nem gondolt arra, hogy ezt az ünnepélyes szokást visszaállítsák. Ez utóbbit később Szövényi István, múzeum igazgatónak köszönhetjük. Így még ma is sokan gyűlnek össze - magyarok és más nemzetiségűek - Kőszegen Szent György napján, hogy nagy vígadalom közepette tegyenek eleget ennek a világon egyedül álló hagyománynak.

Visnya Aladárt annak ellenére, hogy tanított és a múzeumi teendőket is ellátta, még sok egyéb probléma foglalkoztatta. Írt könyvismertetések, levéltári kutatásokat végzett, helytörténeti írásai jelentek meg. Kőszeg szépsége és a hegységben tett kirándulások megbabonázták, ezért rendkívül intenzíven fogott hozzá a terület állatainak és növényeinek gyűjtéséhez. Egészen élete végéig járta a környéket és észrevételeit naplóiban örökítette meg. Szinte nem telt el úgy nap, hogy ne tett volna egy kisebb-nagyobb kirándulást. A kiránduló tudóst nagyapó-szakálláról, zöld vászonruhájáról, turista szegecsekkel teli kirándulóbotjáról és sapkájáról mindenki már mesziről megismerte. Bóklászásai közben kezét sokszor a napfelé emelte, mert alkarját excéma gyötörte. Az ismerős gyerekeknek Alabácsi (ahogy ők hívták) kedvencük volt. A kirándulások alkalmával Alabácsival együtt nézték a felhőket és próbálták megfejteni azok üzenetét, sokszor tréfásan vitázva rajta. Visnya Aladár maga is kedvelte a gyerekeket és főleg már nyugdíjasan, esténként gyakran kopogtattak az ajtaján: Alabácsi jöjjön el velünk kirándulni! mert vele a szülők gyermeküket nem féltették az éj sötétjében sem. Sokszor, ha egy ismerős gyermek beteg lett, Alabácsival ment fel a Stájer-házakhoz, ahol két nap leforgása alatt a tiszta levegő meggyógyította. A zoológiai és botanikai gyűjtés szenvedélyévé vált és bárhol járt, hódolt neki. Bejárta kőszegi kirándulásai alatt az egész hegységet, természetesen legtöbbször valamely forrást véve célba. Sohasem a turista utakon járt hanem keresztül-kasul az erdőn és amit látott írta vagy gyűjtötte. Nemcsak a Kőszegi-hegységet, hanem Kőszeg-hegyalját, a réteket, patakpartokat is bejárta. Kirándulásain csak nagyon ritkán volt egyedül, mert barátai, családtagjai, unokái, diáklányok kísérték el. Leginkább délután ill. estefelé indult útnak és holdvilágnál tért haza. Mivel lánya Zalaegerszegen élt, sokat járt nála és kutatásait ott sem szüneteltette. Nem csak maga végzett kutatásokat, hanem Kőszegre csábította a kor nagy kutatóit is. Évente több hetet is Budapesten töltött, ahol az Állattár és

Növénytár falai között fáradhatatlanul kereste a munkájához szükséges cikkeket, összehasonlító anyagokat. Gyakran érkeztek hozzá kutatócsoportok, akiket kirándulásaikon elkísért és a fontosabb lelőhelyekkel megismertetett. A kutatások eredményeinek közzétételére megindította a Vasi Szemle külön rovatként megjelenő Kőszegi Múzeum Közleményei című füzetet. Nagyon széleskörű volt érdeklődése, ízeltlábúakat, puhatestűeket, harasztokat, gombákat, mohákat gyűjtött és azoknak kiváló ismerője volt. Elsőként 1929-ben, két évvel Kőszegre érkezése után már Chernel Kálmán és Piers Vilmos kutatásainak adatait felhasználva és azt sajátjaival kiegészítve jelent meg cikke a kőszegi gombákról. Ebben is tanári vénája bukkan elő, hiszen a gombákat az akkor leginkább használatos turista határozóban megtalálható képük számával együtt sorolta fel, megjelölve melyik ehető ill. mérgező. 1935-ben egy 130 éve elfeledett liszteske faj (*Aleurodes asari* Schrank) felfedezése hozta meg számára a szakmai hírnevet. Az ízeltlábúak közül leginkább a liszteskék (*Aleurodidae*) érdekelték és ezen szakterületnek nagy ismerője volt. A liszteskék nevet is ő ajánlotta az akkor használatos molytetű helyett. Ezzel a csoporttal sokat foglalkozott és állandóan gyűjtötte a liszteske lárvákat nem csak Kőszeg, hanem Zalaegerszeg környékéről is. Gyakran ír naplójában a fáról vagy bokorról ütögetéssel gyűjtött kifejlett példányokról ill. lárvákról. Nagy tudásának köszönhető az is, hogy Kesselyák Adorján 1936-ban őt értesítette a Budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem botanikus kertjének orchideáin talált nagytermetű liszteskékről. Visnya Aladár az itt talált állatokat begyűjtve majd megvizsgálva egy új nemzetség új fajaként írta le azokat *Parudamoselis Kesselyáki* n. sp. néven (a fajnévvel Kesellyák Adorján iránti tiszteletét fejezte ki). 1939-ben az általa leírt *Aleurochiton pseudoplatani* Vis. fajról írt cikket. 1941-ben pedig elkészítette Magyarország *Aleurodida*-faunájának listáját és először alkalmazta Magyarországon Quaintance rendszertani beosztását és azt átdolgozva a liszteske lárvák egyszerű határozó kulcsát is elkészítette. Nagy segítség volt ez a munka az akkori kutatók számára is, mert a sok szinonim név és félrehatározott faj közötti eligazodást megkönnyítette és ahol sikerült a hibákat javította. Annak ellenére, hogy szakterületét leginkább az előbb részletezett liszteskék képezték szinte minden ízeltlábút gyűjtött, sokszor járt fűhálózni a közeli rétekre, a Gyöngyös partjára, de gyűjtött a kőszegi bencések sőt a leánygimnázium kertjében is. 1938-ban cikket írt a Kőszeg környéki vizipoloskákról, amelyek közül hazánkra nézve igen ritka fajok is előkerültek. A talált egyéb ízeltlábúakat a budapesti ill. külföldi specialistáknak küldte el, akik adataira támaszkodva közöltek cikkeket.

Igen érdekelték Visnya Aladárt a környék puhatestűi is, amelyeket Wagner Jánossal együtt gyűjtöttek és cikkeikben a fajokhoz ökológiai megfigyeléseket is mellékeltek. Hatalmas gyűjteményt állítottak össze, amelynek több mint a fele a háborút követő években a kőszegi Múzeumban kallódott el. A ma 1302 példányt tartalmazó gyűjteményt a Savaria Múzeum őrzi. Érdekes, hogy a madarakat csodálta, de róluk feljegyzéseket, megfigyeléseket nem tett, csak hangjukat szerette utánozni, játszadoxva velük. A faunisztikai kutatás intenzitását jellemzi, hogy 1938-ban Berlinben előadás hangzott el Kőszeg állatföldrajzáról a munka összefoglalásaként.

A növényeket kitűnően ismerte, kiváltképp a ritka fajokat (pl. orchideák), de olyan behatóan, mint az ízeltlábúak egyes csoportjaival, nem foglalkozott velük. A Kőszeg környéki ritka harasztok lelőhelyeiről 1940-ben, majd még ugyanebben az évben a velemi pikkelyharasztól írt cikket.

A gombákat olyan jól ismerte, hogy a város és a szomszédos faluk lakói mind hozzá hozták ellenőrzésre a vacsorára valót. Visnya Aladár igen furcsa mód még a fiatal tapló termőtestet is szívesen fogyasztotta. Feleségének oly furcsának tűnt ez az étel, hogy étkezés előtt Visnya Aladárral írásba akarta adni: saját kívánságára főztem. Egy időben Visnya Aladárt csalánkiütések kínozták. Ekkor döntött úgy, hogy többet nem eszik húst. Ez új ételek alkotására sarkallta, ezért ő maga gomba faszirozottat fogyasztott (párolt, ledarált, bepanírozott, kirántott gomba), de természetesen kedvelte az egyszerű gombapaprikást is. A történet csattanója, hogy kiütései a vegetáriánus koszt ellenére sem tűntek el. Ezt látván orvosa húsos ételek fogyasztását írta elő neki. Visnya Aladár kiütéseinek másnapra már híre sem volt.

A mohákat is jól ismerte és gyűjtötte, de behatóbban nem foglalkozott velük. 1939-ben tudósított a Kalaposkő oldalában található Sphagnum foltról. Majd 1931-ben Kascsák Szegi Ödön közlése alapján felhívta a figyelmet a kőszegi tőzegmohás láp létre és ettől kezdve sok híres kutatót csalogatott a terület növényeinek és állatainak felkutatására (Soó Rezső, Zólyomi Bálint stb..).

Kutatásait nem csak maga végezte, hanem sokakat csábított a területre és megannyi specialistával folytatott levelezést. Ezek a kapcsolatok nem csupán szakmaiak voltak, hanem örökérvényű barátságok is. Így Móczár Lászlót leveleiben Visnya Aladár csak Móczárkának szólította, de ez fordítva is igaz volt hiszen Visnya Aladár szinte mindenkinek csak Visnyabácsi volt. Jó kapcsolatban állt és sokat levelezett még Kosztarab Mihállyal, Soós Árpáddal, Dr. Dudich Endrével, Kesselyák Adorjánnal, Csiki Ernővel, Dr. Horváth Gézával állattani, Jeanplong Jószeffel (akit csak

Józsinnak szólított), Zólyomi Bálinttal, Dr. Polgár Sándorral, Dr. Gáyer Gyulával, Dr. Palik Piroskával növényteni kérdésekben és még sok más így pl. nyelvtani kérdésekkel foglalkozó szakemberrel (Pl. Kardeván Károllyal). Dr. Boros Ádám egy levelében ezt írta róla: "Visnya Aladár atyai jóbarátom volt, akivel az 1930-as években sokat dolgoztunk együtt, amikor botanikával, mohákkal foglalkozott.". A magyar tudósbarátok nem feledkeztek el Visnya Aladáról és tiszteletére két általa gyűjtött új faj viseli nevét: *Belba Visnyai* nov sp. Balogh és *Sericoderus Visnyae* nov sp. Csiki. A magyar tudósokon kívül kiterjedt levelezést folytatott külföldi tudósokkal többek között Frej Ossian Nilsson stockholmi professzorral, Bernin Dahlemben Dr. Hans Sachtlebennel (Deutsche Entomologisches Institut), Prof. Dr. Hermann Priesnerrel (Cairo), Dr. Max Beierrel (Naturhistorisches Museum Wien), Dr. L. Maceronnal (Soc. Ent. de France), Rioichi Takahashival (Agricultural College Kuroyama, Osaka-fu). Sokan levelező társai közül azt hitték, hogy foglalkozása botanikus vagy zoológus. Kitűnően beszélt németül, jól tudott franciául (ezeket a nyelveket gimnáziumban is tanította), alacsonyabb fokon ismerte a latin, angol és olasz nyelvet. Levelezéseit 1945 után a politikai helyzetre való tekintettel és családja kérésére megszüntette.

1937 szeptember 1-én tanári állásából nyugdíjba ment, de mint láttuk ez nem jelenette tudományos munkájának végét, még nagyobb erővel vetette magát a természet rejtelmeibe és vezette továbbra is a múzeumot. Állandó gyűjtései során ő alapozta meg a kőszegi múzeum természettudományi kiállításának anyagát. 1947-ben átvette a Városi Levéltár és a Városi Könyvtár vezetését is. Előrehaladott kora miatt a múzeumból 1951-ben végleg nyugdíjba ment, de kirándulásaival egybekötött kutatásait rendíthetetlen erővel folytatta. Sajnos ekkor már jelentkeztek rajta szellemi frissesége ellenére az öregség jelei, hallása és látása gyengült, 78 évesen egy hályogműtét mentette meg a megvakulástól. 1958-ban munkája elismeréséül Szocialista Kulturáért érdemérmét kapott. 1959 március 22-én hunyt el Kőszegen életének nyolcvanadik évében. Sírja Kőszeg dicsőségére a városi temetőben még ma is áll. 1961-ben halála után így emlékeztek meg róla a kőszegiek : "Hosszú és küzdelmes életútra tett pontot a koporsóra hulló göröngy, mégis döbbenetes volt a csönd, az űr, ami utána ránk szakadt. Igaz embert, pótolhatatlan munkatársat, elmélyült tudóst veszítettünk benne, aki fehér nagyapó-szakállal keretezett arcából, meleg tekintetéből annyi derűt és bölcsességet tudott sugározni."

Visnya Aladár komoly tudományos munkája mellett rendkívül sok nem természettudományos cikket írt például., a japán osztrigatenyésztésről, az

olcsó sörről mint közgazdasági tényezőről, egy önműködő halottkémlőszerről, a kőszegi kártyagyárosról, de a soproni tisztviselők lisztügyéről is.

Igen sokat dolgozott, ennek ellenére nem emlékezett meg róla méltón az utókor. Itt az idő, hogy barátain, családtagjain kívül mi is tisztelettel adózzunk Kőszeg és Magyarország talán "utolsó" nagy polihisztorának. Mindez szent kötelességünk!

"A szív nem rossz tanácsadó,
Higgyétek el.
Az észnél gyakran messzebb lát
sejtelmeivel."

(Petőfi)

Visnya Aladár naplójából.

SZÖVÉNYI PÉTER

ZÓLYOMI BÁLINT

Vegetációkutatók nemzedékeinek tanítómestere, a Biológiai Osztály doyenje, Zólyomi Bálint eltávozott közülünk. Nem érhetette meg kilencvenedik életévét, amelyben pedig csendben reménykedett, és amelynek illő ünneplésére mi is készülödtünk.

1908 május 31.-én született, Pozsonyban. Édesapja folyómérnök volt; bizonyára tőle örökölte készségét a jelenségek precíz megfigyelésére, számbavételére. 12 éves korában Győrbe költöznek. Már gimnazista korában kitűnik jó rajzkészségével, a festészethez vonzódásával. Mégsem a művészi pályát választja. Szakmailag, emberileg egyaránt kiváló tanárának, Polgár Sándornak nagy érdeme van abban, hogy - felismerve fiatal növendékének tehetségét - a botanika felé terelte érdeklődését, biztatta és képezte. Egyetemi tanulmányait a budapesti tudományegyetemen kezdte meg, és a debreceni tudományegyetemen fejezte be, 1931-ben. Itt három évig dolgozott Soó Rezső mellett. A budapesti egyetemhez nem lett hűtlen, később itt is, a Kertészeti Egyetemen is oktatott. Előtte azonban végigjárta az állástalan diplomások sorsát, de, mint vallja, a botanikai kutatás iránti megszállott ragaszkodása átsegítette minden nehézségen. 28 éves korában nevezték ki múzeumi segédörnek a Nemzeti Múzeum Növénytárában. Az

előmenetel azonban itt reménytelen, ezért mesterének és atyai jóbarátjának, a szeretett Jávorka Sándornak javaslatára a szegedi Eötvös Kollégium igazgatójává nevezték ki. Hat évet tölt el itt abban a városban, amelynek tudományos atmoszférája kiválóan alkalmas volt a szellemi gyarapodásra. Bölcsész, orvos, természettudós professzorok baráti köre termékenyen hatott rá, a később oly jellemző interdiszciplinális szemlélete kibontakozásában. 1946-tól újra Budapestre kerül, a Növénytárba amelynek 1950-től 1966-ig igazgatója. A kezdetkor nagy kihívások érik itt: a hatalmas gyűjtemény átköltöztetése a városligeti Vajdahunyadvárba, modern múzeum, természettudományos kiállítás létrehozása, ütőképes fiatal kutatógárda kinevelése. Mindegyik feladatát kiválóan abszolválja. Most már szerephez jut az országos kutatás szervezésében is: az ötvenes évek elején Soó Rezsővel megindítják a növényföldrajzi térképezést. Múzeumi munkája mellett és ezt követően is vezetője az MTA Botanikai Kutatóintézetének. Itt is nevével fémjelezhető az intézet felfejlesztése, laboratóriumok kiépítése, terepi kutatóállomás létrehozása. Vácrátótról vonul nyugdíjba, 1977-ben.

Kutatói tevékenységének minden területén, kiemelkedőt nyújtott. A középdunai flóraválasztó kimutatásával a Kárpátmedence növényföldrajzának egyik mindmáig érvényes alaptételét fektette le. Éles szemével gyorsan felismerte, összehasonlító szemléletére hagyatkozva pedig időtállóan értékelt a természet, a növénytakaró diszkontinuitásait. A vegetációfejlődésben, tájban kulcsszerepet betöltő vegetációtípusok - lápok, sziklagyepek, löszgyepek, klímazonális erdők - mesteri leírásai az összehasonlító társulástan csúcsteljesítményei közé sorolandók. A Budai hegység növénytakarójáról írt monográfia mindmáig a legjobb táji vegetációfeldolgozások egyike, a vegetációtörténet, a klimatológia és a társulástan egyedülálló szintézise. Itt mutatja meg ugyanis, hogy a klimatikai adatbázis mekkora lehetőséget nyújt a vegetáció jelenségeinek értelmezésére. Rögtön be is bizonyítja azonban, hogy tisztán klimatológus gondolkodással itt nem sokra megyünk. Ezért vezeti be azt a klímastatisztikai eljárást, amely az ökológiailag releváns éghajlati évtípusok gyakorisági eloszlásán alapul. Hogy az ország és a környező térség növénytakarójának főlényes ismerője, az egyik főműve, hazánk rekonstruált vegetációtérképe is jól mutatja. Ez mára nélkülözhetetlen alaplépcső, amellyel tankönyvekben, kézikönyvekben lépten-nyomon találkozunk. Pontos, találó leírását nyújtja a kultúrhatásoknak, a Hanság lápmedencéjében, már a harmincas években, amikor az emberi tevékenység káros következményeire még alig fordítottak figyelmet. Visszatekintve megdöbbenő, ahogy a

kedvezőtlen változások helytálló prognózisát adja, különösen, hogy tudjuk: azok a Hanság későbbi nagyarányú lecsapolási munkálataival a vártnál is nagyobb sebességgel és mértékben következtek be.

Fontos szakterülete volt az erdők társulástana, ökológiája. Délkeleti Középeurópa erdőit kevesen ismerték Nála jobban. Gyorsan belátta, hogy az európai erdők mai képét nagyban befolyásolja a társadalmi hatás, az erdőgazdálkodás. Ezért - bár már elmúlt negyvenéves - nekifogott az erdőműveléstan tanulásához. Nem véletlen így, hogy az ötvenes években Zólyomi Bálint az a nagy botanikus, aki képes volt elfogadtatni magát, szakmáját az erdészekkel, erdőművelőkkel. Nagy része van abban, hogy ez az időszak a hazai erdőtípológia aranykora, amikor az erdőművelési eljárások alapja nem más, mint az erdőtársulástan. A bükkhegységi vegetációtérképezés és ennek gyakorlati, erdőművelési vonatkozású eredményei hozták meg számára a hivatalos elismerést, a Kossuth díjat (1955). Már az eddig elmondottak után is világos, hogy Zólyominak a vegetációról alkotott képe távolról sem statikus. Elejétől látja, hogy az eredet, a nagy időléptékű történetiség ismerete sokat segíthet a jelenkori vegetáció megértésében, ezért fordul már korán a virágporelemzéshez, a pollenanalízishez. Szintézise a Kárpát-medence jégkorutáni vegetáció-történetéről máig alap a paleogeográfia, archeológia, agrártörténet számára. Történeti érdeklődése a történelemre is kiterjed. Korán felismerte a középkori oklevelek forrásanyag-értékét az egykori vegetáció rekonstruálásában.

Egyedülálló összehasonlító vegetációgeográfiai ismeretei, a pollenspektromok kultúrákra utaló adatain alapuló rekonstrukciós eljárásai tették Őt képessé arra, hogy Győrffy György történésszel - több évi együttműködés eredményeképpen - a honfoglalást egy új aspektus, a természet könyve, a természeti környezet oldaláról értékelve egy modern szintézishez jussanak. Maradandó élményt jelent minden jelenlévőnek az az atmoszféra és feszült figyelem, amely a 88 esztendő Zólyomi kimerítő beszámolóját követte mindenről, nem is olyan régen, az Akadémia 1996. évi közgyűlésén, a millicentennáriumi évfordulón.

Belföldön-külföldön általános elismertségnek örvendett. Az MTA már 1951-ben levelező tagjává választotta, 1970 óta pedig rendes tag. Se szeri, se száma azon egyetemeknek, intézeteknek, kongresszusoknak, ahol meghívott előadóként vendégprofesszorként volt jelen. Nemzetközi funkciói közül kiemeljük tagságát az IUBS (Nemzetközi Biológiai Unió) végrehajtóbizottságában. Tiszteleti tagjává választotta a Magyar Földrajzi társaság, a Csehszlovák Botanikai Társaság. A Janus Pannonius Tudomány-

egyetem pedig díszdoktorává fogadta. Elnyerte a Pro Natura kitüntetést és a Budapest díjat is.

Nem lenne teljes a kép, ha csupán a professzionális kutatót mutatnánk be. A társadalmat érintő szakmai vitákban, míg ereje engedte, szívesen résztvett. Gyűlölte a természettel szemben kíméletlen, merev, öncélú, rövidtávú érdekű technokrata szemléletet. Nézeteit fontos természetvédelmi vagy környezetvédelmi kérdésekben (csak címszavakban: Fővárosi körgyűrű; erdők tarravágása; természeti ereklyék tönkretétele) nehezen támadható, határozott, ha kellett harcos érveléssel fejtette ki, cikkeit népszerű folyóiratok, napilapok szerkesztői szívesen fogadták.

Szerette az életet és maradéktalanul élvezte örömeit. Kétszer nősült, első feleségét korán elvesztette. Harmónia és szeretet jellemzi mindkét házasságát. Gyermekei nem voltak; egy kicsit tanítványai jelentették számára a családot. Második feleségének emlékét őrzi a Zólyominé Barna Piroska Alapítvány. Ez fedezi a díjakat, amelyekben minden évben négy botanikus-vegetációkutató részesül, olyanok, akik a Zólyomi Bálint művelte területeken járulnak hozzá a tudományág fejlesztéséhez.

Szerencsésnek mondható mint szakember is, mert a geobotanika korábbi szakaszában kezdte pályafutását, amikor egyéniségét, hajlamait szabadabban kibonthatta, amikor az olyan kötöttségek, vagy csak beidegződések, amelyek a mai nagyfokú specializálódás velejárói, még nem korlátozták egyéni, szintetikus, nagyvonalú látásmódja, természethistorikus szemlélete érvényesülését. Az utolsó tíz esztendőben nemhogy fogytak, de sokasodtak munkatársai, három generáció képviselői. Vegetációkutatók, klimatológusok, palinológusok egyaránt sűrűn megfordultak lakásán. És persze földrajzkutatók is, hiszen a természeti földrajz művelői is magukénak vallották. Az ügy sürgős: új terepfelvételi adatokkal kell kiegészíteni a régi feljegyzéseket, modern gépi kiértékeléseket kell végezni, tető alá kell hozni számos dolgozatot. Mindehhez nélkülözhetetlen Zólyomi hatalmas tereptapasztalata, szintetizáló képessége. Bámulatos szellemi aktivitása az utolsó hetekig fennmaradt. Orvosai meggyőződéssel állítják, de munkatársai is tanúsítják, hogy elszántsága, eltökéltsége munkái lezárásában, akaraterije volt az, amely hosszú éveken át élte. A leleselkedő halállal csaknem húsz esztendeig sikerrel dacolva, szíve 1997. szeptember 21.-én szűnt meg dobogni.

Egész munkássága a szenvedélyesen elkötelezett természettudóst példázta. Ez az elkötelezettség olyan örökség volt, amelyet tanítómestereitől elsősorban Polgár Sándortól, Jávorka Sándortól, Teleki Páltól, és kora

nagyjaitól büszkén átvett. Ebből merített erőt, életre szóló tanulságot és példát nyújtva kortársainak követőinek, barátainak.

DR. FEKETE GÁBOR

ZSÁK ZOLTÁN

Alacsony, kissé zömök, kissé hajlott, serte haja ősz., derűs kék szemű, gyermekien rózsás arcú idős emberként ismertem meg. A Vajdahunyadvárban, velem egy szobában dolgozta fel a Növénytar un. Degen Budapest címmel ellátott gyűjteményét. Elbeszélései gyakran érintették az általa nagyon tisztelt Degen Árpádot, aki a Vetőmagvizsgáló Intézetet vezette. Zsák Zoltán kiváló termés és magspecialista. A Vetőmagvizsgálóban nemcsak madárbegyártalom vizsgálatokat végzett, hanem nagy gonddal kiválogatta a külföldről érkező magminták fajidegen magvait is. Ezeket Monoron kinevelte, majd meghatározta. Ezek közül számos gazdagítja a Növénytar Flora Generalis gyűjteményét. Szorgos gyűjtő volt, így kiránduló partnere volt kora majdnem valamennyi botanikusának a Kárpátokban, az Alpokban. Magángyűjteményét Terpó András vásárolta meg a Kertészeti Egyetem Növénytani Tanszéke számára. Elbeszéléseire a derű, mozgására a nyugalom volt jellemző. Azok közé tartozott, akinek galamb epéje van, ellentétben Boros Ádámmal.

SZUJKÓNÉ DR. LACZA JÚLIA

A TILIA eddig megjelent kötetei:

- Vol. "0". BARTHA D. (szerk.): A Kőszegi-hegység vegetációja I-II., 1994, pp. 200. + XVII. tab. + 3 térkép.
- Vol. I. SZMORAD F. - TÍMÁR G. (szerk.): Növénytársulástani és -ökológiai tanulmányok, 1995, pp. 210. + I. tab.
- Vol. II. AGÓCS J. - MOLNÁR G.: Erdőéltetés, 1996, pp. 220.
- Vol. III. KIRÁLY G.: A Kőszegi-hegység edényes flórája, 1996, pp. 416. + 2 térkép.
- Vol. IV. KOCSÓ M. - CSERPES T.: Index plantarum. A soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Botanikus Kertjének növényjegyzéke, 1996, pp. 130.
- Vol. V. SZMORAD F. (szerk.): A Kőszegi-hegység zuzmó- és mohaflórája * Növényföldrajzi és florisztikai tanulmányok a Kőszegi-hegységből, 1997, pp. 364.
- Vol. VI. BARTHA D. (szerk.): Válogatott tanulmányok, 1998, pp. 268.
- Vol. VII. BARTHA D. - BÖLÖNI J. - KIRÁLY G. (szerk.): Magyarország ritka fa- és cserjefajai I., 1999, pp. 287.
- Vol. VIII. BARTHA D. – CSAPODY I. – SZODFRIDT I. (szerk.): Mestereink. Ilyennek láttuk őket. Emlékmorzsák a közelmúlt jeles botanikusairól., 2000, pp. 128.

Előkészületben:

- Vol. IX. BARTHA D. (szerk.): Válogatott tanulmányok II.

